

Forvaltning av tilhørighet og identitet i en flerkulturell kontekst

En kvalitativ studie av norske jenter med pakistansk bakgrunn

Kristin Laumann Eide

Hovedoppgave i sosiologi

1.november 2004

Cand. Polit. 1992

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

”Jeg vil si vi har tre-fire [ulike kulturer å forholde seg til]. Altså, vi står med ett bein i den norske kulturen og ett bein i den pakistanske kulturen. Samtidig står vi med ett bein i en ikke-kultur på en måte, som verken er den pakistanske kulturen eller den norske kulturen, men en kultur vi har laget sjøl. I tillegg så tror jeg kanskje vi sliter litt fordi vi også står med ett bein i en kultur som er skapt for oss av samfunnet på en måte”.

Norsk jente med pakistansk bakgrunn

Forord

Beslutningen om å gi seg i kast med et hovedfag var ingen enkel sak. Men med Marianns utrolige overtalelsesevne bestemte jeg meg for å gi det et forsøk. Det angrer jeg ikke på i dag. Det har vært et langvarig, men veldig spennende prosjekt. Å skrive hovedoppgave er litt som å kjøre berg og dalbane, det går fort opp og fort ned, og fort opp igjen. Med Mariann, Claus, Jo og Ståle har det vært mulig å ha det moro selv på nedturene. Det har ikke akkurat vært kjedelige år på Blindern etter at jeg ble kjent med dere.

Foruten disse vil jeg takke min hovedveileder Willy Pedersen for konstruktive tilbakemeldinger underveis. Anja Bredal, du kom inn som biveileder sent men godt. Med din entusiasme fikk jeg tilbake troen på prosjektet, og startet siste semester med ny giv.

En takk må også rettes til Osloforskning for økonomisk støtte.

Til de åtte jentene som stilte opp til intervju, uten dere ville ikke dette prosjektet vært mulig.

Den største takken går likevel til Mariann, som har fungert som en tredje veileder nå på tampen. Tusen takk for gode råd og kommentarer, og ikke minst troen på at jeg skulle klare det. Takk for at du er deg helt enkelt.

Oslo, november 2004.

Kristin Laumann Eide

Sammendrag

Oppgaven belyser hvordan det å vokse opp med røtter i flere kulturer, virker inn på forvaltning av tilhørighet og identitetsutvikling. Det er gjennomført åtte kvalitative intervjuer med norske jenter med pakistansk bakgrunn. Alle var studenter. Intervjuene gir innblikk i familierelasjoner, vennskap, forholdet til det annet kjønn, samt hvordan de snakker om kultur, nasjonalitet, etnisitet og religion. Alle disse forholdene blir igjen elementer i den identitetsforståelsen som avdekkes. Teoretisk posisjonerer oppgaven seg i forhold til nyere norsk og nordisk forskning på feltet multikulturalitet og etnisitet. I tillegg trekker den på flere klassisk-sosiologiske tradisjoner.

Analysen avdekker at familiebakgrunnen legger en rekke føringer på jentene. Deres holdninger til jomfrudom, alkohol, ekteskap, samt respekten for de som er eldre, låner mye fra deres opphavskultur. Disse holdningene virker igjen inn på jentenes utvikling av nære venninnerelasjoner i ung voksen alder. Når temaer som disse aktualiseres i deres hverdagsliv, blir behovet for å ha en felles plattform viktig. Dette resulterer igjen – i ung voksen alder – i en økende dreining mot etnisk homogene venninnerelasjoner. Alkohol synes å være av særlig stor betydning i denne prosessen. Avhold fra alkohol er et avgjørende element i jentenes liv, og siden alkoholkonsumet er relativt høyt i studentmiljøene deres, synes deres avhold å fungere som en viktig sosial eksklusjonsmekanisme.

Jentene reproducerer ikke blindt foreldre- og familiebakgrunn. Snarere er de kreative aktører som hele tiden tar selvstendige valg og trekker på ulike kilder i deres identitetsutvikling. I samhandling med andre skaper de løpende også nye forståelsesrammer i henhold til både religion, normer og verdier. Dette gjelder blant annet æresbegrepet, noe som igjen synes å åpne for både kjærestereelasjoner og kjønnsheterogene vennskspsrelasjoner. Sammenlignet med funn fra tidligere studier, må det at flere av jentene har gutter og menn blant sine mest fortrolige venner betraktes som et av avhandlingens hovedfunn.

Studien viser at jentene utformer sine identiteter med basis i en rekke kilder. Likevel holdes dette sammen til et meningsfullt, sammenhengende hele. Fra annen forskning er det godt belagt at mange av oss danner seg stereotypiserende oppfatninger av ”De Andre” som en homogen og ensartet gruppe. Funnene i denne studien kan tyde på at det ikke er godt grunnlag for en slik stereotypisering. Det er stor variasjon i levesett og identiteter, selv innen et såpass homogent utvalg som her er belyst.

Innholdsfortegnelse

Forord	III
Sammendrag	IV
Innholdsfortegnelse	V
Kapittel 1 Innledning	1
Prosjektets tema, fokus og problemstillinger	1
De nære relasjoner	1
Faglig- og samfunnsmessig relevans	2
Perspektiver	3
Et mulighetsperspektiv	3
Et kultur- og kjønnsperspektiv	4
Norske jenter med pakistansk bakgrunn	4
Oppgavens struktur	5
Kapittel 2 Teoretisk bakgrunn	6
Ung voksen – mellom individualisme og kollektivism	6
Identitet som sosial konstruksjon	8
Hvordan identiteter formes	9
Konstruksjon av tilhørighet og identitet i en flerkulturell kontekst	14
Diaspora	14
Kulturelle identiteter	15
Kapittel 3 Metode og utvalg	19
Metodevalg	19
Kvalitative intervju	19
Utvalg	20
Rekruttering av informanter	22
Jentenes bakgrunn	24
Innsamling av data	25
Vurdering av dataenes kvalitet	25
Etiske betraktninger	27
Analysegrunnlag	29
Kapittel 4 Familierelasjoner	31
En oppvekst preget av forhandlinger	32
Mor/datter relasjonen	40

En kjønnssegregert oppdragelse	42
Om det å fortsatt bo hjemme	44
Oppsummerende betraktninger	45
Kapittel 5 Vennskspsrelasjonerr.....	48
Mot etnisk homogene venninnerrelasjonerr.....	49
Alkohol som sosial eksklusjonsmekanisme	53
Kjønnsheterogene vennskspsrelasjonerr.....	57
Oppsummerende betraktninger	60
Kapittel 6 Forholdet til det annet kjønrr.....	63
Forelskelse og kjæresterr.....	64
Sommerfugler i magen	64
Utenomekteskapelige forhold	65
Intimitetens grenserr.....	67
Samlivsform og partner	68
I Hymens lenker	69
Jenta mot strømmen	70
Ekteskapets byggeklosserr.....	72
Arrangerte ekteskapp.....	73
Jenta som arrangerte sitt eget ekteskapp.....	74
Jenta som satset på kjærligheten	76
”Jeg vil ha en norsk-pakistanerr”.....	79
Oppsummerende betraktninger	80
Kapittel 7 Identitetssnakk.....	83
Kulturell tilhørighet.....	83
”Norsk-pakistanerr – det sier seg i navnet at det blir fifty-fifty”.....	83
”Jeg tar det beste fra begge kulturerr”	86
”Jeg står også med ett bein i en kultur som verken er den norske eller den pakistanske”.....	88
Velutdannede jenter har språket til disposisjon.....	89
Religiøs tilhørighet.....	89
Stedstilhørighet.....	93
Døtre av Oslo, med Urdu som morsmål.....	93
Tilskrevet annerledeshet.....	94
”Hva jeg er avhenger av hvor jeg er”	96
”Vi vet at stereotypier selger, men ikke skjær oss alle over en kam”	97

Kapittel 8 Avsluttende betraktninger	99
Referanseliste	VII
Vedlegg nr 1 Forespørsel om intervjupersoner	XIV
Vedlegg nr 2 Intervjuguide	XVI
Vedlegg nr 3 Samtykke fra informanter	XX

Kapittel 1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg introdusere prosjektets tema, fokus og problemstillinger. Jeg vil si noe om faglig- og samfunnsmessig relevans, samt redegjøre for ulike perspektiver jeg har lagt til grunn. Avslutningsvis vil jeg si noe om hvorfor jeg har valgt å omtale mine informanter som ”norske jenter med pakistansk bakgrunn”. Til slutt gjengir jeg kort oppgavens gang.

Prosjektets tema, fokus og problemstillinger

Den tematiske rammen for dette prosjektet er å få innsikt i hvordan det å vokse opp med flere kulturer virker inn på forvaltning av tilhørighet og identitet blant norske jenter med pakistansk bakgrunn. Utvalget består av åtte jenter som er født og oppvokst i Norge¹. Jentene introduseres mer utfyllende i kapittel 3. Valg av tema er gjort på bakgrunn av at gruppen de er en del av, antas å stå overfor spesielle utfordringer når det gjelder tilhørighet og identitet. En vanlig oppfatning er at unge mennesker med minoritetsetnisk bakgrunn står i et spenningsfelt mellom to kulturer, i dette tilfelle den norske kulturen og den pakistanske kulturen.

De nære relasjoner

Hvordan jentene forholder seg til den pakistanske kulturen og den norske kulturen, og hvilken tilhørighetsfølelse de knytter opp mot disse, samt hvordan dette virker inn på deres identitetsdannelse, belyses i denne oppgaven hovedsakelig gjennom de nære relasjoner. Jentenes familierelasjoner, deres vennskapsrelasjoner, samt deres forhold til det annet kjønn, står i fokus. Disse temaene har jeg valgt på bakgrunn av at tidligere forskning viser at båndet mellom barn og foreldre med pakistansk bakgrunn har en annen styrke og karakter sammenlignet med etniske nordmenn, at vennskapsrelasjoner blant unge med muslimsk bakgrunn endres med økt alder (se for eksempel Prieur 2004, 2002 a, b og c, Østberg 2003), og at de befinner seg i et spesielt spenningsfelt når det gjelder seksualitet, kjæresten og valg av ektefeller (Mørck 1998). Dette ledet meg frem til følgende problemstillinger:

Hvordan forvalter norske jenter med pakistansk bakgrunn sin tilhørighet og identitet i et samfunn der majoritetens oppdragelsesideal antas å stå i sterk kontrast til oppdragelsesidealet innenfor foreldrenes kulturelle orientering?

¹ En jente kom til Norge da hun var ett år.

Hvordan kommer slike kontraster til uttrykk?

Ved å fokusere på temaer der spenningsfeltet antas og oppleves sterkere, vil jeg kunne belyse hvorvidt og på hvilken måte dette oppleves som problematisk. Problemstillingene vil derfor belyses via mer konkrete spørsmål som:

- *Hvilke relasjoner har jentene til familien?*
- *Hvem er jentenes venner, og hvorfor er de det?*
- *Hvilke erfaringer har jentene gjort seg når det gjelder forelskelse og kjæresten?*
- *Hvilke forestillinger har jentene om samliv og livspartner?*
- *Hvordan snakker de om det å vokse opp med flere kulturer?*

Det jeg har vært opptatt av å få innsikt i er hvordan jentene opplever det å ha vokst opp med flere kulturer. Det er med andre ord jentenes egne oppfatninger, tanker og erfaringer som har vært det sentrale. Jeg valgte derfor å gjøre en studie med et kvalitativt design. Dette utdypes nærmere i kapittel 3.

Faglig- og samfunnsmessig relevans

Det at Norge, og da spesielt Oslo, i stadig økende grad er å betrakte som et flerkulturelt eller multietnisk samfunn, gjør at det blir viktig å belyse etniske minoriteters subjektive opplevelse av sine liv og sin hverdag her i Norge. Tidligere forskning viser blant annet at unge mennesker med minoritetsetnisk bakgrunn også ønsker sin fremtid her (se for eksempel Østberg 2003, Jacobsen 2002, Andersson 1996, Øia 1993). Det blir derfor viktig å innhente kunnskap om hvordan de selv opplever sine liv og sin fremtid i Norge. Informasjon rundt dette vil kunne si oss noe om fremtidens multietniske samfunn. Deres løsninger vil, som Thomas Hylland Eriksen (2001) påpeker, kunne gi oss en pekepinn på hvordan identitet i det multietniske samfunn vil utvikle seg. Han viser til at unge mennesker per definisjon representerer fremtiden (ibid:52). Eller som Tormod Øia (1994) formulerer det: ungdom utgjør et kulturelt spill inn i fremtida (ibid:19).

Perspektiver

Et mulighetsperspektiv

Innenfor samfunnsvitenskapene har en vanlig oppfatning i mye forskning og debatt omkring ”innvandrere” og ”kontakt mellom kulturer” vært at mennesker har et dypt, og mer eller mindre medfødt behov for røtter og en fast identitet. Av denne grunn har det overveiende blitt fokusert på problematiske sider ved denne prosessen (se for eksempel Hylland Eriksen og Arntsen Sørheim 1994). Som blant annet Christine Jacobsen (2002) og Mette Andersson (1996) viser til, har tidligere tanker om at enspråklighet og enkulturalitet var normen ført til at barn av innvandrere er blitt oppfattet som rotløse personer som lever ”mellom to kulturer”, og som opplever identitetskriser fordi de ”faller mellom to stoler”. Dette perspektivet har imidlertid vist seg lite fruktbart. Empiriske analyser viser at dette fenomenet er mer komplekst. Det argumenteres nå, slik Jacobsen (2002) skriver, for at det ikke er uvanlig å leve i ”flere verdener” samtidig, og at mennesker kan vokse opp og utfolde seg positivt selv om deres erfaringshorisont ikke er fiksert innenfor et homogent kulturelt rammeverk (ibid:31). Det bør derfor også rettes fokus mot mulighetene som ligger i det å mestre koder innenfor flere kulturer (se for eksempel Rihel Brenna 2004, Jacobsen 2002, Kumar 1997², Andersson 1996, Hylland Eriksen og Arntsen Sørheim 1994). Jeg har i denne oppgaven derfor valgt å vektlegge et såkalt mulighetsperspektiv.

Grunnen til at jeg vil undersøke et slikt mulighetsperspektiv er ikke at jeg tror at det har vært helt uproblematisk for jentene å vokse opp med impulser fra flere kulturer. Derimot kan man anta at et eventuelt spenningsfelt har vært tilstede i ulik grad hos den enkelte, og at opplevelsen av å ha tilknytning til flere kulturer avhenger av kontekst.

Problematiske sider ved det å ha tilknytning til ulike sett av verdier og normer vil, slik Thomas Hylland Eriksen og Torunn Arntsen Sørheim (1994) påpeker, antakelig først oppstå i det jentene havner i situasjoner hvor eventuelle motstridende identiteter gjøres relevant samtidig (ibid:124). Et slikt krysspress vil selvsagt også kunne ramme etniske nordmenn³. Det å forholde seg til ulike sett av koder er ikke noe som er særegent for unge med minoritetsetnisk bakgrunn. Vi beveger oss alle i forskjellige felt hvor ulike spilleregler vektlegges (ibid:124). Utfordringen for jentene ligger nok, slik Jacobsen (2002) viser til, først

² Kumar (1997) og Rihel Brenna (2004) er samme person.

³ Krysspress betyr at man føler to motstridende forventninger samtidig (Hylland Eriksen og Arntsen Sørheim 1994:124).

og fremst i at bredden i de ulike kulturelle repertoarene de forholder seg til, trolig er større enn for jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn (ibid:39).

Et kultur- og kjønnsperspektiv

Ved siden av et mulighetsperspektiv vektlegger jeg et kultur- og kjønnsperspektiv. Dette fordi kultur- og kjønnsideologi ofte blir fremstilt som nokså forskjellig mellom etniske nordmenn og enkelte grupper med minoritetsetnisk bakgrunn. Dagens nordiske oppdragelsesideal er for eksempel preget av en likhetstankegang, der normen er at jenter og gutter i mer eller mindre grad oppdras på samme måte. Dette står i motsetning til et mer segregert, komplementært kjønnsrolleideal som antas å være praksisen innenfor det muslimske trossamfunn. Dette innebærer at jenter og gutter bevisst oppdras ulikt fordi kjønnene har forskjellige roller i løpet av livet (se for eksempel Kaya 2000, Mørck 1998). Dette skaper, som Jacobsen (2002) skriver, debatt på bakgrunn av at kjønn er blitt en sentral kategori i den moderne konstruksjonen av "norskhet". Idealet for kjønnsrelasjoner i dagens norske samfunn oppfattes å være likestilling, ofte i betydningen likhet. Enkelte muslimske innvandreres praksiser hva angår kjønn, som for eksempel arrangerte ekteskap og bruk av hijab, oppfattes av mange som en trussel mot dette idealet (ibid:146). Det at unge jenter med muslimsk bakgrunn oftere tildeles rollen som "kulturelle markører", det vil si at det forventes at det er de som skal føre tradisjonene videre, gjør også at vi kan anta at jentene er blitt stilt overfor større og mer smertelige dilemmaer enn sine brødre når det gjelder det å forholde seg til ulike sett av verdier og normer (Mørck 1998).

Norske jenter med pakistansk bakgrunn

Det å karakterisere jentene i mitt materiale som andregenerasjons innvandrere, som kanskje er det vanligste, virker misvisende på bakgrunn av at jentene er født⁴ og oppvokst i Norge, samt at de har norsk statsborgerskap. Dette er et tema som de siste årene har vært oppe til debatt. I diskusjonen rundt hvilken betegnelse som vil være mest korrekt, er det dukket opp flere alternativer. Annick Prieur (2004) skriver om balansekunstnerne, Thomas Hylland Eriksen (2001) foreslår betegnelsen førstegenerasjons nordmenn, mens Loveleen Rihel Brenna (2004), Yvonne Mørck (1998) og Loveleen Kumar (1997), omtaler dem som bindestreksbarn (for eksempel norsk-pakistanere). Gjennom et omfattende kvantitativt datamateriale mener Tormod Øia (2003) at denne bindestreksidentiteten ikke er spesielt utbredt blant

⁴ Foruten en som altså kom hit da hun var ett år.

minoritetsetnisk ungdom i Oslo⁵. Derimot peker han på at en ”jeg er ingen av delene” holdning er relativt utbredt. Statistisk Sentralbyrå definerer per i dag ”innvandrerbefolkningen” til å bestå av førstegenerasjons innvandrere⁶, og barn født i Norge av utenlandske foreldre⁷. Med disse ulike bidrag blir det derfor ikke enkelt å finne den ”beste definisjonen”.

Det optimale ville være om jentene selv deltok aktivt i avklaringen av hva de bør eller vil omtales som. Ut fra de jentene jeg har snakket med er mitt inntrykk at de veksler mellom flere betegnelser i forståelsen av hva de selv oppfatter seg som. I mitt materiale er det få som karakteriserer seg selv som norske. Flertallet av jentene omtaler seg selv som vekselvis norsk-pakistanere og pakistanere, noen er også inne på betegnelsen andregenerasjons innvandrere. Samtidig er flere inne på at de verken føler seg helt norske eller helt pakistanske. Om de ulike betegnelseene er det de selv definerer seg som, eller om det er det de tror andre oppfatter dem som, er vanskelig å si. Jentene har uansett ingen allmenn eller enhetlig definisjon når det kommer til hva de omtaler seg som, derfor har jeg valgt å selv ta en avgjørelse når det gjelder hva jeg vil omtale jentene som i min oppgave. På bakgrunn av at jentene er norske statsborgere, at de ønsker fremtiden sin i Norge, men samtidig ikke føler seg helt norske, oppfatter jeg ”norske jenter med pakistansk bakgrunn” som en passende betegnelse.

Oppgavens struktur

Jeg vil først, i kapittel 2, gi en innføring i teoretiske og empiriske bidrag som er relevante i forhold til mitt valg av tema. Deretter vil jeg, i kapittel 3, redegjøre for mitt metodevalg og min fremgangsmåte. Så vil jeg legge frem mine empiriske funn. Mens kapittel 4, 5 og 6 kan sies å være relativt empirinære, trekkes analysen opp på et litt mer overordnet nivå i kapittel 7. De tre første analysekapitlene fokuserer på betydningen av de nære relasjoner når det gjelder jentenes forvaltning av tilhørighet og identitet, mens kapittel 7 tar opp betydningen av andre identitetsdimensjoner som kultur, nasjonalitet, etnisitet og religion. Avslutningsvis vil jeg, i kapittel 8, samle trådene fra samtlige analysekapitler og trekke disse opp mot en teoretisk diskusjon.

⁵ Analysen er basert på ungdomsundersøkelsen ”Ung i Oslo 1996”.

⁶ De som er født i utlandet av utenlandske foreldre (Lie 2002).

⁷ Tidligere definert som andregenerasjons innvandrere (Lie 2002).

Kapittel 2 Teoretisk bakgrunn

I dette kapitlet vil jeg si noe om det å være ung voksen. Jeg vil diskutere ulike identitetsteorier som jeg mener er relevante i forhold til mitt prosjekt, samt redegjøre for nøkkelbegreper som har vist seg fruktbare i studier av tilhørighet og identitet blant unge mennesker med minoritetsetnisk bakgrunn.

Ung voksen – mellom individualisme og kollektivism

Identitetsdannelse kan nok sies å være et prosjekt som varer livet ut, men det er vanlig å mene at ungdomstida er en særskilt viktig aldersfase i så henseende. I ungdomsårene skjer det en intens meningsproduksjon, utvikling og konsolidering av egen identitet (se for eksempel Fauske og Øia 2003, Øia 2003 og 2001). Gjennom nyere identitets- og modernitetsteorier, med vektlegging på det autonome mennesket og det refleksive selvet, er det også blitt vanlig å beskrive unge mennesker som å være i en situasjon der de både skal løsrive seg fra foreldrene og etablere seg som selvstendige individer (se for eksempel Giddens 1996, Frønes 1994, Frønes og Brusdal 2000).

Vektleggingen av løsrivelse og selvstendigjøring oppfattes gjerne å være et mer sentralt aspekt innenfor familier som vektlegger en såkalt individualistisk orientert livsanskuelse, fremfor familier med en mer kollektivistisk orientert livsanskuelse. Det er viktig å ha i bakhodet at ”individualisme” og ”kollektivism” er idealtyper som gir et forenklet bilde, og at virkeligheten er mer komplisert enn hva en slik dikotomi impliserer. Slik blant annet Mørck (1998) viser til, kan man ha både et kollektivistisk og individualistisk menneskesyn på samme tid. Hun viser også til at de fleste mennesker kombinerer tradisjonelle og moderne verdier, tenkemåter og levemåter. Mørck foreslår en oppløsning av denne dikotomien, samtidig som hun vil fastholde begrepene som analytiske redskaper fordi de kan synliggjøre avgjørende ideologi- og erfaringsforskjeller mellom minoritet og majoritet (ibid). Selv om man skal være varsom med bruken av dikotomier kan de gi oss et forenklet bilde som kan være fruktbart å tenke med i en flerkulturell kontekst (Hylland Eriksen og Arntsen Sørheim 1994:180). I studier av unge med minoritetsetnisk bakgrunn kan det være klargjørende å ta utgangspunkt i to idealtypiske modeller av familien; Den norske kjernefamilie og den patriarkalske storfamilie. Hovedforskjellen mellom disse idealtypene ligger i henholdsvis familiestruktur og oppdragelsesideal. Husholdet i den norske kjernefamilie består av treenigheten mor, far og barn, samt at individet er klart definert. Likhet og likeverd mellom individene oppfattes å være idealet. Dette gjenspeiles også i

kjernefamiliens struktur. Barn oppdras til å ha egne meninger, til selvstendighet og til løsrivelse fra sine foreldre i ung alder. Det tradisjonelle muslimske familiemønsteret bygger på den annen side på den patriarkalske storfamilien som består av mor og far med ugifte døtre, sønner og deres koner og barn. Sammen utgjør de et hushold og en produksjonsenhet med gjensidige felles økonomiske og omsorgsmessige forpliktelser. Familiestrukturen er hierarkisk, noe som innebærer at alder og kjønn er av avgjørende betydning for individets plass. Respekt for dem som er eldre enn en selv, lydighet, samhold og lojalitet oppfattes å være viktige dyder. Barn har ikke først og fremst rettigheter, men plikter overfor fellesskapet (ibid:180-182).

Selvstendighet er, slik jeg forstår Nicole Hennum (2002), blitt en sentral målestokk på vellykket foreldreskap i dagens Norge. Familiemodellen som karakteriseres som ”forhandlingsfamilien” fremstilles som den mest egnede til oppfostring av selvstendige barn. Trekk ved slike familier er at oppgavefordelingen innad i familien ikke er begrunnet i kjønn eller alder, at oppgavefordelingen ikke er gitt en gang for alle, men gjenstand for stadige forhandlinger. At oppgavene ikke er knyttet til kjønn eller alder, gir familiene en mulighet til å utforme hverdagen alt etter som det passer for dem. Når slike forhandlingsfamilier nevnes, er det ofte den demokratiske familiestrukturen som fremheves. Denne familiestrukturen blir fremstilt som en motpol til den patriarkalske familien (ibid:65-70)⁸. Løsrivelse og selvstendighet forbindes gjennom modernitetsteorier med uavhengighet og brudd, men som blant annet Hilde Lidén (2003, og forthcoming 2004) skriver, er det grunn til å være kritisk til en slik fremstilling av autonomi. Lidén viser til at vi ved å bruke teorier som ikke bare tar fatt i det kognitive nivået av erfaringer og identitet, men også for eksempel Bourdieus forståelse av hvordan kunnskap setter seg i kroppen, vil kunne avdekke andre aspekter ved selvstendigjøringsprosessen (Lidén 2003:28)⁹.

Ved å gå i dybden av jentenes forhold til sine foreldre vil jeg kunne belyse hvorvidt jentene har gjennomgått en slik selvstendighetsprosess, og om oppnåelsen av selvstendighet kan karakteriseres som brudd eller kontinuitet mellom generasjonene.

⁸ Som Hennum (2002) viser er ikke alle disse karakteristikkene tilstede innenfor dagens norske kjernefamilie heller. Hennum finner i sin studie at den tradisjonsbundne utformingen av foreldreskapet fortsatt er det vanlige også i Norge, og at kjønn fremdeles synes å utgjøre en kontekst når hverdagen skal organiseres.

⁹ I sin egen studie fant hun at både ungdom med etnisk norsk bakgrunn og ungdom med minoritetsetnisk bakgrunn i stor grad er lojale mot de interessene og verdiene som foreldrene står for. Analysen viser også at selvstendighet heller ikke blant majoriteten behøver å innebære brudd, men sosial og kulturell kontinuitet generasjonene imellom (Lidén 2003, og forthcoming 2004).

Ungdom og ungdomskultur er ofte blitt tolket og forstått som en protest eller et opprør mot den rådende allmennkulturen og foreldregenerasjonen (se for eksempel Willis 1977). Et alternativt perspektiv kan være å betrakte de unge som formet av kohorterfaringer. Tanken er da at hver generasjon står overfor de samme utfordringene, møter de samme inntrykkene og skal dele fremtiden sammen. Deres erfaringer og opplevelser vil skille seg fra tidligere generasjoner, og former grunnleggende holdninger og verdier de unge tar med seg gjennom livet (Fauske og Øia 2003, Øia 1994). Jacobsen (2002) viser til at vi ved å vektlegge et slikt kohortperspektiv i studier av unge med minoritetsetnisk bakgrunn, oppdager at en oppvoksende generasjon deler visse erfaringer og utfordringer på tvers av etnisitet, og bildet av å befinne seg ”mellom to kulturer” nyanseres (ibid:34).

Selv om generasjonen av unge voksne i dagens norske samfunn vil stå overfor mange av de samme ytre forutsetningene, vil deres erfaringer og opplevelser likevel kunne variere. Ved å ”stå med ett bein i hver kultur” vil jentene antakelig oppleve andre typer krysspress enn jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn. Det er imidlertid ikke denne forskjellen jeg er interessert i. Jeg er interessert i hvorvidt og på hvilken måte jentene opplever et slikt potensielt krysspress som problematisk.

Identitet som sosial konstruksjon

Identitet betraktes her som et relasjonelt begrep. I dette ligger at identitet skapes i samhandling med andre. Klassiske bidrag her er George Herbert Mead (1967) og Erving Goffman (1992, 1975). Den norske sosialantropologen Fredrik Barth (1969) har vært inne på lignende tanker. Senere bidrag står for eksempel Thomas Hylland Eriksen (2001) for.

Det finnes, slik Hylland Eriksen (2001) viser til, variasjoner i individuell identitet fordi sammensetningen av de erfaringene vi gjør oss i forhold til ulike fellesskap vi deltar i, gjør oss unike. Identitet betraktes likevel oftest som sosialt skapt, og som derfor sier oss noe om forholdet mellom individ og samfunn. Identitet handler i stor grad om hvordan vi ser oss selv som del av sosiale og kulturelle sammenhenger. Noen av de fellesskapene vi deltar i anses å være mer påtvungne enn andre. En del aspekter, som familierelasjoner, etnisk bakgrunn, nasjonalitet og kjønn, er bestemt før vi har rukket å velge. Andre relasjoner, som vennsforhold, kjæresteforhold og samlivsforhold oppfattes i høyere grad å være selvvalgt. Noen av disse fellesskapene er viktigere for oss enn andre, og på det personlige plan innebærer dette at noen identiteter veier tyngre enn andre (ibid).

Grenser er, i følge Hylland Eriksen (2001) og Fredrik Barth (1969), et annet viktig aspekt ved identitet. Det er slik at fellesskap både skiller og forener. Det betyr at noen er innenfor og noen er utenfor. Man vektlegger likhet innad og ulikhet med de som er utenfor. Hvis en gruppe opplever press utenfra kan samholdet innad bli sterkere, og identiteten man opplever i fellesskapet kan bli viktigere. Etnisitet og religion er derfor aspekter ved jentenes identitet. Etnisitet og religion kan fremtre som viktige aspekter for jentene fordi de kan være utsatt for et ytre press, fordi de av samfunnet kan bli betegnet som annerledes. Det å ikke bare bli betraktet som enkeltindivider, men først og fremst som deltakere i en gruppe vil kunne gjøre at etnisitets- og religionsaspektet ved deres identitet forsterkes.

Våre identiteter forutsetter også at andre anerkjenner og bekrefter vår identitet, og at vi anerkjenner og bekrefter andres identitet (Goffman 1975). For jentene jeg har snakket med vil dette innebære at de kan ha en bestemt oppfattelse av hvem de er, men at de for å opprettholde denne forståelsen av seg selv er avhengige av at omgivelsene rundt bekrefter denne oppfattelsen.

Hvordan identiteter formes

Det finnes, slik Prieur (2002a) viser til, ulike retninger som har forskjellige oppfatninger av hvordan våre identiteter formes, og hvilke faktorer som ligger til grunn for denne utformingen. Videre påpeker hun at en viktig forskjell ligger i hvor stort spillerom individet anses å ha for sitt identitetsprosjekt (ibid:4). I det følgende vil jeg diskutere teorier lagt frem av henholdsvis George Herbert Mead, Erving Goffman, Pierre Bourdieu og Paul Willis.

Filosofen George Herbert Meads fortsatte innflytelse innenfor identitetsforskningen ligger først og fremst i at han i boken "Mind, Self and Society", var en av de første som lanserte forståelsen av selvet som et sosialt produkt, utviklet via en sosial prosess. Meads teori går ut på at vi definerer mye av vår identitet ut fra hvordan vi ser oss selv gjennom andres øyne. "De andre" delte han inn i to kategorier; "De signifikante andre" er betydningsfulle personer i våre liv. For jentene vil dette dreie seg om familiemedlemmer og jevnaldrende venner. Den andre kategorien kaller han "den generaliserte andre", som handler om påvirkning vi får utenfor de nære relasjoner, som for eksempel gjennom skole, jobb, media og lignende. Mead delte også selvet opp i to komponenter; Jeg'et og meg'et. Disse komponentene anså han å være to deler av en uoppløselig helhet. Mens førstnevnte henspeiler til den frie, handlende delen av vårt selv, er den sistnevnte vårt sosiale, og reflekterende selv. Den generaliserte andre er ikke en del av selvet, men kan forstås som den sammensatte representasjonen av våre holdninger til andre, og dermed vår internaliserte sosiale

samvittighet. Vår bevissthet om oss selv skjer først ved overtakelsen av de generaliserte andres synspunkt på vår plass i tilværelsen. Mead var også inne på muligheten for at vi kan ha multiple selv gjennom at vi har forskjellige forhold til ulike personer, og at vi opererer med ulike selv i forhold til disse. De ulike variantene av selvet knytter han imidlertid opp mot et enhetlig selv, som betraktes som en refleksjon av hele den sosiale prosessen vi er en del av (Mead 1967).

For jentene i mitt materiale kan det være slik at de, fordi de forholder seg til ulike kulturer, har ulike (multiple) selv, men at de da, i følge Mead, vil sette disse eventuelle ulike selv sammen til et enhetlig selv.

Ikke alle er enige i Meads inndeling av selvets komponenter. Selv om Erving Goffman på mange måter fulgte opp, og videreutviklet Meads tanker om et sammensatt selv, kritiserte han, i følge Randall Collins (1994), kategoriene jeg'et, meg'et og den generaliserte andre for å være for enkel til å fange opp de faktiske selv vi varierer mellom. For Goffman eksisterer det ikke noe enhetlig "generalisert andre" i våre hoder. Goffman la frem et mer innviklet bilde av selvets komponenter, og et mer dynamisk bilde på hvordan disse komponentene samhandler med den situasjonen som pågår (ibid:286-287). Mens Mead var opptatt av at selvet vokser ut av vår forståelse av andre, vektla Goffman (1992) at våre identiteter vokser ut av vår opptreden overfor andre. Han beskriver hvordan vi hele tiden forhandler om situasjonen og gjør vårt beste for å fremtre så fordelaktig som mulig. På bakgrunn av dette kan vi si at Goffman la vekt på at den sosiale strukturen kommer foran den subjektive bevissthet i utviklingen av våre identiteter. Selvet synes hos Goffman, i motsetning til hos Mead, ikke å ha noen enhetlig kjerne. Goffman viser til at vi spiller ulike roller i forskjellige sammenhenger, og at hvilken rolle vi spiller avhenger av hvordan vi velger å definere situasjonen. Selvets struktur kan derfor ses på bakgrunn av hvordan vi arrangerer vår fremstilling overfor andre. Vi har med andre ord forskjellige selv avhengig av samhandlingssituasjonen. Ulike selv dukker opp i ulike ansikt til ansikt relasjoner. På bakgrunn av dette fremstilles vår identitet som noe vi gjør, fremfor noe vi er (ibid). Goffman har tydelig inspirert forskere som befatter seg med "minoritetsforskning". Det påpekes blant annet at vekslingen mellom ulike identiteter vanligvis er ganske problemfri, og at det å "bytte masker" ikke nødvendigvis er mer problematisk for medlemmer av etniske minoriteter enn etniske nordmenn. Det at forskjellige sider ved jentenes identitet spilles ut i ulike situasjoner betyr ikke nødvendigvis at deres identitet trenger og oppleves som splittet (Hylland Eriksen 2001:53).

En annen innvendig som synes å kunne rettes mot Mead er at han undervurderer kroppens betydning i utviklingen av selvet. ”The parts of the body are quite distinguishable from the self. We can lose parts of the body without any serious invasion of the self”, skriver han (Mead 1967:136). Kroppens sosiologi er imidlertid noe som stadig aktualiseres. Slik jeg forstår Goffman (1975), tar hans vektlegging av den sosiale identiteten opp et sentralt aspekt ved kroppens betydning i utformingen av identitet¹⁰. Goffmans sosiale identitet er knyttet til andres definisjon av oss. I dette ligger at vi ikke alene definerer hva som er vår sentrale identitet. Den sosiale identiteten er tett sammenbundet med Goffmans begrep om stigma, som handler om at omverdenen plasserer oss innenfor sosialt skapte kategorier. Han skiller mellom usynlige og synlige stigma, hvor synlige stigma oppfattes å kunne virke ødeleggende for vår ønskede sosiale identitet. Dette fordi synlige stigma gjør at andre sider ved vår personlighet, som kunne ha innlemmet oss i et ønsket fellesskap, blir ignorert (ibid). Videre kan Goffman leses dit hen at medlemmer av en bestemt kategori har en tendens til å slutte seg sammen. Ved å tilhøre en kategori øker sannsynligheten for å oppnå kontakt med andre medlemmer av denne kategorien, noe som igjen kan føre til at det knyttes vennskaplige forbindelser mellom disse (ibid:38). Disse forbindelsene kan også oppstå på bakgrunn av at mennesker som har et bestemt stigma ofte vil ha lignende erfaringer, noe som gjør at de går gjennom lignende faser i utviklingen av deres selvoppfattelse. Dette kaller Goffman en persons ”moraliske karriere”, som han mener er både årsak til og virkning av at man stilles overfor en lignende serie personlige tilpasningsproblemer (ibid:48). På bakgrunn av at de kategoriene vi kan plasseres innenfor er sosialt skapt er ikke et stigma noe vi er født inn i. Et stigma aktualiseres ut fra hvilke kategorier omgivelsene rundt oss opererer med. Det å få en stigmatisert identitet senere i livet kan føre til at man trekkes bort fra gamle bekjenskaper fordi det oppstår usikkerhet. I

¹⁰ Goffman tar i boken ”Stigma” (1975) eksplisitt for seg identitetsbegrepet. Her skiller han mellom tre former for identitet; Våre personlige, sosiale og subjektive identiteter. Den personlige og sosiale identiteten knyttes først og fremst til andres definisjon og forståelse av hvem vi er, altså vår tilskrevne identitet. Den personlige identiteten er den delen av vår identitet som skiller oss fra alle andre. Den viser til våre unike individuelle egenskaper. Den personlige identiteten er imidlertid også sosial fordi den defineres i fellesskap med andre. Den subjektive identiteten, på den annen side, er den reflekterende delen av vår identitet som vi selv fornemmer. Den subjektive identiteten er knyttet til vårt selvilde. Vi bygger vårt bilde av oss selv ut fra det samme materialet som andre benytter for å identifisere oss, men vi er friere stilt med hensyn til selve utformingen (Goffman 1975). I forbindelse med aktualisering av kroppens sosiologi vil Goffmans vektlegging av den sosiale identiteten være av spesiell interesse for mitt prosjekt.

denne fasen trekkes man gjerne mot likesinnede, det vil si at man trekkes mot de med samme stigma (ibid:52-53).

For jentene jeg har snakket med kan det å ha en annen hudfarge enn majoriteten være et synlig stigma man kan anta kan legge føringer for andres definisjon av hvem de er. Spørsmålet blir hvorvidt dette har vært tilfelle for jentene, når en eventuell stigmatisert identitet har inntruffet, samt hva dette gjør med jentenes forvaltning av tilhørighet og identitet. Jentene vil trolig, i større grad enn personer uten slike synlige karakteristika, bli konfrontert med sin bakgrunn. Dette kan på den ene siden tenkes å virke stigmatiserende og negativt inn på jentenes selvbylde, men det kan på den annen side føre til at jentene tenker mer konkret rundt sin identitet og sin tilhørighet, noe som igjen kan føre til at de tar et klart standpunkt til hvem de er og hvilke verdier de står for. Muligheten for at de er trygge på hvem de er derfor absolutt til stede. På den annen side kan det, slik Prieur (2004, 2002a og b) gjør, argumenteres for at mulighetene for dette må ses langs en dimensjon av åpenhet (valg, individualitet) til lukkethet (kategorisering, begrensning). Våre handlinger og valg skjer ofte på grunnlag av ytre sosiale betingelser vi ikke selv har valgt. Disse betingelsene fastsetter igjen de objektive mulighetene og begrensningene vi har i henhold til handlingskapasitet (Prieur 2004, 2002a og c, se også Bugge 2002). Disse bidragene er tydelig inspirert av Bourdieus sosiologi.

”Ungdom er bare et ord”, utsagnet uttrykker Pierre Bourdieus syn på at ungdom ikke er en gitt tilstand, men snarere en livsfase som i stor grad er definert av krefter som er større enn dem selv (Aagre 2003:26). Bourdieu lot, i følge Prieur (2002a), habitus, fremfor identitet, være det sentrale analytiske begrepet. Mens identitet viser til noe kognitivt, og langt på vei noe vi er oss bevisst, viser habitus til en hel væremåte og tenkemåte, som langt på vei er ubevisst, hevder Prieur. Grunnen til at Bourdieu valgte å bruke begrepet habitus var at han mente at det kognitive ble viet for stor betydning (ibid:5). I følge Bourdieu er vi alle produkter av det miljøet vi er vokst opp i. Habitus viser til de betingelser han mente omgivelsene rundt legger for individets plass i samfunnet. Hans begrep om habitus henger tett sammen med familiebakgrunn, og henspiller til de holdninger og væremåter vi har med oss fra oppveksten. Han var av den oppfatning at disse holdningene og væremåtene har stor innvirkning på vårt valg av livsstil. Vår habitus dreier seg om vår innebygde intuitive forestilling om vår sosiale virkelighet. Habitus er snarere en kroppslig enn en mental tilstand. Vi merker ikke selv at disposisjonene preger vår væremåte, tvert om oppleves de som noe naturlig og selvsagt. Vår habitus legger føringer for hvordan vi både tenker, velger og handler (Bourdieu 1999). Vår habitus vil kunne endre seg når vi gjør oss nye erfaringer, men aldri radikalt, fordi det nye

gripes ut fra premissene som ligger i det foregående (Bourdieu 1999, se også Prieur 2004, 2002c).

For jentene vil dette innebære at grunnstrukturen i deres identitet er mer eller mindre fastlagt fordi innholdet i deres identitet i stor grad er preget av den ballasten de har med seg hjemmefra. Det finnes et lite rom for at jentene gjennom nye erfaringer kan endre denne grunnstrukturen, men hovedsakelig anses jentenes habitus som noe som er relativt konstant.

I likhet med Bourdieu er Paul Willis opptatt av dominansforhold¹¹. Willis er også av den oppfatning at strukturer er av betydning, men i motsetning til Bourdieu, vektlegger han i noe høyere grad betydningen av kreativitet og valg når det gjelder unge menneskers skapelse av egen identitet. I hans kanskje mest kjente verk, "Learning to Labour" (1977), beskriver han hvordan arbeiderklassegutter gjorde systematiske valg på bakgrunn av verdier og holdninger de hadde med seg hjemmefra, og hvordan denne kulturen var i konflikt med kulturen som var rådende i utdanningssystemet. Hans beskrivelser viser også hvordan kreative strategier blant guttene bidro til å opprettholde en sterk selvfølelse blant dem, samt hvordan dette kreative symbolske arbeidet gjøres innenfor den subkulturen guttene tilhører. I følge Willy Aagre (2003) har Willis i boken "Common Culture" fra 1990 utbrodert sitt syn på betydningen av det symbolske arbeidet blant ungdom. Her ligger ikke fokuset bare på problembelastet ungdom, men på ungdom generelt. Den symbolske kreativiteten er ikke eksklusiv. Det er en estetikk som hører dagliglivet til, som er avhengig av de kulturelle kontekstene som ungdom tar del i og skaper seg i mellom. Willis ser ungdommenes konsum som en kreativ mulighet som kan bryte ned klassebetingede forskjeller ved at ungdommer fra alle sosiale lag kan være aktive i sine valg av uttrykk (ibid:51-54)¹².

For jentene vil dette innebære at de ikke bare er ofre for strukturer som virker utenfor deres kontroll, men at de også er aktive aktører som er i stand til å velge selv. Det er rom for endring av identiteten ut fra hvem de samhandler med.

¹¹ Paul Willis representerer en skole innenfor sosiologien som ofte kalles Birminghamskolen. Denne retningen ble utviklet på 1970-tallet. Andre viktige navn er Phil Cohen og Dick Hebdige. Nøkkelbegrepet i disse studiene er "stildannelse". Stildannelse betraktes innenfor denne retningen som en kreativ prosess hvor objekter, handlinger og ritualer inngår og sammenstilles på nye måter (Pedersen:1994:78).

¹² Willis vektlegging av kreativitet har klare likhetstrekk med Stuart Halls (1992) senere utvikling av begrepet hybriditet. Dette begrepet, som kan synes konstruert spesifikt i forståelsen av identitetsdannelse blant unge med minoritetsetnisk bakgrunn, vil jeg redegjøre nærmere for senere i kapitlet, under avsnittet om konstruksjon av tilhørighet og identitet i en flerkulturell kontekst.

Konstruksjon av tilhørighet og identitet i en flerkulturell kontekst

Utviklingen av multikulturelle samfunn og økt globalisering har stilt oss overfor nye utfordringer i forståelsen av tilhørighet og identitet. Nøkkelbegreper i studier av unge med minoritetsetnisk bakgrunn er kommet til å bli diaspora, samt hybriditet eller kreolisering.

Diaspora

Diasporabegrepet ble først lansert i sosiologien av George Simmel (1964) i hans forståelse av jødernes situasjon i utlendighet. Gjennom at utviklingen av nye kommunikasjonsmidler bidrar til å opprettholde sosiale fellesskap over lange avstander, har diasporabegrepet fått sin renessanse (Fuglerud 2001). Det eksisterer imidlertid uenighet blant forskere når det gjelder hva som er det sentrale innholdet i diasporabegrepet. Øivind Fuglerud tar utgangspunkt i William Safrans (1991) definisjon. Diaspora betegner, i følge denne definisjonen, et samfunn med minoritetsstatus utenfor sitt hjemland. En nærmere presisering av dette begrepet gjør Safran på denne måten:

- minoriteten er spredd fra et opprinnelig sentrum til minst to forskjellige steder,
- minoriteten opprettholder en myte om et opprinnelig hjemland,
- minoriteten oppfatter at de ikke er fullt ut akseptert i sitt vertsland,
- minoriteten ser sine forfedres hjemland som et sted å vende tilbake til når tiden er moden,
- minoriteten forplikter seg til å bevare eller gjenoppbygge hjemlandet,
- minoriteten opprettholder en gruppebevissthet og gruppesolidaritet (Fuglerud 2001:199-200).

Fuglerud mener dette er en streng definisjon av begrepet. Det vesentlige, slik han ser det, er at diasporaen som en sosial og kulturell størrelse som individer identifiserer seg med, innebærer en svekkelse av, eller motstand mot, nasjonalstatens krav på den enkeltes lojalitet. Poenget i diasporabegrepet er ikke at medlemmenes tilknytning til det landet hvor de bor er av ny dato. Det vesentlige er at: ”medlemmer av en diaspora ikke er på vei ‘inn’ i den forstand som begrepet ‘innvandrere’ tilsier” (Fuglerud 2001:200).

Spørsmålet blir om dette er tilfelle for jentene jeg har snakket med, da de tross alt er født og oppvokst i Norge. Jentenes virkelighet vil være mer sammensatt enn foreldregenerasjonens, fordi jentene vokser opp med impulser fra flere kulturer, mens

foreldrene kan antas å ha vokst opp innenfor et mer homogent kulturelt rammeverk i Pakistan. Vi kan likevel ikke utelukke at jentene skaper rom for en diasporaidentitet, eller at de preges av enkelte trekk ved en slik diasporaidentitet.

Kulturelle identiteter

Kultur er et omdiskutert begrep innenfor samfunnsvitenskapene, og flere advarer mot å bruke kultur og kulturmøter som forklaringsmekanismer (se for eksempel Wikan 1994). Den dominerende tankegangen har vært at det er sammenfall mellom både nasjonale og etniske grenser i forhold til kulturforskjeller. Dette gjelder også kulturforskjeller med hensyn til forholdet mellom kjønnene, regler for barneoppdragelse, matskikker og klesvaner. Denne tankegangen angripes, blant annet av Hylland Eriksen (2001), for å være både upresis og misvisende. Han viser til at det finnes variasjoner i de nevnte praksiser, men at disse variasjonene ikke nødvendigvis følger etniske grenser (ibid:32).

Det finnes variasjoner i verdier og normer mellom ulike etniske grupper, men vi finner også variasjoner i verdier og normer innad i en bestemt etnisk gruppe (se for eksempel Gullestad 1996). Ta Norge for eksempel. Det holder lenge å nevne kontrastene mellom samer og etniske nordmenn, mellom bygd- og bymentalitet, mellom holdninger innenfor henholdsvis bedehusmiljøet på Vestlandet og blitzmiljøet i Oslo osv. Slik vil det også være blant ulike grupper av etniske minoriteter.

Hovedpoenget i kritikken av kulturbegrepet er at kultur ikke er determinerende, men at kultur alltid er i vekselvirkning med ytre omstendigheter og samfunnet omkring (se for eksempel Wikan 1994)¹³. Et sentralt aspekt ved sosial og kulturell endring knyttet til migrasjonsprosessen handler også om at det ”pakistanske” som vedlikeholdes i den norske konteksten, er preget av denne (Jacobsen 2002).

Med et slikt ikke-deterministisk kulturbegrep trenger ikke identitet nødvendigvis å bety entydig tilhørighet til ett fellesskap. Vi kan leve med sammensatte identiteter, og det trenger ikke være slik at disse utelukker hverandre. Med begreper som hybriditet (Hall 1992), kreolisering (Hylland Eriksen 2001), og ”det tredje alternativ” (Høgmo 1986), menes kulturell

¹³ Unni Wikan er imidlertid blitt kritisert for selv å benytte seg av et syn på kultur og samfunn som hun her kritiserer, nemlig å se samfunn og kulturer som integrerte helheter (se for eksempel Jacobsen 2002).

nyskaping¹⁴. Med disse begrepene er fokuset også blitt rettet mot kreativiteten som ligger i det å ha tilknytning til flere kulturer. Forskere som befinner seg innenfor et slikt perspektiv er opptatt av hvordan unge mennesker gjennom sin flerkulturelle tilværelse skaper seg nye identiteter og nye ”kulturer”.

Det å ha vokst opp med flere kulturer gir, i følge Hylland Eriksen (2001), jentene tre alternative former for identitetsskapelse; En ren identitet, en bindestreksidentitet eller en kreolisert identitet¹⁵. Den rene identiteten betyr at jentene enten opplever seg selv som bare norske eller bare pakistanske. En slik identitet bygger gjerne på en kontrast til ”de andre”. Dette kan være en religiøs, kulturell eller politisk sort/hvitt løsning. Bindestreksidentiteten betyr at jentene ikke føler seg som enten norske eller pakistanske, men at de føler seg som begge deler. En slik identitet prøver å kombinere eller bygge bro mellom to atskilte kategorier; Det norske og det pakistanske. Den kreolske identiteten er, på den annen side, en verden/eller løsning. Denne identiteten er annerledes enn både rene identiteter og bindestreksidentiteter ved at den ikke opererer med atskilte kategorier. En slik identitetsform innebærer at jentene ikke vil godta at det finnes rene kulturer. Innenfor en slik identitet lar det seg ikke operere med bindestreker og grenser. Jentene som identifiserer seg på denne måten kan, i følge Hylland Eriksen, på samme tid være muslimer og drikke pils eller spise svinekjøtt. De deltar kanskje i sex før ekteskap, samtidig som de aksepterer å gifte seg i henhold til foreldrenes ønsker. Der den rene identiteten prøver å stenge blandinger ute og bindestreksidentiteten på ganske oppfinnsomt vis forsøker å manøvrere i et nytt terreng med et gammelt kart, har den kreolske identiteten gått til anskaffelse av et nytt kart (ibid:53-54).

Det har imidlertid kommet innvendinger mot å legge for stor vekt på kulturell nyskaping som et positivt element og endringspotensiale i seg selv. Mørck (1998) viser blant annet til at disse nye kulturdannelsene er mer fremtredende for gutter enn for jenter. Hun påpeker at det er vanskeligere å være hybrid når kjønn står sentralt (ibid). Prieur (2004, 2002a) mener også at hybriditet er noe som lettere vil kunne inntreffe i en tidligere livsfase hvor de unge ferdes på den offentlige arena. Som unge voksne tiltar identifiseringen med foreldrenes etniske gruppe, og hybriditet blir vanskeligere (ibid). Hun oppfatter også muligheten til å konstruere kulturelle nyskapte identiteter som å være begrenset av kroppslige

¹⁴ Disse forskerne har utviklet varierende, men likevel overlappende begreper i forsøket på å forklare de komplekse kulturelle prosessene blant annet unge med minoritetetnisk bakgrunn står overfor. Videre i oppgaven brukes begrepene kreolisering og hybriditet om hverandre, i den forståelse at de innebærer det samme.

¹⁵ Se også Rihel Brenna 2004.

og språklige tegn, samt religion og innsosialiserte væremåter. For de fleste vil det være slik at det er samsvar mellom egen opplevelse av tilhørighet og den fortolkning andre har av en med grunnlag i kroppslige og språklige kjennetegn (Prieur 2004, Prieur 2002a og c).

I sin studie av norsk-pakistanske muslimer lanserer Sissel Østberg (2003) begrepet ”integrert plural identitet”. Hun oppfatter begrepet som beslektet med, men ikke helt det samme som, innholdet i begrepene om henholdsvis hybride identiteter, kreoliserte identiteter og bindestreksidentiteter¹⁶. Gjennom begrepet integrert plural identitet vil hun få frem dobbeltheten i norsk-pakistanske barn og ungdoms identitet. På den ene siden dens foranderlige flytende og skiftende karakter (plural). På den annen side dens dynamiske stabilitet (integrert) (Østberg 2003:46). En sosial kompleks kontekst danner rammene for deres flerkulturelle kompetanse, og det hun betegner som deres integrerte plurale identitet, eller deres narrative identitet som hun også kaller det. De unges kulturelle mening er hentet fra islam som troslære og kroppsliggjort praksis, noe er hentet fra en sekularisert norsk virkelighet, noe fra et flerkulturelt barnefellesskap, en amerikansk dominert medie verden, en sørasiatisk filmindustri osv. Denne kulturelle pluraliteten kan synes forvirrende, men Østberg viser til at barna og ungdommen ”navigerer” i dette landskapet med hjemmets primærsosialisering som ankerfeste (ibid:102-103). Videre er hun av den oppfatning at de unges personlige identitet godt kan være plural ved at de kan ”presentere seg selv” på ulike måter, eller hente ut ulike sider av seg selv, avhengig av situasjonen, men at de unges selvfølelse også er ”samlet”, integrert. Å kalle dem integrerte innebærer ikke at de nødvendigvis er harmoniske og enhetlige, men at de er sammensatte og helhetlige (ibid:104).

Slik jeg forstår Østberg har ethvert individ en egenartet personlighet som fungerer som en overordnet ramme som binder de ulike sosiale og kulturelle identitetene sammen. For jentene betyr dette at de kan forholde seg til verdier og normer innenfor flere kulturer uten at dette behøver oppleves som problematisk, og at de kan føle at de har et helhetlig selv til tross for at det kan finnes motsetninger. Motsetningene og pluraliteten kan altså være integrert i en helhet.

¹⁶ Østberg kritiserer bruken av hybriditet og kreolisering som identitetsbegreper fordi de i sine opprinnelige betydninger, henholdsvis fra naturvitenskapen og språkvitenskapen, har som underforstått premiss at ungdommene beveger seg mellom to (eller flere) fast etablerte og uforanderlige kulturer. Hun oppfatter begrepet bindestreksidentitet som et bedre alternativ, men viser til at heller ikke dette fungerer tilfredstillende. Dette fordi begrepet gir assosiasjoner til noe ”midt imellom”, noe som ikke riktig er det ene eller det andre. Dermed mister begrepet, i følge Østberg, noe vesentlig, nemlig at det ikke bare dreier seg om sosiale og kulturelle identiteter, men også om personlige identiteter (Østberg 2003:103-104).

I løpet av analysen vil jeg forsøke å belyse hvorvidt disse ulike identitetsformene aktualiseres i mitt materiale. Vi kan gjennom kritikken som har kommet mot hybriditetsperspektivet anta at jentene på bakgrunn av kjønn, ytre kjennetegn og alder, kan møte problemer knyttet til det å konstruere slike kulturelle nyskapte identiteter.

Kapittel 3 Metode og utvalg

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for mitt metodevalg og valg av datainnsamlingsteknikk. Jeg vil si noe om valg av undersøkelsesenheter, hvilken bakgrunn jentene har, og datainnsamlingens gang. Deretter vil jeg komme inn på prosjektets kvalitet, samt etiske hensyn jeg har måttet ta. Avslutningsvis kommenterer jeg mitt analysegrunnlag.

Metodevalg

For å kunne si noe om jentenes forvaltning av tilhørighet og identitet har jeg gjennom å lese litteratur på området forsøkt å sette meg inn i jentenes situasjon. I tillegg til mer generell identitetsteori har jeg også satt meg inn i empiriske arbeider som omhandler utfordringer unge mennesker med minoritetsetnisk bakgrunn står overfor generelt, og unge mennesker med muslimsk bakgrunn spesielt. Denne bakgrunnskunnskapen var nødvendig for at jeg kunne stille jentene relevante spørsmål. Hovedfokuset ligger på jentenes oppfatninger, tanker og erfaringer. Mine problemstillinger og motivasjon ledet meg derfor til et valg av kvalitativ metode. Et viktig formål ved kvalitative studier er å oppnå en forståelse av sosiale fenomener på bakgrunn av fyldige data om personer og situasjoner. Slike studier er egnet til å gå i dybden av det man vil undersøke, fordi informantene gjennom et slikt design vil ha mulighet til å beskrive sine erfaringer og selvoppfatning, samt klargjøre og utdype sine egne perspektiver på verden (Kvale 1997).

Kvalitative intervju

Kvalitative forskningsprosjekt kan baseres på ulike innsamlingsmetoder, som intervju, observasjon, analyser av dokumenter m.m. (Thagaard 1998). For å få fyldige data ville det i denne studien ha vært fordelaktig å kombinere intervju med observasjon som innsamlingsmetode, fordi det kunne gitt mer utfyllende data om hvordan jentene faktisk spiller ut sin identitet. Et slikt opplegg oppfattet jeg å være for tidkrevende tatt i betraktning den tidsrammen jeg har hatt til rådighet. Jeg vurderte derfor intervjuet som den best egnede innsamlingsmetoden.

Ved å bruke det kvalitative intervjuet som innsamlingsmetode består mitt datamateriale av jentenes muntlige fortellinger om deres hverdag. Intervjuene gir innblikk i hvordan jentene forteller om familie, venner, det annet kjønn, en flerkulturell oppvekst, samt hvilken betydning disse aspektene har i deres liv. Intervjuene kan sies å bestå av informasjon rundt reelle erfaringer jentene har gjort seg, samtidig som de også kan si noe om hvordan

jentene forteller om disse erfaringene. Dette er i tråd med Gullestad (1996) som gjør oppmerksom på at livsfortellinger ikke bare er formet av det levde livet og de sosiale og kulturelle faktorene som har preget det, men også av dyptliggende forestillinger og forventninger om hva som regnes som et godt og normalt liv, og av bevisste og ubevisste regler for hva som utgjør en god historie. Det at jeg velger å trekke inn ”storytelling” som et aspekt i forståelsen av mitt datamateriale betyr ikke at jeg undervurderer realiteten i det jentene har fortalt meg, for som Ken Plummer (1995) skriver: ”To sense the importance of stories in social life is never to suggest that stories are all there is: the telling and reading of stories is always grounded in social processes that by definition are ’beyond the stories’” (ibid:167). Det er imidlertid også interessant å se på hvilke konsekvenser ”storytelling” har for jentene, det vil si hvilken rolle bestemte fortellinger spiller i jentenes liv (Plummer 1995).

Et kvalitativt intervju kan bygges opp på ulike måter, avhengig av studiets formål. Min tilnærming ligger nært opp til det delvis strukturerte intervjuet. Slike intervjuer karakteriseres ved at temaene som tas opp er fastlagt på forhånd, men at rekkefølgen av temaene bestemmes underveis. Det var viktig for meg å ha et forholdsvis strukturert intervju, fordi jeg var interessert i å kunne sammenligne svarene fra de ulike jentene for å se på hvilke måter de ligner hverandre og på hvilke måter de skiller seg fra hverandre. På samme tid tilstrebet jeg å ha en åpen tilnærming, der jeg lot jentene selv til en viss grad være styrende for samtalen og utdype temaer de hadde lyst til å ta opp. Dette var viktig for meg for å ha mulighet til å følge jentenes fortellinger. Intervjuene er derfor ikke blitt like. Jentene er heller ikke like, og alle spørsmålene har av den grunn ikke vært like relevante. Jeg kan derfor sies å ha benyttet meg av et strukturert, men også åpent intervju. Jentenes forhold til familie, venner og det annet kjønn, samt jentenes opplevelse av å vokse opp med flere kulturer, har uansett stått sentralt i samtlige intervjuer.

Utvalg

Den kvalitative tilnærmingen består av to grunnleggende prinsipper. Den er basert på et subjekt-subjekt-forhold mellom forsker og informant. Dette vil jeg komme nærmere inn på når jeg tar for meg dataenes kvalitet senere i dette kapitlet. Det andre prinsippet innebærer at den basert på en helhetsforståelse av virkeligheten (Thagaard 1998). Dette betyr at studier av enkeltstående tilfeller kan betraktes som et konkret uttrykk for en større helhet. En konsekvens av dette er at kvalitative studier kan baseres på relativt små utvalg. En regel når man bruker kvalitative intervjuer som innsamlingsmetode er at utvalgets størrelse vurderes i

forhold til et metningspunkt. Dette betyr at jeg kunne betrakte utvalget som tilstrekkelig stort når nye intervjuer ikke syntes å gi meg ytterligere forståelse av det jeg hadde til hensikt å studere, samt at innholdet i intervjuene ble repetert på en slik måte at jeg kunne finne frem til strukturerende trekk som beskrev mine problemstillinger (Thagaard 1998, Bertaux 1982). Etter å ha gjennomført åtte intervjuer var jeg av den oppfatning at datamaterialet var fyldig nok til å kunne belyse mine problemstillinger, og jeg valgte derfor å basere analysen på disse. Det må her påpekes at jeg syns det var vanskelig å vurdere hvorvidt jeg hadde nådd et metningspunkt midt i datainnsamlingsprosessen. Forståelsen for datamaterialet blir naturligvis større når analysearbeidet settes ordentlig i gang, og slik jeg ser det vil man først da kunne vurdere om et metningspunkt er nådd. Dersom jeg hadde sett at det fremkom noe i intervjuene som jeg burde ha fulgt opp, ville jeg blitt nødt til å foreta flere intervjuer. Da analysearbeidet var kommet ordentlig i gang, og min forståelse av datamaterialet økte, så jeg ingen grunn til å foreta flere intervjuer. Det fremkom ingen nye aspekter som var av avgjørende betydning for mine problemstillinger.

I kvalitative studier benyttes strategiske utvalg, det vil si at informantene velges ut på en måte som er hensiktsmessig i forhold til problemstillingen (Thagaard 1998:51). Jeg valgte å fokusere på unge med bakgrunn fra et muslimsk land fordi det, slik jeg ser det, er denne minoritetsgruppen det eksisterer flest stereotypier om, og flest fordommer mot. Et annet viktig aspekt er at det antas at det i muslimske land vektlegges et segregert, komplementært kjønnsrollemønster, noe som står i motsetning til den likhetstankegangen som kjennetegner kjønnsrollemønsteret i dagens Norge.

Jeg valgte å ta utgangspunkt i ett spesifikt land hvor Islam er den dominerende religionen. Pakistan ble valgt på bakgrunn av at pakistanere utgjør den største gruppen av ikke-vestlige innvandrere med bakgrunn fra et muslimsk land (Lie 2002). Mange kom til Norge som arbeidsinnvandrere tidlig på 70-tallet, noe som medfører at mange unge personer med pakistansk bakgrunn vil være født og oppvokst i Norge. Påvirkningen fra den norske kulturen vil derfor ha vært til stede fra de var små, gjennom blant annet barnehage, skole og nærmiljø.

I tillegg avgrenset jeg min undersøkelsesenheter ut fra alder og kjønn. Kort oppsummert var min målgruppe:

- jenter med bakgrunn fra Pakistan,
- unge voksne i alderen 20-25 år, som
- studerer ved Universitetet eller ulike høyskoler i Oslo.

Slik jeg så det var det mest naturlig å snakke med jenter i aldersgruppen 20-25 år, da de kan antas å ha flere erfaringer og opplevelser i henhold til mine problemstillinger, enn yngre jenter. Det ble også ved å ta utgangspunkt i denne aldersgruppen mulig å se på eventuelle endringer i forhold til deres tidlige ungdom.

Grunnen til at jeg valgte kvinnelige informanter handler om at unge muslimske kvinner forventes å stå overfor andre og større dilemmaer enn sine brødre (Mørck 1998). Medienes fremstilling av muslimske kvinners situasjon er ofte preget av ”sensasjonsnyheter”, hvor fokusering på kvinnens undertrykte rolle, arrangerte ekteskap og tvangsekteskap m.m. kan gi et feilaktig bilde av virkeligheten. Det å ta disse kvinnene i tale vil derfor kunne bidra til å nyansere bildet.

Den siste avgrensningen jeg gjorde var at jentene skulle være studenter ved Universitetet eller ulike høyskoler i Oslo. Det at jeg valgte Oslo som sted handler om at en tredjedel av innvanderne i Norge er bosatt i Oslo (Lie 2002). Dette er av betydning fordi mulighetene for at foreldrene har en pakistansk kontaktflate i Oslo er større enn andre steder i landet. Foreldrenes nettverk vil kunne være av betydning for jentenes sosialisering, fordi disse kontaktene gir barna deres første bilde av samfunnet. De normer og verdier som signaliseres her har i stor grad påvirkning på barna (Berger og Luckmann 1966).

Grunnen til at jeg valgte å snakke med jenter som tar høyere utdanning handler om at de antakelig, sammenlignet med andre jenter med muslimsk bakgrunn, i høyere grad vil være sosialisert inn i det norske samfunn, dets normer og verdier. Dette fordi skolesystemet er en sentral institusjon når det gjelder sosialisering, og jo lenger man er i skolesystemet, jo større er sjansen for at dets normer og verdier internaliseres. Dette kan igjen føre til at disse jentene opplever et eventuelt spenningsfelt tettere på kroppen, sammenlignet med jenter som ikke tar høyere utdanning.

Rekruttering av informanter

Det viste seg å bli nokså vanskelig å komme i kontakt med aktuelle informanter. Da intervjuguiden var klar skrev jeg en forespørsel om tilgang til informanter¹⁷. Jeg tenkte at det ville være greiest å komme i kontakt med aktuelle informanter ved å ta kontakt med ulike studentforeninger. Jeg sendte derfor først forespørselen til Pakistansk Studentsamfunn ved Universitetet i Oslo. Jeg sendte forespørselen flere ganger, hvorav en jente responderte etter

¹⁷ Se vedlegg nr 1

siste henvendelse. Noen lignende studentforening for unge med pakistansk eller muslimsk bakgrunn fant jeg ikke ved de ulike høyskolene i Oslo.

For en uerfaren forsker fikk fraværet av respons det til å se litt mørkt ut en periode. Men så kom jeg i kontakt med en jente via en venninne. I utgangspunktet hadde jeg forespeilet meg at dette intervjuet ville fungere som et prøveintervju. Det vil si at formålet med intervjuet var å teste ut hvor godt intervjuguiden fungerte. Det viste seg imidlertid at dette ble et godt intervju jeg kunne bruke som del av datamaterialet. Jeg håpet at jeg gjennom denne jenta skulle kunne rekruttere flere aktuelle informanter gjennom ”snøballmetoden” (Thagaard 1998:54). Via henne kom jeg i kontakt med en jente til, men så stoppet det opp igjen.

Etter gjennomføringen av to intervjuer begynte jeg å ringe rundt til ulike organisasjoner for å høre om de kunne hjelpe meg i denne prosessen. Mange ble interessert i temaet, men de fleste reserverer seg mot slike forespørsler fordi de får så mange henvendelser. Etter hvert kom jeg i kontakt med en jente i IKN (Islamsk Kvinneforening Norge). Gjennom henne fikk jeg kontakt med ytterligere to informanter. En annen jente kom jeg i kontakt med via en bekjent av meg, mens en siste svarte på en forespørsel jeg hadde sendt til NMU (Norsk Muslimsk Ungdom). Rekrutteringen av informanter har altså skjedd både på et formelt, men også på et mer uformelt vis. Samtlige av jentene har fått tilsendt nevnte skriftelige forespørsel i forkant av avtalte intervju.

Det kan være flere grunner til at det ble vanskelig å komme i kontakt med aktuelle informanter. Det å stille opp til intervju tar av informantenes fritid, noe som ikke alltid virker like fristende. En annen ting er at jeg er ganske uerfaren på dette området, noe som kan ha ført til at jeg ikke var direkte nok, eller pågående nok i mine henvendelser. Noen av jentene kom også inn på at fraværet av respons på min forespørsel kunne handle om at de fikk så mange lignende henvendelser. Disse jentene viste seg å være tilknyttet Pakistansk Studentsamfunn. Da de hadde fått min henvendelse via mail hadde de vurdert om de skulle stille opp, ”men ikke fått ut fingeren”, som en av de sa. De stilte senere opp på oppfordring fra bekjente som jeg hadde vært i kontakt med. Andre grunner til at det ble vanskelig kan handle om det ytre presset det muslimske trossamfunn er utsatt for. Jentene kan ha vegret seg mot å stille opp til intervju i frykt for at informasjonen de gir kan misforståes eller med vilje misbrukes for å sette de i dårlig lys. Med tanke på medienes fremstilling av muslimer er vel ikke dette helt usannsynlig.

Jentenes bakgrunn

Jentene i mitt materiale er mellom 22 og 24 år. De er studenter ved Universitetet og ulike høyskoler i Oslo. Alle jentene er oppvokst i Norge, nærmere bestemt i Oslo og omegn. De er også født her, foruten en jente som kom til Norge da hun var ett år.

Jentenes fedre kom til Norge som arbeidsinnvandrere tidlig på 1970-tallet. Noen av mødrene kom samtidig, mens andre kom senere på 70-tallet og tidlig på 80-tallet gjennom familiegjenforening. Jentenes foreldre har ikke så mye utdanning. Dette gjelder spesielt mødrene. De har grunnskolen fra Pakistan, og noen har også tatt videregående. Enkelte av fedrene har tatt utdanning etter at de kom til Norge. Noen av fedrene er fortsatt i arbeid, mens andre er uføretrygdet. De yrkesaktive mødrene jobber fortrinnsvis i barnehage, mens flere har vært hjemmeværende hele livet.

Foreldrene kommer fra forskjellige steder i Pakistan, flere kommer fra Karachi, noen kommer fra Punjabprovinsen, enkelte fra Lahore, andre fra mindre steder. Noen av foreldrene kommer også fra storbyen Kashmir. Det varierer hvor god kontakt foreldrene har med hjemlandet. Noen bor der i lengre perioder hvert år, mens andre er der relativt sjelden. Flere av jentene tror foreldrene egentlig ønsker å flytte tilbake til hjemlandet, men at dette vil bli vanskelig fordi barna ønsker å bli i Norge. Andre oppfatter at foreldrene trives godt i Norge. Disse foreldrene har mye av sin familie her, først og fremst i form av søsken.

Ingen av jentene har bodd lengre perioder av sitt liv i Pakistan, det lengste oppholdet noen av jentene har hatt der er to måneder om sommeren. Det varierer også nokså mye hvor hyppig jentene er i Pakistan. Noen er der en gang i året, noen annethvert år, og andre igjen har bare vært der to eller tre ganger i livet. Et par av jentene åpner for muligheten for å flytte til Pakistan senere, mens de øvrige jentene er nokså klare på at de kommer til å bo i Norge også i fremtiden.

Enkelte av jentenes foreldre er lite opptatt av religion, mens de øvrige er praktiserende muslimer. Av jentene i mitt datamateriale er det en jente som definerer seg som ikke-muslim, et par andre jenter har et nokså avslappet forhold til Islam, mens religion for andre av jentene er en sentral del av deres liv.

Jentene i mitt materiale har, som andre unge i dagens samfunn, travle hverdager. I tillegg til studier på heltid, jobbing på deltid, samt litt trening, er flere av jentene også frivillige medarbeidere i forskjellige organisasjoner.

Innsamling av data

Datamaterialet mitt består av åtte intervjuer. Under alle intervjuene har jeg benyttet meg av en intervjuguide¹⁸. Denne utformet jeg på bakgrunn av prosjektets problemstillinger og underspørsmål. For å finne de gode og sentrale spørsmålene tok jeg utgangspunkt i tidligere empiriske studier som omhandler samme tema. Alle intervjuene er tatt opp på lydbånd med samtykke fra jentene. Det ideelle for meg har vært å skrive ut det enkelte intervju før det neste fant sted, slik at jeg ved behov har kunnet gjøre justeringer av intervjuguiden¹⁹. Det var kun en gang dette ikke lot seg gjøre fordi jeg hadde avtalt to intervjuer på samme dag. Denne situasjonen lærte jeg mye av, og utover dette tilfelle gjennomførte jeg ikke mer enn ett, toppen to, intervjuer i samme uke. Dette fordi jeg opplevde det som viktig å la informasjonen fra hvert intervju synke inn før det neste fant sted. Jeg opplevde også at det var lettere å holde konsentrasjonen oppe når intervjuene ble gjennomført med et visst mellomrom.

Jeg synes intervjuguiden fungerte tilfredsstillende. Etter at jeg hadde gjort et par intervjuer fløt spørsmålene også mer av seg selv, og intervjuene bar derfor ikke bare preg av ren utspørring, men fungerte mer som samtaler med et fastlagt tema.

Alle informantene ble intervjuet på seminarrom tilknyttet deres studiested. Jeg lot det være opp til jentene selv hvor vi skulle møtes. Intervjuene varte mellom en time og halvannen.

Vurdering av dataenes kvalitet

Undersøkelsens kvalitet vurderes gjerne ut fra de tre begrepene troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet. Mens troverdighet er knyttet til fremgangsmåter i undersøkelsen, er bekreftbarhet knyttet til tolkningen av resultatene. Overførbarhet handler om hvorvidt den tolkningen som utvikles innenfor rammen av et prosjekt, også kan være relevant i andre sammenhenger (Thagaard1998). Disse begrepene kan ikke ses uavhengig av hverandre, da alle inngår i en helhetlig vurdering av prosjektets kvalitet.

Mitt valg av metode innebar møter mellom mennesker. Datainnsamlingen har derfor hatt en personlig karakter. Relasjonen mellom jentene og meg har vært av betydning for at jeg har kunnet innhente den informasjonen jeg trengte for å belyse mine problemstillinger (Thagaard 1998). Jeg fikk inntrykk av at jentene oppfattet meg som hovedfagsstudent fremfor

¹⁸ Se vedlegg nr 2

¹⁹ Jeg har ikke gjort nevneverdige justeringer av intervjuguiden, men ved et par anledninger kom jentene med aktuelle problemstillinger jeg kunne bruke som oppfølgingsspørsmål i de resterende intervjuene.

forsker. Sånn sett tror jeg det har vært en fordel å intervjuer jenter som ikke er så mye yngre enn meg selv. Det at både jentene og jeg er studenter på høyere grads studier gjorde at vi hadde noe felles. Vi har derfor hatt noe å småprate om i forkant av intervjuene, og jeg opplevde at dette løste opp stemningen oss i mellom. Jeg opplevde heller ikke at jentene følte at jeg trengte meg på deres privatliv, tvert i mot fikk jeg følelsen av at de synes det var spennende at jeg var interessert i nettopp deres erfaringer. Dette betyr ikke nødvendigvis at vi ble fortrolige. Mitt inntrykk er likevel at jentene og jeg kom godt ut av det med hverandre, og at de fleste samtaler gikk naturlig. Det var kun ett intervju hvor jeg måtte jobbe veldig for å få informasjon som kunne belyse mine problemstillinger. Denne jenta var lite meddelsom om sine erfaringer, og svarte i utgangspunktet nokså kort på mine spørsmål. Jeg har likevel kunnet bruke intervjuet som del av mitt datamateriale, da hun har besvart spørsmål rundt alle mine problemstillinger.

I hvilken grad jentene har åpnet seg for meg er vanskelig å bedømme. Jentene kan ha hatt ulike grunner til å formidle en spesiell historie til meg. Jeg kan for eksempel ha risikert å få en versjon som er ment for offentligheten, og som derfor ikke nødvendigvis trenger å stemme helt med virkeligheten (Thagaard 1998). Det må i vurderingen av mine datas kvalitet derfor tas med i betraktningen at jentene kan ha hatt et formål med sine uttalelser. På bakgrunn av stereotype holdninger fra øvrige nordmenn kan jentene for eksempel ha ønsket å fremstille sin situasjon på en måte som bryter med disse²⁰.

Jeg tok opp alle intervjuene på lydbånd (minidisk), først og fremst for å unngå feilsiteringer, men også for lettere å kunne konsentrere meg om hva jentene fortalte. Ved å gi jentene full oppmerksomhet følte jeg at jeg lettere kunne komme inn på dem, og også fange opp nødvendige oppfølgingsspørsmål. Dette er min personlige opplevelse og vurdering. Andre vil kanskje erfare det annerledes. Hammersley og Atkinson (1996) peker for eksempel på det motsatte, nemlig at tilstedeværelsen av båndopptaker kan føre til at oppmerksomheten rundt det som blir sagt reduseres siden det likevel blir registrert (ibid). En ulempe ved å bruke båndopptaker kan være at viktig informasjon går tapt ved at båndopptakeren ikke virker. For å beskytte seg mot dette ville en kombinasjon av båndopptaker og notatskriving vært det beste. Jeg valgte likevel å stole på teknologien. I tillegg kan det argumenteres for at båndopptakeren kan virke forstyrrende på informantene. Det kan tenkes at informantene holder tilbake

²⁰ Enkelte av jentene ga selv uttrykk for at de stilte opp til intervju på bakgrunn av at de trodde deres historier kanskje ville bryte med etniske nordmenns stereotypiske holdninger til muslimer. Se også kapittel 7, avsnittet om ”vi vet at stereotypier selger, men ikke skjær oss alle over en kam”.

informasjon i frykt for å bli sitert. Min erfaring er imidlertid at jentene fort ”glemte” at det var en båndopptaker i rommet.

Jentene jeg har snakket med har frivillig stilt opp til intervju. I kvalitative studier snakkes det ikke om skjevhet i utvalget, i og med at kvalitative studier ikke søker representativitet. Det kan likevel argumenteres for at problemet ved undersøkelser hvor informantene selv velger å være med, ligger i at de som stiller opp antakelig mestrer sin situasjon, og at de derfor ikke har noe i mot innsyn fra forskeren. Dette kan føre til at undersøkelsen gir mer informasjon om hvordan det å vokse opp med flere kulturer mestres, enn om mer problematiske sider ved dette (Thagaard 1998:53). Jeg kan imidlertid ikke vite hvorvidt jentene jeg har intervjuet, mer enn andre, mestrer det å vokse opp med flere kulturer.

Gjennom hele analyseprosessen har jeg måttet forholde meg kritisk til egne tolkninger. Jeg har derfor søkt bekreftelse på mine tolkninger ved å belyse mine funn gjennom tidligere studier gjort på samme eller lignende problemstillinger (Thagaard 1998).

Overførbarhet trenger ikke alltid å være en målsetting ved kvalitative studier. Jeg vil likevel argumentere for at mine tolkninger og funn, og også den teoretiske forståelsen jeg har knyttet til mitt prosjekt, kan være relevante også i andre sammenhenger (Thagaard 1998). Funnene jeg har gjort må antas å kunne bidra til forståelse av forvaltning av tilhørighet og identitet både blant andre unge med bakgrunn fra et muslimsk land, andre unge med minoritetsetnisk bakgrunn, og også etniske nordmenn. I tillegg vil tilskrevet identitet, og avmaktsfølelsen som følger med en slik identitet, også kunne aktualiseres for andre grupper som på ulike måter føler at de ikke blir fullt ut akseptert av storsamfunnet.

Etiske betraktninger

I og med at kvalitative studier bør være kjennetegnet ved et subjekt-subjekt-forhold mellom forsker og informant er det nødvendig med spesielle etiske retningslinjer som definerer forskerens forhold til informanten. Diskusjonen rundt forskerens etiske ansvar kan knyttes til tre prinsipper: informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av å delta i forskningsprosesser (Thagaard 1998, Kvale 1997).

Når det gjelder informert samtykke handler dette om at informanten stiller opp frivillig, og gir sitt samtykke til å delta i undersøkelsen. Dette prinsippet valgte jeg å løse ved at jentene fikk et skriv som kort informerte om oppgavens hovedformål, min taushetsplikt og anonymisering²¹. Dette ble lest og undertegnet før intervjuet startet. Jentene og jeg beholdt

²¹ Se vedlegg nr 3

hvert vårt eksemplar av dette skrivet. For å unngå at jentene skulle føle at de utleverte seg for mye, informerte jeg muntlig om at det var mulig å be meg unnlate å referere til deler av intervjuet, samt at de når som helst i etterkant av intervjuet stod fritt til å trekke seg fra prosjektet.

Konfidensialitet innebærer anonymisering, samt at utenforstående ikke skal ha tilgang til datamaterialet. Anonymisering skal sikre at jentenes identitet ikke blir avslørt. Denne prosessen startet allerede ved transkripsjonene av intervjuene, hvor navn, alder, studiested, studieretning og navn på eventuelle organisasjoner eller arbeidsplasser jentene er tilknyttet, er utelatt. Navnene som benyttes i avhandlingen er fiktive. Biografisk informasjon rundt jentene er altså forsøkt begrenset til et minimum. Kravet om anonymitet har likevel sine begrensninger. Dersom leseren skulle kjenne noen av jentene som har deltatt i mitt prosjekt kan full anonymitet bli vanskelig å opprettholde. Enkelte jenter har kanskje spesielle måter å ordlegge seg på, eller synspunkter som er helt unike for den bestemte jenta. Dette har jeg forsøkt å ta hensyn til på den måten at jeg har luket ut det jeg har oppfattet som spesielle uttrykk, talemåter og lignende fra gjengitte sitater. Jeg kan likevel ikke være hundre prosent sikker på om kravet om anonymitet er opprettholdt, da det kan være lettere for en som kjenner jentene å fange opp dette enn for meg som ikke kjenner jentene. Et annet aspekt er at norske jenter med pakistansk bakgrunn utgjør en såkalt minoritetsgruppe i Norge. I studier av minoritetsmiljøer bør man også vurdere hvorvidt miljøet er så lite og gjennomsliktig at det kan være vanskeligere å opprettholde kravet om anonymitet sammenlignet med studier som tar for seg større grupper. Til tross for at det pakistanske miljøet i Oslo er relativt lite, tror jeg ikke det kan betraktes som et gjennomsliktig miljø. Katrine Fangens (1998) observasjonsstudie blant høyreekstremister vil nok heller være et eksempel på et slikt miljø. På bakgrunn av dette ser jeg ikke behov for å foreta en mer omfattende anonymitetssikring enn det som normalt gjøres.

Datamaterialet er blitt oppbevart på et sikkert sted, og vil slettes når avhandlingen er vurdert. Jentenes telefonnummer og mailadresser er blitt oppbevart separat fra lydbånd og transkripsjoner. Transkripsjonene er lagret på datamaskin med passord, slik at andre ikke har hatt tilgang til dataene. Ingen av utskriftene inneholder navn eller andre personlige opplysninger som gjør det mulig å spore utskriftene tilbake til jentene.

I et forsøk på å ivareta jentenes integritet i intervjusituasjonen, opplyste jeg dem i forkant av intervjuet om at de ikke måtte svare på spørsmål de ikke ville svare på. I tillegg unnlot jeg å presse jentene om jeg merket gjennom verbalt språk eller kroppsspråk at de følte ubehag ved enkelte spørsmål. Det er likevel vanskelig å vurdere hvilke konsekvenser mitt

prosjekt kan ha for jentene i etterkant. For å unngå at jentene senere skal oppleve det som problematisk å ha stilt opp i min studie vil jeg i analysen forsøke å klargjøre hva som er mitt perspektiv og min forståelse, og hva som er jentenes forståelse (Thagaard 1998).

Analysegrunnlag

Analysen har vært gjort i flere faser. I umiddelbar etterkant av hvert enkelt intervju skrev jeg ned noe jeg har kalt for ”stemningsrapport”. Denne stemningsrapporten inneholder blant annet informasjon om hvordan jeg kom i kontakt med den bestemte jenta, en kort beskrivelse av henne, hvordan jeg opplevde vårt møte, hvor og når intervjuet ble gjennomført, hvorvidt det var forstyrrende elementer rundt, hvordan jeg opplevde selve intervjusituasjonen og lignende. Jeg gjorde mitt første intervju i februar 2003, mens det siste fant sted i september samme år. På bakgrunn av at intervjuprosessen gikk over en såpass lang periode, har det vært nyttig å kunne gå tilbake til disse stemningsrapportene for å forsøke å gjenskape den enkelte intervjusituasjon (Kvale 1997). For å skaffe meg et helhetsinntrykk av det innsamlede datamaterialet hørte jeg gjennom alle lydbåndene og leste grundig gjennom de transkriberte intervjuene mange ganger. Datamaterialet mitt omfatter i underkant av 200 sider utskrift. I og med at jeg har hatt forholdsvis strukturerte intervjuer, hadde jeg i utgangspunktet delt inn intervjuguiden i ulike ”temabolker”. Dette videreførte jeg til transkripsjonene. Ved første gjennomlesing av transkripsjonene fikk jeg derfor ganske fort et inntrykk av hvorvidt jeg hadde fått svar på det jeg oppfattet å være sentrale spørsmål. Ved senere gjennomlesninger forsøkte jeg å skille relevant fra irrelevant informasjon, og understreket de deler av teksten som belyser mine problemstillinger.

Formålet med mitt prosjekt har gjort at en temasentrert analyse ble et naturlig valg. Dette fordi slike analyser belyser spesielle temaer eller begivenheter ved å sammenligne informasjon fra alle informantene i en undersøkelse. Hovedpoenget er å gå i dybden av de enkelte temaene (Thagaard 1998:149). Det ble viktig for meg å finne en systematisk måte jeg kunne sammenligne datamaterialet på, og jeg valgte å lage matriser for lettere å kunne få oversikt over datamaterialet. Dette fungerte tilfredstillende i en innledende fase i arbeidet med analysen, da hensikten var å få et overblikk over hvorvidt jentene lignet hverandre eller skilte seg fra hverandre. Det videre analysearbeidet har stort sett dreid seg om å lese samtlige intervjuer igjen og igjen, helt til jeg følte at min forståelse av det jentene har fortalt meg, ikke endret seg i nevneverdig grad. I en første fase bar analysen klart preg av at det var jentenes

stemmer alene som dominerte. I det videre arbeidet med analysen har jeg også forsøkt å si noe om min fortolkning av hva det jentene har sagt er et uttrykk for.

Kapittel 4 Familierelasjoner

For å kunne få en forståelse av jentenes familierelasjoner, det vil si hvordan de forholder seg til foreldre, søsken og familien som helhet, mener jeg det kan være fruktbart å ta utgangspunkt i den måten foreldrene har forsøkt å oppdra jentene på og hvordan jentene forholder seg til denne oppdragelsen. Slik jeg ser det vil dette best kunne fanges opp ved å ta utgangspunkt i to idealtypiske modeller av familien; Den norske kjernefamilie og den patriarkalske storfamilie (som jeg har redegjort for i kapittel 2).

I sosiologien skilles det mellom primær- og sekundærsosialisering.

Primærsosialiseringen er en prosess som foregår i barns tidlige leveår. Den viktigste rammen om prosessen er familien. Prosessen dreier seg om å lære grunnleggende normer og verdier i kulturen barnet tilhører (Ve 1997:245). Sekundærsosialisering betegner den sosialisering som foregår i ungdoms- og voksenlivet. Den innebærer at personer lærer hvilke normer og verdier som er viktige innenfor ulike samfunnsinstitusjoner, som for eksempel skole og arbeidsliv (ibid:274). Gjennom den primære og sekundære sosialiseringen formes vi som individer, og det er gjennom disse relasjoner identiteten dannes.

Berger og Luckmann (1966) viser til at den verden vi internaliserer under primærsosialiseringen er den første verdenen vi lærer å kjenne, og at denne verdenen derfor oftere er dypere forankret i vår bevissthet enn verdener vi internaliserer under sekundærsosialiseringen. Dette betyr ikke at vi ikke påvirkes av sekundærsosialiseringen. Identitet er ikke noe som er fastsatt en gang for alle. Det er en prosess som pågår kontinuerlig, og den kan både modifiseres og omformes gjennom nye sosiale relasjoner (ibid). Slik jeg forstår det, mener Berger og Luckmann likevel at nye verdener vi møter gjennom sekundærsosialiseringen lettere internaliseres om de samsvarer med det vi har internalisert under primærsosialiseringen²².

Hva som vektlegges i primærsosialiseringen varierer fra samfunn til samfunn, innen samme samfunn og over tid. Et idealtypisk skille går her altså mellom familier som vektlegger en individualistisk orientert oppdragelse versus familier som vektlegger en kollektivistisk orientert oppdragelse. Det antas ofte at muslimske jenter er oppdratt innenfor en kollektivistisk orientert familietype. Dette vil kunne variere fra familie til familie. I tillegg til

²² Dette kan, slik jeg oppfatter det, minne om både Bourdieus (1999) vektlegging av at grunnstrukturen i vår identitet i stor grad er fastlagt av den ballasten vi har med oss hjemmefra, samt Østbergs (2003) oppfattelse av at barna ”navigerer” i det komplekse kulturelle landskapet med hjemmets primærsosialisering som ankerfeste. Se kapittel 2.

foreldrenes oppdragelsesideal, må vi kunne anta at jentene også blir påvirket av majoritetens oppdragelsesideal.

Enkelte spørsmål melder seg derfor: Hvilket oppdragelsesideal kan jentenes foreldre sies å ha vektlagt? Hvordan har jentene håndtert den oppdragelsen de har fått?

En oppvekst preget av forhandlinger

I vesten forbindes ungdomstiden ofte med konflikter og diskusjoner mellom foreldre og barn. For de unge preges denne fasen ofte av et spenningsforhold mellom identitetsdannelse, løsrivelse fra foreldre, samt tilpasning til det voksne liv (Fauske og Øia 2003). Vi må kunne anta at en slik løsrivelse fra foreldrene vil være lettere å gjennomføre innenfor en individualistisk basert familietype, i og med at barna innenfor en slik livsanskuelse oppdras til å ha egne meninger, til selvstendighet og til løsrivelse fra sine foreldre i ung alder. I en kollektivistisk orientert familietype vektlegges derimot betydningen av at individene i familien innretter seg etter kollektivets ønsker. Det å stå frem som et individ som i stor grad er løsrevet fra familien kan dermed antas å være vanskeligere.

I det norske samfunn kan man kanskje si at det i de fleste familier ligger en forventning om et ungdomsopprør, og at et slikt opprør derfor er allment akseptert og forventet. Blant ungdom er det ofte slik at man skal være i opposisjon til foreldrene og det foreldrene representerer i denne løsrivelsesprosessen. Det er derfor interessant å se på hvorvidt et slikt ungdomsopprør har funnet sted, og hvordan det eventuelt har artet seg blant jentene jeg har snakket med. Dersom de er oppdratt innenfor et kollektivistisk orientert oppdragelsesideal vil jo nettopp et slikt opprør antakelig oppleves vanskelig. Et aktuelt spørsmål blir hvorvidt oppdragelsen hjemmefra gjør at de ikke har foretatt et ungdomsopprør, eller om den etnisk norske jevnaldergruppens antatte ”krav” om et opprør har vært sterkere, slik at de har gjort opprør.

Innenfor den kollektivistisk orienterte familietypen antas respekt for dem som er eldre enn en selv og lydighet å stå sentralt. Dersom de jentene jeg har snakket med har vokst opp i familier der et kollektivistisk orientert oppdragelsesideal står sentralt, kan man anta at jentene vil oppleve sine foreldres grensesetting som ”strengere” enn den de ser ungdom med etnisk norsk bakgrunn møter. Ingen av jentene i mitt materiale omtaler foreldrene sine som strenge. Dette kunne tolkes dit hen at jentene ikke er oppdratt under et oppdragelsesideal som vektlegger typiske kjennetegn ved en kollektivistisk orientert familietype. Slik jeg forstår mitt materiale er dette likevel ikke en nærliggende tolkning. Selv om jentene ikke opplever

foreldrene som strenge, betyr ikke dette at det har vært uproblematisk å vokse opp med deres grensesetting. De fleste jentene forteller at deres foreldre har vektlagt et annet oppdragelsesideal enn foreldrene til deres etnisk norske venner og skolekamerater, og at dette er noe som har ført til at vanskelige situasjoner har oppstått. Jentene viser likevel en vilje til å forstå foreldrenes grensesetting gjennom å vise til foreldrenes bakgrunn fra Pakistan. Det har ikke vært så enkelt for foreldrene heller å vite hvordan de skal oppdra barna sine på en best mulig måte i et samfunn som vektlegger verdier og normer som er ukjente for dem. Jentene gir med andre ord foreldrenes grensesetting en kulturell forklaring. Den velviljen og forståelsen de utviser kan også bunne i at de er oppdratt til å fokusere på hele familiens behov (kollektivism) og ikke kun sine egne (individualisme).

”Jeg synes ikke de har vært strenge med tanke på den bakgrunnen de har og den kulturen de kommer fra. Det har vært vanskelig for dem å finne en balanse. Sann som her [i Norge] er det sann at du kan gå ut med venner, og det hender at man er seint ute. Det er ikke akseptabelt i vår kultur at jenter er seint ute på natta og går på utesteder. Alt det der, det er ikke akseptabelt. Så det har vært vanskelig for dem, men de har gitt meg en frihet. De har gitt meg frihet, men begrenset da for å si det sann. Jeg har ikke følt sann at jeg ikke får lov til det og det. De har prøvd å gi meg en frihet. Altså jeg går jo med vestlige klær, jeg går på skole, jeg har vært ute og reist med venner. Men jeg har også visst hvor grensene mine går. Jeg kan ikke være seint ute, jeg vet at foreldrene mine ikke vil godta det... For meg så har det vært litt problematisk. Puberteten var verst. Det har vært vanskelig å finne mine venner, mine norske venner og meg som pakistansk jente, det har vært vanskelig å finne en balanse. Det har vært veldig depressivt å ikke kunne gjøre som alle andre [det vil si det samme som etnisk norske venninner og skolekamerater], det har det. Men etter hvert som jeg har vokst opp så har jeg klart å – dem har på en måte gitt meg den friheten jeg har hatt behov for, og jeg har klart å forholde meg til dem og respektere deres regler og forventninger da. Men det har vært perioder der det har vært vanskelig, hvor jeg ikke forstod hva som var galt, hvor jeg ønsket å være som mine norske venninner. Det var vanskelig å forklare det for dem [de etnisk norske venninnene], eller finne på unnskyldninger. Jeg ville jo ikke gi de et dårlig inntrykk eller et dårlig bilde av foreldrene mine eller kulturen vår. Så det har vært vanskelig.”

Oppfattelsen blant de fleste jentene er at foreldrenes grensesetting handler om at ” *de gjør det de er opplært til*”. Selv om jentene av og til har ønsket å kunne være som sine etnisk norske venninner og skolekamerater, fristes de ikke til å snakke nedlatende om sine foreldre. For noen av jentene er det slik at de kan ha vanskelig for å forstå sine foreldre, men at de med tiden har kommet til å sette pris på foreldrenes grensesetting.

”Noen ganger så har jeg veldig store vanskeligheter med å forstå dem. Det er enkelte punkter vi er helt forskjellige på. Noen ganger så forstår jeg hvorfor de ønsker at jeg ikke skal gjøre noe, andre ganger så skjønner jeg det rett og slett ikke – det er totalt uforståelig for meg, også klarer de ikke å forklare det til meg heller. Altså, jeg føler at hvis de hadde vært litt mindre strenge enn det de er, så tror jeg kanskje det hadde vært litt dumt. Jeg føler egentlig at jeg har klart å balansere ganske greit.”

Selv om jentene gir uttrykk for at deres foreldre nok har andre regler enn etnisk norske foreldre, viser de samtidig en vilje til å forstå disse reglene. Denne viljen til å forstå er på den annen side ikke ensbetydende med at jentene kan leve slik foreldrene måtte ønske.

”Jo, det er jo til en viss grad viktig for meg [å leve slik foreldrene ønsker]. Jeg forstår jo dem også. Og mye av det de sier er jo riktig. De er jo ganske gamle, og jeg syns jo at eldre mennesker er gull verdt liksom. Dem har veldig mye erfaring, dem vet veldig mye om en del situasjoner. Men så er det andre situasjoner som er mer situasjonsbetinget, som dem ikke kan vite så mye om. Så jeg, noe av det de sier sånn generelt sett er jo greit nok, og det er jo fint å kunne følge det. Ikke bare for deres del, for min egen del også. For jeg respekterer de eldre, og jeg vil også at hvis jeg i fremtiden får barn, så vil jeg at de skal respektere meg og det jeg har å si. De trenger ikke å følge alt til punkt og prikke, men det er fint om de hører på hva jeg har å si. Det betyr mye for meg å gjøre det foreldrene mine sier, men det er ikke alltid jeg kan klare det. Jeg får jo dårlig samvittighet hvis jeg ikke får gjort det. Men det er ikke alltid jeg kan klare det.”

Sitatene ovenfor forteller mye om hvordan jentene opplever foreldrenes grensesetting. De viser også at foreldrene vektlegger det å respektere de som er eldre enn en selv i oppdragelsen av jentene. Ut fra dette kan man anta at foreldrene har et sterkt innslag av et kollektivistisk

orientert oppdragelsesideal, og at den primærsosialiseringen er svært viktig for jentene. Men også sekundærsosialiseringen viser seg å være av betydning. Sitatene preges nemlig av en rekke kontraster, der jentenes tanker viser at de påvirkes av foreldrenes oppdragelse, men at de også påvirkes av storsamfunnet. Premissene for hvordan jentene skal leve sine liv kan ikke kun legges fra foreldrenes side. Ved at jentene vokser opp med flere kulturer, noe som gjør at de forholder seg til ulike idealer og praksiser, oppstår nye situasjoner som utfordrer både rollen som datter og rollen som forelder. For at jentene skal ha en hverdag både de og foreldrene kan akseptere og trives med kreves det forhandlinger.

”Jeg tror det viktigste for meg først og fremst er å inngå kompromisser, slik at vi [hun og foreldrene] kan leve slik som begge [parter] ønsker. Sånn at de kan, de lempet jo litt på sine krav, da har jo – altså det har skjedd store forandringer i forhold til det miljøet de er vant til og hvordan vi har det her, hvordan vi [den yngre generasjon] lever og velger å leve her. Så det er klart det er litt kompromiss for dem, og litt kompromiss for oss også. Vi holder oss jo unna altfor mye vill festing og sånn. Sånne vennenesammenkomster og sånn, det er helt greit liksom. Men vi holder oss innenfor visse grenser de har satt opp.”

Slike kompromissinngåelser karakteriserer flere av jentenes samhandling med foreldrene. Samtidig som de har forståelse for foreldrenes synspunkter, har de også individuelle behov som ikke alltid lar seg forene med det foreldrene måtte ønske. Dette viser at det i tillegg til elementer fra det kollektivistisk orienterte oppdragelsesidealet også er innslag av forhandling innad i familien. Selv om ikke alle kjennetegnene slik Hennum (2002) karakteriserer forhandlingsfamilien er tilstede, vil jeg argumentere for at jentene lever innefor forhandlingsfamilier. Til tross for at de kanskje har en hierarkisk familiestruktur, samt at oppgavedelingen nok kan sies å være basert på kjønn, er det en rekke andre faktorer som viser at forhandling er en stor del av familiestrukturen.

Tilknytning til ulike idealer og praksiser gir også behov for kompromissinngåelser når det gjelder æresbegrepet. De fleste jentene oppfatter at de har en annen forståelse av dette begrepet enn sine foreldre. Jentenes oppfatning er at æresbegrepet fortsatt er gyldig innenfor det pakistanske miljøet i Norge, men at den yngre generasjonen har en mer modernisert tolkning av dette begrepet. Ære betyr ikke det samme for jentene som for foreldregenerasjonen, de har på en måte *”løsrevet seg fra det ordet”*.

”Foreldrene mine vil si at æren deres består i at jeg oppfører meg slik at ingen kan løfte en pekefinger og si at dattera di gjør ditten og datten. Jeg hadde et par diskusjoner på det [med foreldrene] da jeg begynte her [på skolen]. Da var det veldig mye sånn at folk hadde sett meg sammen med den og den gutten, og at jeg hadde gjort det og det. Da sa jeg til dem at de enten får stole på meg eller bli gale. Jeg kan ikke slutte å være den jeg er. Jeg gjør det jeg gjør, og så får de stole på at jeg ikke gjør noe gærent. Og det gjør de jo. De får jo fortsatt høre ting, men de velger å stole på meg. Og det er jo egentlig innmari deilig”.

Oppfattelsen er altså at den yngre og den eldre generasjon har ulike oppfatninger av hva ære handler om. Igjen ser vi at det finnes rom for å forhandle frem en akseptabel løsning for begge parter.

Det finnes likevel variasjon i materialet, hvor noen familier nok ligger tettere opp til et kollektivistisk orientert oppdragelsesideal enn andre. For et par av jentene er det, om enn av ulike grunner, viktigere enn for de øvrige jentene å leve mest mulig slik deres foreldre ønsker.

”Det er viktig for meg. Jeg respekterer dem, og dem respekterer meg også. Alle foreldre vil barnas beste, selv om de kanskje ikke alltid vet hva som er det rette for barna. Men jeg stoler såpass på foreldrene mine at jeg tror dem velger det rette for meg i det dem gjør.”

”Jeg kommer til å trives best med meg sjøl hvis jeg vet at foreldrene mine er glad i meg, og hvordan jeg er og oppfører meg. Jeg vil ikke såre foreldrene mine. Jeg har såpass sterke bånd til de for å si det sånn.”

Enkelte av jentene stoler på at foreldrene vet døtrenes beste. De øvrige jentene mener at foreldrene ikke kan vite hva som er best for dem fordi de ikke kjenner miljøet de går i. Samtlige av jentene synes likevel å være emosjonelt avhengig av foreldrene sine. Det å skuffe dem eller være i konflikt med dem oppleves som vanskelig. Hvor langt de strekker seg for å unngå slike konflikter varierer fra jente til jente. Denne emosjonelle avhengigheten kan være med å forklare jentenes fravær av et forventet ungdomsopprør. Det må her innskytes at en rekke kulturelle ting ofte tas for gitt i vår kultur. For eksempel kan det stilles spørsmålsteget ved om ikke det vestlige ungdomsopprøret mer er et fenomen enn en realitet. Hvor særegent

er dette opprøret egentlig i forhold til etnisk norsk ungdom. Det er altså vanlig å anta at det er sånn, men Willy Pedersen (1994) viser til at dette trolig handler om at både skjønnlitteratur, media, og ikke minst ungdomsforskningen, har gitt oss et bilde av ungdom som opprørske (ibid)²³. En annen ting kan være, slik Lidén viser (2003, og forthcoming 2004), at jentene er lojale mot de interessene og verdiene som foreldrene står for, og at disse ligger implisitt i de valgene jentene gjør. En slik konformitet gjør at de store konfliktene uteblir. Det kan altså være slik at det er kontinuitet fremfor brudd mellom generasjonene (ibid).

Jentene oppfatter andre foreldre med pakistansk bakgrunn som mer konservative og strenge enn sine egne. De snakker om sine egne foreldre som mer liberale. Trekker de frem det de oppfatter at omgivelsene rundt betegner som negative sider ved den patriarkalske familiestrukturen eller den pakistanske kulturen, handler dette oftest om ”de andre”. ”*Det er ikke sånn hjemme hos oss liksom*”. Noen av jentene gir uttrykk for at de til tross for dette ikke har et helt uproblematisk forhold til foreldrene sine. På spørsmål om hvordan hun ville beskrive forholdet til foreldrene, svarte en av jentene:

”Null med faren min. Med moren min har jeg et bra forhold. Med søsknene mine er det veldig bra. De fungerer som bestevenner. Jeg kan fortelle alt til dem. Jeg har mer kontakt med de enn foreldrene mine. Med faren min har det som sagt vært veldig dårlig, mens jeg har grei kontakt med moren min. Hun er en veldig åpen person og skjønner mye av det her med generasjonsforskjeller og kulturforskjeller og sånn. Hun aksepterer det meste. Hun er ikke sånn person man hører om i media og sånn. Æresdrap og sånn – hun er ikke en sånn person. Hun er en åpen og liberal kvinne til å være i den alderen, til å være fra Pakistan, og til å ha lite utdannelse. Så jeg er veldig overrasket over at moren min er den typen.”

Jeg oppfattet det først slik at denne jenta hadde et mer problematisk forhold til faren fordi han viste mindre forståelse enn moren med hensyn til generasjonsforskjeller og kulturforskjeller. Dette var ikke tilfelle. Senere i intervjuet kom det frem at det vanskelige forholdet til faren ikke handler om at han er spesielt streng eller konservativ, hun har bare aldri fått noe forhold

²³ Grunnen til dette er at oppmerksomheten rundt ungdom i stor grad har ligget på det avvikende og opprørske. At fokuset har ligget på det problematiske ved ungdom handler, i følge Pedersen, om 1) samfunnets bekymring, 2) forskernes fascinasjon, samt 3) subkulturenes symbolstyrke. For nærmere redegjørelse av dette, se Pedersen 1994:82-85.

til han fordi han var fraværende i store deler av hennes oppvekst. Mangel på tilstedeværelse og oppmerksomhet har åpenbart skapt en avstand mellom de to. For en annen av jentene ligger konfliktene i forholdet til foreldrene mer i at hun opplever at de ikke er helt tilfreds med hennes prioritering i forhold til familien.

”Hm... Når man bor hjemme og er student og nesten aldri er hjemme, da blir det sånn at de [foreldrene] føler at jeg ikke setter av tid til dem, at jeg er opptatt av alt mulig annet. Også har jeg ikke verdens beste helse heller, så de er litt bekymret for meg sånn sett. Også driver jeg jo med alt mulig annet i tillegg, så de føler at jeg prioriterer alt annet enn dem. Så det får jeg jo høre litt da. Det er sånn at hvis jeg er hjemme en helg så er det sånn; Å, hun er hjemme en helg... Jeg har et ganske greit forhold til søstrene mine. Jeg krangler en god del med dem. Jeg tror det er veldig mye sjalusi inne i bildet mellom meg og hun som er [x antall] år yngre enn meg. Vi har vært veldig gode venner. Men etter at jeg begynte på [skolen] så fikk jeg andre venner som hun følte var litt for voksne for henne. Så da begynte det å skjære seg litt. Vi har glidd helt fra hverandre, vi er ikke så veldig gode venner lenger. Men det er jo sånn som skjer mellom søsken.”

Det å bruke liten tid på familien kan altså skape dårlig stemning hjemme. Flere av jentene forteller at foreldrene uttrykker et ønske om at de bruker mer tid sammen med dem, dette gjelder spesielt mødrene. En av jentene forteller at moren er veldig selskapssyk, og at hun ikke liker å være alene. Når denne jenta driver med skolearbeid hjemme sitter hun derfor i stuen fremfor på rommet sitt, slik at moren føler at hun har selskap.

Flere av jentene gir, som jentene i sitatene ovenfor, uttrykk for at de har, eller har hatt, nære vennsksapsrelasjoner til sine søsken, og da spesielt sine søstre. De fungerer ofte som fortrolige samtalepartnere, og for flere av jentene omtales søstrene som nære venninner. Slike nære venninnerrelasjoner mellom søsken er også noe Østberg (2003) beskriver i sin avhandling. I tråd med Østberg kan vi kanskje tolke disse venninnerrelasjonene ut fra en antagelse om at familien er noe som sitter i kroppen på jentene. Med dette menes at mye av det sosiale livet blant norsk-pakistanere forgår innen familien (ibid). Slike venninneforhold kan bunne i at jentene gjennom å bo i samme familie antakelig opplever de samme problemene i forhold til foreldrene. Søsken kan fremstå som personer jentene kan være fortrolig med, og de kan vise forståelse uten at det vil slå tilbake på foreldrene. Disse

venninnerelasjonene kan derfor også tenkes og begrunnes ut fra emosjonelle behov, et behov for støtte. Det er ikke sikkert andre venner kan gi den samme støtten. Ved å snakke med søsken om problematiske ting (som for eksempel foreldre) vil de heller ikke svikte lojaliteten overfor foreldrene. Det vil bli innenfor familien, og jentene vil derfor ikke bryte med forventningen om å vise foreldrene respekt.

De fleste av jentene omtaler sitt forhold til foreldrene som godt. Dette er ikke ensbetydende med at de har en åpen dialog hjemme. For noen av jentene er det slik at de opplever at de kan fortelle alt, at de ikke trenger å ha hemmeligheter: *"Jeg forteller alt jeg, jeg syns ikke det er noe vits å drive og skjule ting"*. En annen jente sier hun tror det kan være vanskelig for mange jenter med pakistansk bakgrunn å snakke med foreldrene om gutter og eventuelle kjærester, men forteller at det ikke er noe problem hjemme hos henne. En av søstrene, samt broren har kjæreste, og det er de helt åpne om i forhold til foreldrene. For andre av jentene er det slik at det de forteller sine søsken ikke alltid kommer foreldrene for øret. Ikke alle kan fortelle foreldrene om kjærester. En av jentene forteller at hun har en kjæreste som hun har følt at hun ikke har kunnet fortelle foreldrene om.

"Kjæresten min er noe jeg har måttet skjule for foreldrene mine, fordi det er noe som ikke er akseptabelt i vår kultur i det hele tatt. Det er sånn at du ikke kan være sammen med en gutt rett og slett. Religionen tillater det ikke, og kulturen tillater det ikke. Så det er noe jeg har måttet holde skjult for foreldrene mine."

Det er ikke bare tabubelagte temaer jentene ikke tar opp med sine foreldre. Også andre aspekter ved deres hverdag er ukjent for dem. Det er ulike grunner til at jentene ikke er så meddelsomme om informasjon om sine liv. En av jentene forteller at dette handler om at hennes hverdag oppleves som fremmed for foreldrene. Foreldrenes manglende kunnskaper om hvordan livet i det offentlige rom er, gjør at hun ikke ser noe poeng i å fortelle om sitt liv utenfor hjemmet. De vil jo uansett ikke forstå. Denne tankegangen er tilstede hos flere av jentene jeg har snakket med. En annen av jentene mener det er et trekk ved hennes personlighet som gjør at foreldrene ikke innlemmes i hennes hverdag:

"Altså jeg vet ikke om – eller helt fra jeg var liten så har jeg ikke fortalt så mye om hva jeg gjør eller hvordan hverdagen min egentlig er. Jeg forteller om det skjer store ting, men sånn i det store og hele så gjør jeg hva jeg vil uten å si fra til dem, eller be

om tillatelse. Jeg vet at søstrene mine forteller mamma ganske mye om sine liv. Jeg holder egentlig ingenting skjult for dem, jeg bare forteller dem ikke alt. Hva skal jeg si, jeg har liksom ikke gjort det siden jeg var liten, så jeg er ikke vant til det. Hadde jeg vært vant til det, og så begynt å skjule det – så hadde det vært noe annet. Men jeg har liksom aldri fortalt noen ting på en måte.”

Det vi ser her er at hvor åpen man er i forhold til foreldrene ikke bare varierer fra familie til familie, men også innad i en og samme familie. Grunnen til at jentene ikke forteller alt til foreldrene behøver med andre ord ikke nødvendigvis å ligge i generasjonsforskjeller.

Foruten dette med kjæresteforhold er oppfatningen blant jentene at de ikke bevisst lyver for sine foreldre, men at de bare ikke forteller alt. Det er likevel ikke urimelig å anta at en god del informasjon holdes tilbake for å unngå konflikter. På bakgrunn av at foreldrene, og da spesielt mødrene, er fremmedgjorte i forhold til jentenes liv i det offentlige rom, kan vi anta at konflikter vil oppstå om jentene skal forsøke å forklare sin hverdag.

Mor/datter relasjonen

Mødrene og søstrene ble trukket frem som familiemedlemmer jentene føler seg ekstra knyttet til. Mødre kan, slik Jacobsen (2002) viser til, være viktige forbilder og rollemodeller man identifiserer seg med i ervervelsen av kjønnsidentitet. Dette trenger på den annen side ikke nødvendigvis å være tilfelle. Generasjonsforskjeller gjør at forholdet mellom mødre og døtre like gjerne kan preges av brudd som kontinuitet. For barn av innvandrere kan mødrene ofte representere en livsform som oppleves som totalt forskjellig fra deres egen (ibid:157-158). De fleste av jentene jeg har snakket med uttrykker stor respekt, omsorg og beundring overfor sine mødre. Samtidig ønsker de ikke å leve et liv som dem. Dette gjelder spesielt de av jentene hvis mødre alltid har vært hjemmевærende.

På grunn av manglende yrkesdeltakelse og dårlige språkkunnskaper har flere av mødrene begrenset kontakt med omverdenen. Dette betraktes av jentene som et nokså isolert og ensomt liv. På bakgrunn av sin oppvekst og skolegang i Norge besitter jentene høyere språklig, samt mer relevant kulturell kompetanse enn sine foreldre, og da spesielt sine

mødre²⁴. Det at jentene besitter høyere språklig kompetanse kommer tydelig frem i deres relasjon til mødrene.

”Mamma har gått på norskkurs, men hun syns det er alt for vanskelig. Hun klarer seg så vidt da. Men hun, hvis hun for eksempel skal til legen eller et eller annet sted der hun trenger å kommunisere, da må hun ha med seg en av oss [barna] for å si det sann. Hun snakker nesten ikke norsk.”

Ut fra dette kan vi, i tråd med Alejandro Portes og Rubén G. Rumbaut (2001:51-53), si at mødrenes manglende norskkunnskaper gjør at jentene på en måte blir sine mødres mødre, gjennom at de fungerer som tolk i sammenhenger hvor det er nødvendig for mødrene å kunne kommunisere på norsk (Portes og Rumbaut 2001, referert i Prieur 2004:55). Dette gjelder ikke alle jentene i mitt materiale. Enkelte av mødrene er yrkesaktive på heltid, og både snakker og forstår norsk godt.

Hvorvidt mødrene betraktes som rollemodeller i jentenes ervervelse av kjønnsidentitet er det i mitt materiale et tydelig skille mellom de som har hatt yrkesaktive mødre eller ikke. Mødrenes deltagelse i det offentlige rom synes å være viktig for at jentene i større grad ser en likhet mellom seg selv og sine mødre. Det er mer kontinuitet mellom mødrene og jentene dersom mødrene er eller har vært aktive i det offentlige rom. Slik jeg forstår det ser nok jentene som har mødre med liten deltagelse i det offentlige rom, i større grad enn jentene som har yrkesaktive mødre, sine liv som totalt forskjellig fra sine mødres liv. Dette innebærer ikke, slik jeg oppfatter det, nødvendigvis et brudd av den grunn. Jentene viser forståelse overfor mødrene, også i henhold til deres manglende engasjement for å lære seg det norske språk. De forklarer mødrenes dårlige norskkunnskaper gjennom at de alltid har hatt et ønske og håp om å flytte tilbake til Pakistan. De har derfor ikke sett noe poeng i å lære seg norsk. Barna har av den grunn blitt deres talerør i det offentlige rom. I forhold til disse jentene kunne man anta at det oppstod et omvendt hierarki i foreldre/barn relasjonen, på bakgrunn av at mødrene blir stående i et avhengighetsforhold til barna. Dette synes imidlertid ikke å være tilfelle. Selv om mødrene ikke forstår det norske språk og samfunn er jentene likevel opptatt av deres anerkjennelse og respekt, og det eksisterer derfor et sterkt bånd mellom mødrene og døtrene uansett om mødrene representerer rollemodeller eller ikke.

²⁴ Fedrene har gjennom yrkesdeltakelse, samt at noen også har tatt noe utdanning her i Norge, tilegnet seg mer relevant kulturell kompetanse enn mødrene.

Få av jentene i mitt materiale ønsker seg altså en fremtid som sine mødre. Et par av jentene sier at de nok ikke ville hatt noe problem med det å være husmor, men de tror begge at det ville bli litt kjedelig i lengden. Ellers er holdningen blant jentene at de ikke tar høyere utdannelse for å senere skulle være hjemme. De vil bruke den kunnskapen de har tilegnet seg. De ønsker seg ut på arbeidsmarkedet. På spørsmål om hun trodde det ville bli vanskelig å kombinere jobb med det å få barn, svarte en av jentene:

”Nei, jeg håper ikke det. Jeg syns det er viktig at barnet får oppmerksomhet, at man er hos barnet de første årene. Men etter hvert må man finne en løsning på det. Jeg vil ikke ha et liv som mamma for å si det sånn. Hun har vært hjemme hele livet, og det er ikke noe jeg kan tenke meg. Jeg kommer helt sikkert til å kombinere jobb og barn og hjemmearbeid.”

Jentene forespeiler seg en nokså annerledes tilværelse enn sine mødre, samtidig som de viser respekt og forståelse for det livet mødrene lever. Det livet de lever virker naturlig i lys av deres oppvekst i Pakistan. Situasjonen stiller seg annerledes for jentene som har vokst opp i et land hvor det å ta utdannelse er blitt en mulighet for alle, og hvor det er vanlig at så vel kvinner som menn er yrkesaktive.

En kjønnssegregert oppdragelse

Tidligere studier viser at grensesetting hjemmefra ofte er strengere for muslimske jenter enn muslimske gutter (se for eksempel Prieur 2004, 2002a og b, Lien 2002, Kaya 2000). På spørsmål om hvorvidt de av jentene som har brødre, opplever at de lever forskjellig fra disse, var dette noe et par av jentene kom inn på²⁵.

”Ja, det syns jeg. Jeg syns de får mye større grad av frihet, mye mer frihet enn det jeg får... Vi lever forskjellig på den måten at de kanskje kan gjøre mye mer ting enn det jeg kan. Altså, de kan gå ut alene og være ute til langt ut på kvelden. Det er noe jeg ikke får lov til. Hvis jeg hadde gjort det, så hadde det sikkert blitt bråk... Ikke det at jeg skulle ønske at jeg kunne være ute på natta, men jeg skulle ønske at dem ikke fikk lov til det... Også er det mye mer husarbeide og sånn. Mennene trenger ikke å gjøre

²⁵ Seks av de åtte jentene jeg har intervjuet har brødre.

så mye husarbeide i den pakistanske kulturen. Det er kvinnene som må gjøre det, det er deres ansvar. Det er litt sånn småbittert at dem ikke trenger å gjøre noe som helst hjemme. Det er egentlig litt rart, for hvis man hadde bodd i Pakistan så hadde jentene kunne gjort en ting – enten jobba hjemme eller ute. Her sånn [i Norge] må jentene gjøre begge deler. De må både jobbe hjemme og ute for å kunne forsørge seg og ta utdanning. De må selv ta ansvaret for det. Kjøpe sine egne klær og alt sånn. I Pakistan er det ofte faren eller broren som forsørger jenta... Men nå har jeg blitt mer vant til det da [at det gjøres forskjell ut fra kjønn]. Det var kanskje litt mer i ungdomsalderen, når man er litt mer i identitetskrise da [at hun synes det var vanskelig å forholde seg til en kjønnssegregert oppdragelse]. Det er jo da man prøver å finne ut av ting. Hvorfor er det sånn og hvorfor er det ikke sånn? Man er litt mer i opprør. Nå er jeg som sagt litt mer vant til det. Man ser jo at alle andre [jenter med pakistansk bakgrunn] har det samme. Man ser at alle jentene har det samme, så man er ikke alene om det”.

De av jentene som har erfart ulik grensesetting signaliserer delvis at de er opptatt av at det ikke skal gjøres forskjell ut fra kjønn. De er ikke så opptatt av at brødrene har større frihet i form av å kunne være lenge ute, men de ønsker likestilling i forhold til plikter i hjemmet. Her beskrives det norske kvinneidealet; Kvinner er dobbeltarbeidende, mens menn er ”latsabber”. Jentene får ikke ”fordelen” av det tradisjonelle en gang. Det at de misliker denne situasjonen er noe de i større grad sa i fra om tidligere, da de var yngre og i opprør. Jentene har tydelig erobret ”opprørs” retorikken. De forventer opprør. Forståelsen av at andre befinner seg i samme situasjon ser ut til å ha medført at enkelte av jentene har resignert noe på dette området.

Opplevelsen av å leve annerledes enn sine brødre gjelder ikke de øvrige jentene. De opplevde stort sett at de hadde fått den samme oppdragelsen som sine brødre.

”Da jeg var yngre så følte jeg kanskje det, men jeg tror det har utjevna seg etter hvert. Han er jo [x antall år] eldre enn meg, så det har nok med det å gjøre. Jeg mener de [foreldrene] har vært ganske like i oppdragelsen egentlig. Altså de kan jo ha prøvd å gjøre forskjell, men de har ikke fått det til for å si det sånn. Vi [hun og broren] lever ganske likt, han stresser like mye som meg, og jobber dobbelt så mye som meg.”

”Nei. Ikke no. Vi har ikke noe sånn. Foreldrene mine er veldig liberale. Vi har ikke den kjønnsdelinga og diskrimineringa hjemme – som det vanligvis er i pakistanske hjem. At gutten har det friere og får gjøre hva han vil, mens jenta skal være hjemme. Det er liksom det typiske bildet av innvandrere tror jeg. Men vi har det ikke sånn. Jeg får lov til å gjøre alt det han gjør. Det har aldri vært sånn når det gjelder jobbing og utdanning eller venner eller noe som helst, at jeg har hatt andre grenser.”

Hvorvidt foreldrene har hatt strengere grenser for sine døtre enn sine sønner varierer altså fra familie til familie. De fleste av jentene opplever at foreldrene ikke har drevet med forskjellsbehandling. Jentene oppfatter også at foreldrene har vært opptatt av at døtrene skal stå på egne ben, at de har oppfordret døtrene til å bli selvstendige. På bakgrunn av dette synes det som om flere av foreldrene har gått bort fra et tradisjonelt kjønnsegregert oppdragelsesideal.

Om det å fortsatt bo hjemme

I motsetning til hva som er tilfelle for de fleste unge i Norge, blir barn av innvandrere ofte boende hjemme hos foreldrene frem til de gifter seg (Prieur 2004:55). Ikke alle jentene i mitt materiale bor sammen med familien. Farida har de siste årene bodd sammen med sin etnisk norske kjæreste²⁶. Umera og hennes mann bodde en periode sammen med hans familie etter at de giftet seg, men har nå flyttet inn i egen leilighet²⁷. De øvrige jentene bor derimot fortsatt hjemme. De trives stort sett med det, selv om de kanskje av og til kunne ønske at de hadde et eget sted.

”Det er vel noen ganger jeg har ønsket å flytte hjemmefra, i forbindelse med studier og sånn. Det hadde sikkert vært litt mer avslappende å komme seg vekk, få konsentrert seg litt mer. Søstera mi studerer i [utlandet], så hun bor der selv. Det er liksom greit, men jeg tror jeg hadde savnet familien veldig mye da. Det er jo et helt annet miljø å gå fra [x antall] personer hjemme til bare deg selv. Jeg er jo ikke den type jente som er ute hele tiden heller, jeg liker å være hjemme. Da er det jo greit å ha folk rundt seg”.

²⁶ Faridas historie vil utdypes i kapittel 6, under avsnittet om jenta mot strømmen.

²⁷ Umeras historie vil utdypes i kapittel 6, under avsnittet om jenta som satset på kjærligheten.

De fleste av jentene trekker frem det sosiale aspektet som en trivselsfaktor ved det å bo hjemme. Det er også rimelig å anta at de nære venninnerelasjonene til søstrene påvirker deres positive holdning til dette. En annen tolkning kan være at jentene er sosialisert inn i en forståelse av at det å bo hjemme frem til de gifter seg er det eneste riktige. Etter at Umera flyttet hjemmefra var det slik at hun først savnet familien, men hun fant seg fort til rette hos mannens familie. Nå som Umera og mannen har fått seg egen leilighet synes hun det er *”kjempegodt”*, som hun sier. Umera opplever å ha et privatliv hun ikke har hatt tidligere. For de av jentene som aldri har bodd hjemmefra vet de kanskje ikke hva det kan innebære, og derfor savner de det ikke.

Oppsummerende betraktninger

Jentene synes på flere områder å være oppdratt innenfor en kollektivistisk orientert livsanskuelse. De har tydelig innsosialisert verdien av det å ha respekt for de som er eldre. Jentene har kanskje erobret *”opprørs”* retorikken, men jentenes relasjon til foreldrene i ungdomsårene synes å ha vært preget av respekt og vilje til å inngå kompromisser fremfor opprør. Dette betyr ikke at forholdet til foreldrene er eller har vært konfliktfritt. Jentenes konflikter synes å ligge i et spenningsfelt mellom deres uttalte respekt overfor foreldrene og individuelle behov som ikke alltid stemmer overens med foreldrenes forventninger eller ønsker. Løsningen synes å ha blitt *”den gylne middelvei”*. Det vil si at jentene og foreldrene sammen har forhandlet seg frem til grenser og regler begge parter kan godta. Dette forhandlingselementet sier oss noe om at foreldrenes oppdragelsesideal ikke har vært rent kollektivistisk, men at det også har hatt innslag av individualisme.

Fraværet av et *”ungdomsopprør”* kan tolkes på flere måter. For det første kan det forstås gjennom at et slikt opprør kanskje er mer en myte enn en realitet også blant vestlig ungdom (Pedersen 1994). Jentenes uttalte respekt for de som er eldre kan være en annen mulig grunn. En tredje tolkning kan være at forhandlingselementet gjør at de store konfliktene uteblir. Det kan være slik at jentene ved selv å velge det *”fornuftige”* innenfor grensene foreldrene har satt, opplever at de gis tillit, og at de derfor opplever foreldrene som lite kontrollerende. Under en slik forståelse knyttes selvstendighet til kontinuitet mer enn brudd mellom generasjonene (Lidén 2003, og forthcoming 2004). En siste tolkning kan være at det at jentene ser at andre pakistanske foreldre er strengere enn deres egne gjør at de lettere aksepterer grensene og reglene deres egne foreldre setter opp. Det at andre unge med pakistansk bakgrunn har grenser de selv ikke har kan gi jentene en følelse av frihet.

Jentene beundrer og respekterer sine mødre, men ønsker likevel ikke å leve et liv som dem. Det synes som om det er graden av mødrenes deltakelse i det offentlige rom som har størst innvirkning på jentenes følelse av likhet med sine mødre, og om det er kontinuitet mellom generasjonene. Hvorvidt mødrene betraktes som rollemodeller i jentenes ervervelse av kjønnsidentitet er det i mitt materiale et tydelig skille mellom de som har hatt yrkesaktive mødre eller ikke. Mødrenes deltagelse i det offentlige rom synes å være viktig for at jentene i større grad ser en likhet mellom seg selv og sine mødre. Det er tydelig at det er mer kontinuitet mellom mødrene og jentene dersom mødrene er eller har vært aktive i det offentlige rom. For de av jentene som opplever sine liv som totalt forskjellig fra sine mødres liv, innebærer ikke dette, slik jeg oppfatter det, nødvendigvis et brudd. Jentene viser forståelse overfor mødrene. Jentene tar spranget ut i verden, men opprettholder båndet til mødrene. Det slo meg hvor overraskende smertefritt dette går. En skulle kunne anta at det å leve så annerledes liv enn sine mødre også ville kunne ha negative konsekvenser, som for eksempel en følelse av nedlatenhet eller avstand overfor mødrene. Mine funn kan minne om det konfliktfrie bildet Østberg (2003) tegner. I en bokanmeldelse oppfatter jeg at hun, om enn i forsiktige vendinger, blir kritisert for nettopp dette (Strandbu 2003). Denne kritikken gjorde at jeg leste mitt materiale med det for øye å avdekke konflikter. Likevel fant jeg altså ikke de store konfliktene. Det kan tenkes at jentene har latt være å fortelle om eventuelle konflikter på bakgrunn av at det kanskje er tabu å snakke om slike ting, eller at de har latt være å si noe om dette fordi de ikke vil gi et negativt bilde av mødrene. Grunnen kan også tenkes å ligge i jentenes habitus; Respekt for foreldrene er noe jentene tar for gitt, det stilles ikke spørsmålsteget ved denne relasjonens struktur.

På bakgrunn av den forhandlingsstrukturen som synes å ligge foranket i jentenes familier mener jeg at mitt materiale viser at vektlegging av lydighet ikke er det eneste som finnes blant kollektivistisk orienterte familier. Jentenes respekt, omsorg og beundring for mødrene er, slik jeg oppfatter det, viktige kontraster til lydighet. Annen forskning viser at både respekten og omsorgen overfor foreldre er lavere, og opposisjonen mot dem større, blant unge som har mer autoritære rammer hjemme (se for eksempel Leirvik 2004, Lidén 2003, og forthcoming 2004).

Utdanningsmessig kan man si at jentene har løsrevet seg fra foreldrene. Jentene er på flere områder bedre utdannet enn sine foreldre, både når det gjelder språkkunnskaper, yrkesutdannelse, og kjennskap til det norske samfunnet for øvrig. Utdanning kan derfor ses som et viktig instrument som gjør løsrevning fra familien og utvikling av selvstendighet mulig. Gjennom utdanningssystemet kan man også anta at jentene oppmuntres til og berømmes for

sin evne til selvstendig tenkning og det å kunne reflektere og argumentere. Det kan derfor også være slik at de tar med seg noe av dette hjem, og at de dermed bidrar til en økt forhandlingsstruktur i hjemmet, noe som vil gjøre det lettere for dem å løsrive seg (Leirvik 2004, Helland 1997, Bernstein 1975).

Kapittel 5 Vennsapsrelasjoner

I litteraturen blir det gjerne fremholdt at den sosialiseringen som foregår i tenårene i økende grad tar form av jevnalders sosialisering. I forhold til familierelasjoner representerer vennskap en annen form for sosial integrasjon. Mens forholdet til familiemedlemmer kan forstås som tilskrevet (noe vi er født inn i), er vennskap og sosial kontakt med andre på samme alder i større grad noe man må oppnå. Dette selvvalgte elementet er av betydning. Vennskap må vedlikeholdes aktivt, da det er det gjensidige forholdet mellom to personer som skaper og opprettholder et vennskap. Blant venner kan jentene derfor finne ut av hvem de er under likeverdige forhold med andre på egen alder (Frønes 1994).

Et viktig trekk ved det moderne vennebildet er at vennskap på tvers av kjønn oppfattes å bli stadig vanligere. Det å ha det annet kjønn blant sine nærmeste venner virker naturlig i lys av de verdiene vi setter høyt i dag, som likeverd, intimitet, åpenhet og selvstendighet (Lange og Slagsvold 2003:133, Frønes og Brusdal 2000:150-153). Spørsmålet blir hvorvidt man kan forvente at dette i samme grad vil være tilfelle for jenter som vokser opp med foreldre som, om enn i ulik grad, vektlegger et annet oppdragelsesideal enn hva som er tilfelle blant majoriteten av etniske nordmenn. Et av feltene der kjønn oftest forekommer som et aspekt ved forskjeller mellom unge med etnisk norsk bakgrunn og unge med muslimsk bakgrunn, er regler og normer knyttet til nettopp sosial omgang mellom gutter og jenter i vennsaps- og kjæresteforhold. Begrunnelser for at slike relasjoner ikke er akseptable, knyttes til forestillinger om rykte og ære, og til religiøse forestillinger om begrenset omgang mellom kjønnene som en forutsetning for sosial orden (Jacobsen 2002). Selv om idealet praktiseres i ulik grad, er det likevel grenser som kan være vanskelig å overskride uten at det blir konflikt med foreldregenerasjonen (Østberg 2003).

Tidligere forskning viser at unge med muslimsk bakgrunn i løpet av tenårene ofte utvikler en sterkere tilhørighet til sine foreldres etniske gruppe. Dette har igjen implikasjoner for utviklingen av vennsapsrelasjoner. Fra å ha vokst opp med etnisk norske lekekamerater, uten å føle seg annerledes, har mange som unge voksne mest kontakt med andre med samme etniske bakgrunn. Dette skyldes, i følge både Prieur (2004, 2002a og b) og Østberg (2003), først og fremst utvikling av ulik livsstil og ulike interesser. En viktig kilde til disse forskjellene ligger i forhold knyttet til kjønn og kjønnskultur, samt forholdet til alkohol.

Enkelte spørsmål melder seg derfor: hvem er jentenes venner, og hvorfor er nettopp de deres venner?

Mot etnisk homogene venninnerelasjoner

Flere av jentene i mitt materiale kan sies å ha en multietnisk bekjentskapskrets. De omgås jenter og gutter med foreldre med bakgrunn fra både India, Irak, Tyrkia, Somalia, Vietnam og Norge. Venninnene med pakistansk bakgrunn trekkes imidlertid frem som de som står jentene nærmest.

”Jeg blir mest knyttet til mine pakistanske venninner, fordi jeg føler at vi har mer til felles, i alt mulig, både når vi snakker og diskuterer. Vi har mye mer til felles når det gjelder kultur og bakgrunn. Det at vi kjenner det samme systemet og har noenlunde samme livsstil gjør at det er lettere å finne kjemien. Jeg sliter litt mer med andre [med personer som ikke har pakistansk opprinnelse]. Det kan hende jeg finner tonen med de og, men det tar gjerne litt lenger tid”.

Det å ha samme etniske og kulturelle bakgrunn er altså en viktig forutsetning for utvikling av nære venninnerelasjoner for flere av jentene. Dette fordi deres felles bakgrunn gir jentene en felles plattform. *”Vi er i samme båt”* som noen av jentene uttrykker det. Dette gjelder ikke alle jentene. For Farida er det slik at hun har, og alltid har hatt, flest venner med etnisk norsk bakgrunn i sin nærmeste omgangskrets. Dette skyldes trolig at hun definerer seg som ikke-muslim, samt at hun føler seg norsk fremfor pakistansk. For Iqra er det slik at selv om hun nå daglig er mest sammen med venner med pakistansk bakgrunn, har hun beholdt den nære relasjonen til sine etnisk norske venninner fra videregående. For de øvrige jentene synes det som om kontakten med de etnisk norske venninnene har avtatt, og for noen også blitt helt borte, etter at jentene begynte på høyere grads studier.

”Sånn som på ungdomsskolen og videregående, da hadde jeg mange norske venninner. Men venner var noe helt annet da liksom, da gjorde vi helt andre ting, sånne ungdommelige ting, så på ungdomsserier og ungdomsblader og sånn... Men nå som vi har blitt eldre er det kanskje litt mer voksne ting vi driver med da, som jenter med samme bakgrunn skjønner mye mer av... Det meste av det vi gjør blir felles. Om det er hjemme eller ute ting skjer, så skjønner de det. Vi tenker likt i forhold til fremtidsplaner, ekteskapsplaner og slike ting. Vi har den samme moralen, og da kommer man nærmere de liksom.”

Kontakten med etnisk norske venninner avtar når jentene får et økt behov for å ha venninner som forstår dem og deres situasjon. I tidlige ungdomsår er situasjonen likere. Behovet melder seg når jentene kommer i den alderen hvor blant annet ekteskap og fremtidsplaner blir tema. Her opplever de at jenter med samme etniske og kulturelle bakgrunn forstår dem bedre. For jentene og deres familier blir ekteskap viktig når jentene går inn i tilværelsen som ung voksen, mens jevnaldrende jenter med etnisk norsk bakgrunn kanskje ikke møter slike forventninger hjemmefra.

At kontakten med de etnisk norske venninnene har avtatt handler ikke bare om ulike interesser og fremtidsplaner, det handler også om at jentene har lite fritid. *"Jeg har jo fortsatt venninner med norsk bakgrunn, men jeg har ikke så mye kontakt med dem nå fordi jeg er opptatt med skole og jobb"*. Med begrenset fritid innskrenkes også muligheten til å pleie kontakt med mange. Da blir det naturlig å velge å bruke tid med de en føler står en nærmest. Det er også slik at noen av jentene har utviklet vennskap med etnisk norske jenter på universitet og høyskole, men dette er helst i semestre hvor det ikke har vært andre med minoritetsetnisk bakgrunn der.

"Der [skolen] jeg gikk før hadde jeg mer venninner med norsk bakgrunn, for der var det ikke så mange jenter med pakistansk bakgrunn. Da var det faktisk bare meg. Når jeg flytta over hit så var det langt flere pakistanske jenter her. Som regel har jeg vært sammen med dem, og et par jenter fra [et annet asiatiske land], det må ikke bare være pakistanere liksom. Men det er sånn at der det er pakistanske jenter holder man seg til dem".

Det synes på bakgrunn av det jentene har fortalt at flere har det slik jenta overfor ordlegger seg: *"der det er pakistanske jenter, holder man seg til dem"*. Det kan være flere tenkelige grunner til dette. Det kan handle om at jentenes muligheter for å være sammen med jenter med lik etnisk og kulturell bakgrunn øker med alderen, fordi mobiliteten blir større. Det er ofte slik at man henger sammen med dem man går på skole med. Hvor mange med pakistansk bakgrunn som går på skolen vil derfor være av betydning for jentenes valg av venner. I løpet av ungdomsårene skiller også grensene foreldrene setter for jentene seg tydeligere fra grensene jevnaldrende jenter med etnisk norsk bakgrunn forholder seg til (Prieur 2004, 2002a og b). Det å søke seg til personer som har en mer lik oppdragelse blir derfor naturlig, fordi de møter de samme begrensninger i hjemmet. En annen ting er at det kan oppleves som

vanskelig å bli kjent med folk på nye steder, som for eksempel universitet og høyskole. Man blir kanskje litt usikker. Folk som røyker vil for eksempel trekkes mot andre folk som røyker, fordi dette er et synlig likhetstegn. Man har en fellesnevner man kan snakke om. Man føler seg mer trygg på at dette er en person man lettere kan komme i kontakt med. Dette med at likhet skaper nærhet er noe også Dag Album tar opp i sin avhandling ”Nære fremmede”. Selv om hans analyse tar for seg pasientkulturen i sykehus, viser han til at denne fornemmelsen av nærhet ikke er særegen for pasienter (Album 1996:96-97). Det samme kan, slik jeg ser det, være tilfelle for jentene i mitt materiale. Det kan oppleves som lettere å gå bort til en med lik etnisk og kulturell bakgrunn enn en med ulik etnisk og kulturell bakgrunn, fordi de vet at de har en fellesnevner. Samtalen faller seg mer naturlig siden de er i samme situasjon (Album 1996).

I forhold til det å ha flest venninner med pakistansk bakgrunn handler ikke dette, i følge jentene, om å begrense seg. *”Det handler i bunn og grunn om at det er de man kommer i best kontakt med”*. Dette kan ha sin forklaring i at jentene ved å ha samme etniske og kulturelle bakgrunn har likere erfaringer, noe som medfører at de har en likere referanseramme. Det å ha en lik referanseramme gjør at det blir lettere å forstå hverandre. Man kan si at de har nokså like ”moralske karrierer” (Goffman 1975). Motsatt vil følelsen av å ikke bli forstått kunne skape avstand til venninner med etnisk norsk bakgrunn. I hvilken grad jentene sammenligner seg mest med jevnaldrende med pakistansk bakgrunn eller jevnaldrende med både norsk og pakistansk bakgrunn kan avhenge av nærmiljøet de er vokst opp i. Med dette mener jeg at hvorvidt de har vokst opp i områder med få eller mange med pakistansk bakgrunn kan ha innvirkning på deres valg av venner, fordi dette vil kunne gi ulike forståelser av hva som er en lik referanseramme. To av jentene reflekterte litt rundt dette.

”De venninnene jeg har her [på skolen] er faktisk de første pakistanske venninnene jeg har hatt. Der jeg bor er det nesten ingen pakistanske familier, så jeg har bare vært sammen med norske. Det er litt naturlig at der det er pakistanere trekker de seg gjerne mer sammen. Det er litt dårlig syns jeg. Man burde holde kontakt med både nordmenn og pakistanere, eller så binder man seg bare til sine egne. Man blir ganske uforstående med de andre folka. For min egen del er det slik at når jeg bare er sammen med pakistanere, så kan det bli litt for mye. Jeg er ikke så vant til det. Jeg trives godt blant nordmenn og, det gjør jeg”.

”Jeg merker ofte at jeg har litt annerledes meninger, altså det er noen meninger jeg har til felles med mine pakistanske venner, også er det noen meninger jeg har til felles med mine norske venner. Og siden jeg liksom hele livet har vokst opp og hatt norske venner frem til jeg kom hit [til skolen], så føler jeg at jeg kanskje har en litt annerledes måte å se ting på enn de som har vokst opp på sånne steder med mange pakistanere... Jeg tror det blir litt annerledes hvis du har pakistanere å forholde deg til under oppveksten. Det er litt annerledes når du er den eneste”.

Dette kan tolkes dit hen at nærmiljøet er av betydning for hvem jentene sammenligner seg med. Har man vokst opp i et område med mange personer med samme etniske og kulturelle bakgrunn vil disse personene oftere være den naturlige referanserammen. Har man derimot vokst opp i et område hvor det bor få med samme etniske og kulturelle bakgrunn er omgangskretsen en annen, og muligheten for at referanserammen blir en annen er derfor tilstede.

Farida, Iqra, Bushra og Saima har alle vokst opp på steder hvor det bor få eller ingen andre med pakistansk bakgrunn, og de har hatt mindre kontakt med det pakistanske miljøet i oppveksten sammenlignet med de øvrige jentene. I barndomsårene og tidlige tenår har disse jentene stort sett hatt en etnisk norsk omgangskrets. Farida har fortsatt flest venner med etnisk norsk bakgrunn, mens Iqra, Bushra og Saima har utviklet nære venninnerrelasjoner til jenter med pakistansk bakgrunn etter at de begynte på høyere grads studier. For Saima handler dette om at hun etter hvert knytter nære relasjoner til sine venninner med pakistansk bakgrunn fordi hun opplever at de har mer til felles. Hun har i dag mindre til felles med sine etnisk norske venninner enn hva som var tilfelle tidligere. Iqra er mer tvetydig i sine uttalelser. Hun sier at hun ikke stoler på jenter med pakistansk bakgrunn, samtidig som hennes nærmeste og mest fortrolige, en venninne samt en kompis, begge har pakistansk opprinnelse. Bushra skiller seg fra de tre andre jentene ved at hun gir uttrykk for at hun syns det har vært nokså problematisk å vokse opp på et sted med få pakistanere. Det gjorde at hennes personlighet ble delt i to. Hjemme var hun pakistaner, mens hun var norsk ute. *”Så det var to forskjellige meg da”*, forklarer hun. Nå er hun stort sett bare sammen med sine venninner med pakistansk bakgrunn. Dette gjør at hun i større grad kan være den samme både hjemme og ute. Dette synes å ha medført at Bushra har funnet en tilhørighet og trygghet som hun ikke har hatt tidligere. Slik jeg tolker Bushras identitetsforståelse kan man her snakke om en ”splittet identitet”. Hun opplever at hun er to forskjellige personer, og at disse ikke er helt forenlige.

Det er slik at hun først oppnår et helhetlig selv når hun får en kulturell homogen vennskapskrets. Bushras selvforståelse står, slik jeg oppfatter det, derfor i kontrast til Østbergs (2003) begrep om integrert plural identitet, der motsetningene synes å kunne forenes i en helhetlig overordnet ramme. For Bushra er det derimot slik at hun først føler seg "hel" når kontrastene nedtones/blir borte. Selv om Østbergs begrep ikke kan sies å være forenlig med Bushras opplevelser betyr ikke dette at hennes forståelse av identitet blant unge norsk-pakistanere ikke kan belyse de øvrige jentenes identitetsforståelse.

På bakgrunn av dette ser det ut til at de fleste av jentene, uavhengig av nærmiljøet de er vokst opp i, orienterer seg mer mot venninner med samme etniske og kulturelle bakgrunn når de blir eldre. Selv for de jentene som har hatt en etnisk norsk omgangskrets i barne- og ungdomsår trekkes de pakistanske venninnene frem som de som står jentene nærmest i dag. Dette kan tolkes dit hen at betydningen av nærmiljøet svekkes med tiltagende alder. I integreringsdebatten pekes det gjerne på at innvandrernes bosetningsmønster kan være en mulig årsak til at de ikke lærer seg norsk, og derfor ikke integreres godt nok i det norske samfunn. Det at de bosetter seg i samme områder gjør at de holder seg mest til sine egne, og derfor ikke omgås etniske nordmenn (Blom 1997:59-60). Ut fra mitt materiale ser man at dette ikke nødvendigvis trenger å være tilfelle. Det at de jentene som ikke har hatt nære venner fra samme etniske gruppe i oppveksten søker seg til samme etniske gruppe når de får mulighet, gjør at følelsen av å ha en felles plattform fremstår som sentralt. Selv om man ikke kan generalisere ut fra et kvalitativt materiale viser jentenes utsagn at følelsen av en felles plattform kan veie tyngre i valg av venner enn hvem nærmiljøet i oppveksten har bestått av.

Alkohol som sosial eksklusjonsmekanisme

Hvordan jentene opplever at de lever forskjellig fra jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn forteller oss noe mer spesifikt om hvorfor de har mistet kontakten med sine tidligere etnisk norske venninner. Forholdet til alkohol synes her å være et sentralt element, og kan sies å fungere som en sosial eksklusjonsmekanisme, og tilsvarende som inklusjonsmekanisme.

De fleste jentene jeg har snakket med, foruten Farida, gir uttrykk for at de på visse områder lever forskjellig fra unge med etnisk norsk bakgrunn. Hverdagen og hverdagslige aktiviteter oppfattes av de fleste å være nokså lik. Hverdagen består for jentene, som for andre unge i dagens norske samfunn, av studier, deltidsjobb, trening og begrenset fritid. Forskjellene ligger først og fremst i feste- og drikkekulturen.

”Jeg lever annerledes. Jeg savner ikke den friheten så mye, jeg er egentlig ganske fornøyd med livet sånn som det er. Det har sikkert noe å gjøre med at jeg er født med en annen bakgrunn. Jeg har fått litt andre retningslinjer som har gjort at jeg har fått litt fra det norske og litt fra det pakistanske, og på en måte funnet min egen oppi det her. Så jeg vil si, ja, jeg lever forskjellig fra dem, men det tror jeg først og fremst går på drikkekulturen egentlig. Jeg er ikke interessert i å drikke i det hele tatt. Det er egentlig der den største forskjellen ligger”.

”Jeg lever litt annerledes. Ikke så veldig mye, men det er enkelte ting jeg ikke gjør, sånn som drikking og festing på den måten. Jeg fester jeg og, men jeg har andre måter å feste på”.

Forskjeller i livsstil og verdigrunnlag aktualiseres når jentene kommer i den alderen hvor det å drikke alkohol blir en aktuell problemstilling. I slutten av tenårene åpner nye dører seg, og fritidssysler endres. Noen har, som de fleste av jentene i mitt materiale, en muslimsk tro eller kulturelle tradisjoner knyttet til Islam som medfører lite eller ingen bruk av alkohol (Bakken 1998). Alkoholbruk står, som Pedersen (2001) viser til, derimot sentralt i sosialiseringen av etnisk norske ungdommer. Alkohol oppleves for disse ofte å være en forløsende faktor i sosiale sammenhenger. Den bidrar blant annet til å få samtalen på gli, til å dempe nervøsitet, samt sveise venner sammen (ibid:96). Pedersen (1994) viser også til at alkoholkonsum, for eksempel i form av såkalte drikkespill, kan forstås som rituelle handlinger i moderne ritulfattige land som Norge. Fordi alkohol tradisjonelt er en markør av voksenrollen hos oss, kan slike spill, vidt fortolket, ses som en overgangsrite; En markering av overgangen til status som voksen. Men man bør ikke overdrive denne betydningen. Det er nok primært som fellesskapsrite at alkoholbruk har betydning. Det vil si at det viktigste ved drikkespillene er deres rolle i sosialiseringen til fellesskapet av jevnaldrende. Som andre ritualer tilbyr de en fast ramme rundt det sosiale samværet (ibid:126-128). Dette var ikke tilfelle for jentene jeg har snakket med.

”Når det gjelder fester. Jeg var for eksempel på et norsk bryllup på lørdag, og der var det veldig mye drikking. Jeg skjønner ikke det der. Jeg fatter ikke at folk kan drikke, og drikke bare for å bli fulle. Det er en stor del av den norske kulturen tror jeg, drikking. Det er noe som ikke er i vår kultur i det hele tatt. La oss si at jeg hadde hatt besøk av

venner i mitt hjem, da hadde det vært mer sånn rolig, med middag og sånn. Om det hadde vært hos en norsk jente på min alder, hadde det kanskje vært litt drikking og festing. Det er sånn jeg forestiller meg det da. Mitt inntrykk er at drikking er veldig viktig hvis man er på fest. Har vi fest, så er det ikke drikking i det hele tatt. Så det er stor forskjell på å dra på en norsk fest og vår fest da. Det er litt vanskelig for meg å finne min plass på en norsk fest hvor alle drikker. Hva skal jeg gjøre? Det blir jo litt vanskelig fordi alle sitter der og gjør det, og alle har det gøy med drikking. Du blir jo på en måte nysgjerrig, det frister jo litt. Det har hendt at jeg syns det er litt vanskelig”.

Jentene oppfatter det å drikke alkohol som en svært viktig del av festingen blant jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn. Alkohol er ikke akseptert innenfor jentenes kultur eller religion. Det å avstå fra å drikke alkohol er derfor i overensstemmelse med etiske og moralske prinsipper jentene har med seg hjemmefra. Det er likevel ikke slik at jentene ikke fester fordi de ikke nyter alkohol. Jentene fester, men uten at alkohol er en del av dette²⁸. Noen sier også at de tror det er mer sosialt å feste på ”pakistansk” vis, fordi man på slike fester ikke trenger alkohol for å komme i god stemning.

”Jeg syns det er forholdsvis uproblematisk [at andre drikker], og jeg har ikke noe problem med å bli med [de etnisk norske] venninnene mine ut når de skal drikke. Men når jeg merker at det går over brisenhetsgraden, da lister jeg meg vekk. Jeg er sånn liten Askepott som stikker av [latter]. Det er jo ufattelig kjedelig å se på at folk drikker seg drita fulle, da er det bedre å gå liksom... Altså, det er ikke det at det er noe gærent med å drikke, men det, jeg føler liksom at det er mer sånn, sånn som når jeg er på pakistanske fester så er stemningen veldig høy, og det er uten alkohol. Men jeg føler at hver gang jeg er på en norsk fest så føler jeg at stemninga ikke løsner før de har et par øl innabords. Det virker liksom som, hallo, prøv en gang uten så ser dere hvor gøy det er. Da får dere det bedre dagen etter også [latter]”.

²⁸ I etterkant ser jeg at det ville ha vært interessant å gå dypere inn i jentenes festkultur. Debatten rundt unge med minoritetsetnisk bakgrunn har imidlertid stort sett fokusert på hva de ikke får lov til, noe som nok gjorde at jeg ikke naturlig fulgte opp jentenes fortellinger rundt dette. Dette er imidlertid et spennende element, noe å forske videre på ved en annen anledning.

I likhet med avholdsungdommen er jentene opptatt av at de ikke trenger å drikke alkohol for å ha det gøy. Det blir derfor naturlig at jentene omgås sine venninner med pakistansk bakgrunn mest (eller eventuelt annen ungdom som ikke drikker alkohol), fordi det vil være lettere å overholde de moralske aspekter om de omgås personer som verdsetter samme leveste. Følelsen av å ikke skille seg ut blir mindre når man er på en ”pakistansk” fest hvor det å ikke drikke er normen. På en ”norsk” fest derimot vil jentene kanskje måtte forklare hvorfor de ikke drikker, og dette kan oppleves som både slitsomt og som et element som bidrar til å skape skiller mellom ”dem” og ”de andre”. Det vil være enklere for jentene å befinne seg i et miljø der de ikke til enhver tid må forklare bakgrunnen for sine handlinger, slik de kan antas å måtte gjøre i en sosial drikkesituasjon hvor hovedvekten av deltakerne er unge med etnisk norsk bakgrunn. Dette gjør at jentene søker seg mot venner med en lik etnisk og kulturell bakgrunn som de selv. Jentene har ikke problemer med at andre fester med alkohol, men vil ikke selv være med på dette. Det kan virke fristende å drikke alkohol når alle andre gjør det, og det er heller ikke alltid like lett å forklare andre festdeltakere hvorfor en selv ikke er med på ”moroa”. Jentene forteller at det hender seg at venner med etnisk norsk bakgrunn oppfordrer dem til å være med å drikke alkohol, men at de stort sett opplever å møte forståelse for sitt valg. De har sjelden opplevd å bli utsatt for sterkt drikkepress. I den norske kulturen er det ofte et sterkt drikkepress, og folk som ikke drikker blir betraktet som festbremsere. Det kan være at disse jentene ikke opplever det å bli sett på som festbrems eller møter forventninger om å drikke alkohol på samme måte som unge med etnisk norsk bakgrunn. En mulig forklaring på at jentene opplever større forståelse enn sine etnisk norske jevnaldrende kan kanskje bunne i at det er ”opplest og vedtatt” at muslimer ikke drikker alkohol. De kan begrunne sin avholdenhet i religionen, og da er det egentlig lite folk kan si på det. Det er vel også slik at det er lettere for etniske nordmenn å komme utenom denne karakteristikken om de forklarer sin avholdenhet med at de er kristne.

Flere av jentene opplever det å avstå fra alkohol som et selvstendig valg. *”Foreldrene mine finner jo aldri ut om jeg drikker på fest eller ikke, så det er ikke hva de sier som er avgjørende, det er min egen moral”*. Selv om dette kan være tilfelle, vil jeg her nevne at tidligere studier viser at foreldres drikkevaner er av sentral betydning for hvorvidt barna er tilbøyelige til å drikke alkohol eller ikke. Foreldre fungerer med andre ord som viktige rollemodeller for egne barn (Pedersen 2001, Pape 1996). Foreldrene er på den annen side ikke de eneste med påvirkningskraft når det gjelder forbruk av alkohol, også venner er svært sentrale kilder til påvirkning for unge mennesker (Pedersen 2001). I en muslimsk kulturkrets hvor majoriteten av voksne mennesker ikke drikker alkohol vil det være sannsynlig at deres

barn også påvirkes i denne retningen. Samtidig må vi ta med i betraktningen at jentene jeg har snakket med forholder seg til noe mer enn denne muslimske kulturkretsen. De forholder seg også i stor grad til den norske kulturkretsen, gjennom deltakelse i det norske samfunn og gjennom omgang med jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn. Her kan de da påvirkes i motsatt retning. Det at jentene opplever en slik motkultur gjør at det at de ikke drikker alkohol fremstår som et selvstendig valg. Samtidig er deres avholdenhet i samsvar med foreldrenes ønsker, og det er ikke urimelig å anta at jentenes sosialisering inn i foreldrenes normer og verdier har stor betydning for jentenes moral i forhold til det å drikke alkohol.

Kjønnsheterogene vennsrelasjoner

Slik det ofte blir fremstilt i media kan det virke som om jenter med muslimsk bakgrunn ikke kan ha guttevenner. Vi kan lett få inntrykk av at disse jentene ikke kan omgås det annet kjønn. Tidligere forskning antyder også at det kan være vanskeligere for jenter enn for gutter med muslimsk bakgrunn å ha venner av det annet kjønn. Flere av Jacobsens (2002) informanter trakk frem at det i deres miljø eller deres kultur ikke er akseptabelt at gutter og jenter er venner, og langt mindre kjærester. Østberg (2003) skriver at unge norsk-pakistanere, både jenter og gutter, verdsetter friheten til å kunne snakke med det annet kjønn, og at dette er noe som trekkes frem som positivt ved Norge sammenlignet med Pakistan. Hvor langt verdsettingen av en slik fri omgangsform mellom kjønnene går, varierer imidlertid mye fra person til person. Østberg viser til at det er et tydelig skille mellom kjønnene i hvor langt de i praksis kan gå. Mange av guttene har norske venninner og kjærester uten at foreldrene vet om det. For jentene er det derimot utenkelig å ha en guttevenn eller kjæreste, foruten kameratene på skolen (ibid:114-115).

Ut fra dette bildet skulle man forvente at nære vennsrelasjoner til det annet kjønn var en fremmed tanke for jentene jeg har snakket med. Slik var det imidlertid ikke. For flere av jentene stikker deres vennsrelasjoner til det motsatte kjønn ganske mye dypere enn at de bare er ”skolekamerater”.

”Mine nærmeste venner? Jeg har en venn. Det er en gutt som jeg har vært venner med i mange år nå. Han er en veldig god kompis av meg som jeg kan snakke med alt om faktisk. Han er ikke sånn styrende som forteller meg hva jeg skal gjøre, han respekterer mine valg. Han er alltid sånn som støtter, alltid skikkelig støttende. Ellers er det de venninnene jeg har på skolen da, også en kusine”.

Enkelte understreker at de ikke bare har guttevenner blant sine nærmeste, men at de også trives best med guttevenner.

”Jeg synes det er mye lettere å være venn med gutter. Det har jeg alltid syns, helt fra jeg var liten. Jenter er veldig spesielle, særlig venninner og sånn. Det er veldig mye sånn underliggende konkurranse, og det liker jeg ikke. Så det er lettere å holde seg til gutter, da konkurrerer ingen. Jeg stoler egentlig mer på guttene enn det jeg gjør på jentene”.

Det er ikke kun det at flere av jentene har guttevenner blant sine nærmeste, enkelte av jentene mener også at det utvikles dypere relasjoner i kjønnsheterogene vennskapsforhold. Dette fordi at jente/gutt ikke i samme grad som jente/jente vil være konkurrenter, og det skapes derfor mindre konflikter og sjalusi mellom venner av motsatt kjønn. For de av jentene som har nære guttevenner fungerer disse som fortrolige samtalepartnere. De innlemmes i sensitive og betydningsfulle sider ved jentenes liv. På spørsmål om hvem hun snakket med om forelskelse og kjærlighetssorg, svarte en av jentene:

”Det blir kompisen min. Jeg har ikke hatt så mange kjærester, for det forholdet jeg hadde var et ganske langt forhold. Det er kompisen min jeg har snakket med. Jeg har ikke turt, eller jeg har ikke vært så åpen med å si det til andre venner, fordi han jeg var sammen med – vi har ikke samme religion. Så jeg er litt redd for å, eller redd og redd, jeg har vært litt forsiktig med å si det da. Hun ene venninna mi veit det, og mammaen min. Men ellers så er det han kompisen min jeg snakker mest med om sånne ting da.”

Jeg sitter igjen med et inntrykk av at det kan være lettere å stole på gutter, spesielt for de av jentene som har hatt kjærester, fordi guttene ikke i samme grad som jentene er ”ryktespredere”. Foruten å ha gode samtaler går jentene gjerne på kafé eller kino med sine guttevenner. Hvilken etnisk opprinnelse guttevennene har varierer noe. Enkelte er etnisk norske, mens de fleste har pakistansk opprinnelse. Det synes viktig for jentene at de guttevennene som er av pakistansk opprinnelse er litt ”norske” i betydningen at de ikke opererer med et skille mellom kjønnene, også i forhold til sine egne søstre.

”Jeg har kjent pakistanske gutter her på [skolen] som har virket veldig kule og åpne, litt norske på en måte. Ikke det at pakistanere ikke er kule og åpne, men jeg følte etter hvert at de var litt dobbeltmoraliske. For de fleste av dem var det sånn at det var greit å være venn med oss her, de sa det hjemme også, de holdt det ikke skjult. Men de likte ikke at deres egne søstre snakket med gutter. Og da følte jeg at jeg helst ikke vil være venn med en gutt som ikke vil la søstera si snakke med gutter. Hva tenker han om meg da? Jeg kan leve uten sånne venner for å si det sånn”.

Jentene tror at foreldregenerasjonen oppfatter kjønnsheterogene vennskap som problematisk dels på grunn av at de er bekymret for at det kan oppstå varme følelser, og dels fordi det kan skade foreldrenes rykte om andre i det pakistanske miljøet ser døtrene deres sammen med gutter. Men jentene forklarer foreldrene at deres relasjon til guttevennene er uten slike følelser, og krever at foreldrene deres skal stole på dem. For de av jentene som har nære guttevenner er ikke dette noe de holder skjult for sine foreldre. Det er ikke slik at alle har hatt med seg guttevennene hjem, men de snakker åpent om de overfor foreldrene. Selv om det ikke er helt uproblematisk at jentene har guttevenner, opplever flere av jentene at foreldrene etter hvert har kommet til å godta deres kjønnsheterogene vennskspsrelasjoner. *”De vet at det er en naturlig del av hverdagen at man omgås med både jenter og gutter”.*

Enkelte av jentene har i større grad innsosialisert tankegangen om at kjønnene skal være atskilt. Det er her, kanskje ikke helt overraskende, et sammenfall mellom de som sier de ikke kan ha med guttevenner hjem, og de som er oppdratt innenfor et mer kjønnssegregert oppdragelsesideal.

”Foreldrene mine hadde ikke likt om jeg hadde hatt med en gutt hjem. Altså, vi er opplært til at det skal være et visst skille mellom gutter og jenter. Det skal ikke være sånn at gutter kommer hjem til meg, eller at jeg drar hjem til guttevenner. Det skal være et skille der”.

Alle jentene sier at de har guttevenner. Hvor nære de betrakter dem, og hvilken måte de omgås dem på, varierer på den annen side nokså mye. For noen av jentene er nok disse guttevennene heller å betrakte som skolekamerater jentene hilser på eller snakker med av og til. Det at jentene som har slik overfladisk kontakt med det motsatte kjønn sier at de har guttevenner kan kanskje tolkes dit hen at det er tidsriktig å si at man har venner av begge

kjønn, eller at de ønsker å bryte med stereotype holdninger. Det overraskende her, sammenlignet med hva tidligere studier viser, er at flere av jentene faktisk har gutter blant sine aller nærmeste og mest fortrolige venner.

Oppsummerende betraktninger

I likhet med Prieur (2004, 2002a og b) og Østberg (2003) finner også jeg at jentene etter hvert trekkes mer mot sin egen etniske gruppe i valg av venner. Det har med årene tydelig skjedd en endring når det gjelder hvem jentene knytter nære venninnerelasjoner til. Fra å ha hatt venninner med både norsk og pakistansk bakgrunn gjennom barne- og ungdomsår, har de fleste jentene i dag stort sett venninner med pakistansk bakgrunn. Overgangen fra det å være i tenårene til tilværelsen som ung voksen kan her betraktes som et veiskille.

Orienteringen vekk fra jevnaldrende jenter med etnisk norsk bakgrunn handler i stor grad om utvikling av ulik livsstil og ulike verdier. Selv om jentene trekker frem forskjeller i kultur, religion og fremtidsplaner som de viktigste grunnene til dette, vil jeg argumentere for at også alkoholen er en tungtveiende faktor i så henseende. Dette fordi alkohol er en viktig del av den norske ungdomskulturen og det å vokse opp. I denne fasen av livet får alkoholen økt betydning i det sosiale samværet med venner. Med alkoholens inntreden fremstår forskjellene mellom jentene og jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn, og tilsvarende likheten med de med samme etniske og kulturelle bakgrunn, derfor som tydeligere. I løpet av ungdomsskolen og videregående har jentene følt litt på at de er ”annerledes” når det gjelder deres forhold til alkohol. Alkoholens sentrale plass i det sosiale livet blant etnisk norsk ungdom gjør at det blir vanskelig for jentene å være hybride. De fleste av jentene i mitt materiale har et klart standpunkt til alkoholbruk, og dette kan tydelig ”spores tilbake” til foreldrenes kulturelle orientering. Jentenes avholdsmoral ligger trolig i deres habitus. Selv om valget om avhold fremstår som et selvstendig valg for jentene, er det mer trolig at denne moralen er noe som ligger nedfelt i deres habitus. Grunnen til at valget kan fremstå som selvstendig handler om den motstanden de møter i den norske ungdomskulturen. Men som Bourdieu (1999) sier gir habitus bestemte disposisjoner og preferanser som gjør at de valg vi tar fremstår som selvstendige, men at de på forhånd i stor grad er gitt.

I det planer for fremtiden samt det å drikke alkohol blir et aktuelt tema opplever jentene plutselig at de ikke lenger har så mye til felles med jevnaldrende etnisk norske jenter. At slike ulikheter oppstår kan føre til en usikkerhet i jentenes relasjon til sine etnisk norske venninner. Dette kan da føre til at de tar avstand fra disse venninnene, og søker seg mot

likesinnede (Goffman 1975). Ved å trekke mot jenter med like interesser vil det å ha en litt annen livsstil enn jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn kanskje heller ikke oppleves som like problematisk. Det kan jo tenkes at jentene velger venninner med samme etniske og kulturelle bakgrunn nettopp fordi de da slipper unna denne problematikken.

Jentenes orientering bort fra etnisk norske venninner og mot etnisk homogene venninnerelasjoner kan, slik jeg ser det, ses i lys av Diego Gambettas (1987) push og pull faktorer²⁹. Når det gjelder venninnerelasjoner vil særlig pull faktorer kunne komme til anvendelse. Vektleggingen av at de har en felles plattform med jenter med samme etniske og kulturelle bakgrunn er en mekanisme som trekker dem forfra. En forventning om at jenter med samme etniske og kulturelle bakgrunn skal forstå dem bedre er av stor betydning i jentenes valg av venninner.

Nokså overraskende, sammenlignet med hva tidligere studier antyder (se for eksempel Østberg 2003, Jacobsen 2002), har flere av jentene en kjønnsheterogen vennskapskrets. Enda mer overraskende er det at flere av jentene faktisk har guttevenner blant sine aller nærmeste og mest fortrolige venner. Enkelte av jentene mener også at de utvikler dypere relasjoner til sine guttevenner. Dette synes å handle om at disse jentene ikke liker det de oppfatter å være kodene for venninnerelasjoner, nemlig konkurranse og sjalusi. Igjen ser vi at pull faktorer styrer jentene i valg av venner. Guttevennene velges ut fra en forventning om fravær av

²⁹ Slik Gambetta (1987) fremstiller det, antas individuelle beslutninger å være av minimal betydning for individenes valg i "dyttet-bakfra-perspektivet" ("Pushed-from-behind-view"). Derimot styres individenes valg i hovedsak av sosiale eller psykologiske årsaker som er uklare for den individuelle bevissthet, og som derfor handler bak individenes rygg, og dytter aktørene mot en gitt handlingsretning. Dette perspektivet vektlegger de iboende kreftene som er forankret i normer, oppfatninger og sub-kulturelle verdier. Innenfor et slikt perspektiv kan kulturforklaringer innlemmes. I "trukket-forfra-perspektivet" ("Pulled-from-the-front-view") antas det at individer handler ut fra sine intensjoner. Når de står overfor flere handlingsvalg, vil de veie dem opp mot hverandre og velge i henhold til forventede belønninger knyttet til hvert handlingsvalg. Individene dyttes ikke bakfra, men trekkes forfra.

I sosiologien står synet på handling sentralt. Teoretikere som har et rasjonelt handlingsperspektiv, utelukker ofte kultur på bekostning av rasjonalitet. Slik Gambetta presenterer de to perspektivene på handling, kan de i stedet for å utgjøre to konkurrerende tilnærminger til handling, betraktes som to mekanismer som begge kan være av betydning for individers valg.

Det må her påpekes at disse to mekanismene i hovedsak har vært benyttet innenfor utdanningssosiologien, og der med hensyn til individers utdanningsvalg. Ettersom de to mekanismene tar opp et sentralt sosiologisk tema, nemlig hvorvidt det er kultur eller rasjonalitet eller begge som er styrende for individers atferd, kan de, slik jeg oppfatter det, likevel brukes på en mer generell måte.

sjalusi og konflikt. Belønningen for slike vennskap er også for enkelte av jentene at de kan stole mer på guttene. Jentenes valg av guttevenner synes jeg for øvrig viser at de er selvstendige og aktive aktører, der ikke bakenforliggende faktorer, som kultur og familiebakgrunn, virker inn og fører de mot et gitt handlingsmønster. Bourdieus (1999) habitusbegrep vil i denne sammenheng være for determinerende, for vi ser tydelig at det i jentenes valg er rom for endring, og at det ikke er gitt ut fra deres habitus³⁰.

Til tross for forskjellene sammenlignet med jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn når det gjelder fremtidsplaner og alkohol, synes det også å være likhetstrekk når det gjelder den antatte utviklingen av det moderne vennebildet. Jentene ser med andre ord ut til å beholde deler av den pakistanske kulturen foreldrene formidler, som forholdet til alkohol, men det ser samtidig ut til å være endringer når det gjelder omgangen med det annet kjønn. Vi ser at jentenes identitetsutforming kan belyses gjennom Bourdieus (1999) habitusbegrep når det gjelder alkohol, men at hans teori kommer til kort i valget av guttevenner. Det å ha guttevenner må kunne sies å være en drastisk endring i forhold til jentenes antatte habitus. Jentene må på dette området sies å være aktive aktører, og Willis (1977) sine teorier vil i denne sammenheng dermed være mer egnede til å forstå bakgrunnen for jentenes valg.

³⁰ Bourdieu nevnes av Gambetta (1987) som en teoretiker som står for et "pushed-from-behind" perspektiv.

Kapittel 6 Forholdet til det annet kjønn

Forelskelse og utprøving av forholdet til det annet kjønn er en vanlig del av ungdomstiden blant majoriteten av etniske nordmenn. For majoriteten av etnisk norske foreldre oppleves det som forholdsvis uproblematisk å forholde seg til at deres tenåringsdøtre og sønner har kjærester. Slike forhold oppfattes derimot å være mer problematiske innenfor det pakistanske miljøet, på bakgrunn av at idealet om å holde kjønnene atskilt står sentralt blant muslimer (Østberg 2003, Jacobsen 2002).

Kjærlighetsnormen som utgangspunkt for ekteskap oppfattes å stå sentralt i det moderne norske samfunn. Ekteskap oppfattes å være resultat av forelskelse, og gryende kjærlighet dets grunnpilar. Denne kjærlighetsideologien er imidlertid, i følge Hylland Eriksen (1994), et vestlig fenomen. Forestillingen om romantisk kjærlighet er velkjent verden over, men det er bare et mindretall som alene legger dette til grunn for inngåelse av ekteskap. I store deler av verden oppfattes denne relasjonen som inngått mellom familier, og ikke bare mellom individer (ibid:113-114).

Ekteskap som inngås mellom familier kalles arrangerte fordi individet ikke alene velger sin ektefelle. Familiens ønsker er av betydning for hvorvidt det inngås ekteskap eller ikke. Slike arrangerte ekteskap er vanlig i kulturer som er familieorienterte og kollektivistiske, som i Pakistan, i motsetning til samfunn som karakteriseres som individorienterte, som Norge. Dette har sammenheng med at det innenfor kollektivistisk orienterte samfunn er familien som anses å være grunnenheten, og individet deltar først og fremst som medlem av en familie. Ekteskapet blir derfor en allianse mellom familier, og partenes familietilhørighet anses å være viktigere enn individuelle personlighetstrekk (Bredal 1998:7).

Som vist i kapittel 4 synes det som om foreldrene på flere områder har forsøkt å oppdra jentene ut fra en kollektivistisk livsanskuelse. På bakgrunn av at jentene gjennom primærsosialiseringen er blitt introdusert for denne tankegangen, kan man anta at familiens ønsker når det gjelder kjærlighet og samliv er av betydning for jentenes egne holdninger til dette. På samme tid må jentene også kunne antas å bli påvirket av storsamfunnets normer om kjærlighet og samliv.

Enkelte spørsmål melder seg derfor: Er forelskelse et aspekt ved jentenes ungdomstid? Hva med kjærester? Hvem tenker de å dele livet med? Og innenfor hvilke rammer?

Forelskelse og kjærester

Med få unntak har de fleste av jentene i mitt materiale opplevd det å være forelsket. Variasjonen ligger i hvor dypt forelskelsene stikker. Noen av jentene har kun vært avstandsforelsket, mens andre har involvert seg følelsesmessig i form av langvarige kjæresteforhold. For Umera endte forholdet i ekteskap, for Farida utviklet det seg til samboerskap, for andre igjen har forholdet endt med brudd. Noreen er forlovet på arrangert vis³¹. Materialet viser altså variasjon i forhold til erfaringer på dette området. I det følgende vil jeg gå dypere inn i jentenes fortellinger.

Sommerfugler i magen

På spørsmål om hun kunne beskrive følelsen av å være forelsket svarte en av jentene:

”Å... hjelp. Nei, jeg vet ikke jeg. Det er litt sånn sommerfugler i magen, hjertet banker, skjelving i kroppen og litt sånne rare ting. Det er vanskelig å beskrive hva forelskelse er på en måte... Man blir litt surrete, er liksom ikke helt med hele tiden [latter]”.

Dette er en beskrivelse av forelskelse de fleste vil kjenne seg igjen i. Forelskelse synes å ha vært en naturlig del av jentenes tenår. *”Ja, i ungdomsalder føler man jo alltid på en eller annen, det er jo veldig naturlig da, sånn sett, å like en annen person”.* For de av jentene som ikke ennå har opplevd det å ha sommerfugler i magen, er dette noe de både forventer at skal skje, og noe de ser frem til når den tid kommer.

”Jeg har faktisk aldri vært forelsket, og det er veldig teit, for det har jo ikke noe med religion og kultur å gjøre, for følelser er følelser. Jeg har bare aldri møtt den rette personen. Jeg venter fortsatt. Jeg sier hele tiden at det er noe unormalt med meg, siden jeg aldri har vært forelska. Da sier dem [vennene] at nei, nei, det kommer. En dag møter du ‘the love of your life’. Da tenker jeg, herregud, når kommer den dagen”.

På bakgrunn av dette kan det synes som om forelskelse er normen blant jentene jeg har snakket med. Det er noe unormalt ved å ikke ha opplevd det. Forelskelse er altså en naturlig ting, noe som skjer. Spørsmålet er i hvilken grad den leves ut.

³¹ Noreens historie utdypes senere i kapitlet, under avsnittet om jenta som arrangerte sitt eget ekteskap.

Utenomekteskapelige forhold

På bakgrunn av det jentene forteller, synes det som om kjærestereelasjoner er blitt nokså vanlig i det pakistanske miljøet i Norge. Dette var også oppfatningen blant informantene i Anja Bredal (1998) sin studie. Selv om jentene trekker frem at kjærestereelasjoner er blitt mer vanlig, er oppfatningen blant de fleste av dem at det likevel er klare forskjeller på deres kjæresteforhold sammenlignet med kjæresteforhold blant jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn. Oppfatningen er at man innenfor det pakistanske miljøet for eksempel ikke like hyppig bytter kjæreste. For de av jentene som har eller har hatt kjæreste handler dette om en gutt. Ingen av jentene har vært i flere forhold. Deres kjærestereelasjoner er ofte langvarige, og for noen av jentene gjerne så seriøse at ekteskap har vært tema.

”Nå begynner det jo å bli vanligere å ha kjærester blant pakistanere her da. Det var det ikke før liksom, før var det veldig tabu. Både i foreldregenerasjonen, men også blant ungdommen. Men nå ser man at det er mange som har begynt å gifte seg med hverandre også, så det har blitt mer akseptert liksom. Det er blitt bedre nå, sånn sett. Det er liksom ikke noe stort problem hvis man ser at noen er sammen med hverandre nå lenger. Altså, man holder det fremdeles skjult for de voksne, man sier det bare til sine egne venner”.

Denne utviklingen mot aksept av kjærestereelasjoner oppfattes av flere av jentene som et steg i riktig retning, men holdningsendringen synes foreløpig å være forbeholdt den yngre generasjon. Jentene opplever fortsatt at kjærestereelasjoner kan være problematisk for foreldregenerasjonen. For noen av jentene har dette konsekvenser for i hvilken grad foreldrene involveres i deres liv. I den grad familien har vært informert om jentenes kjæresteforhold, har dette dreid seg om søsken, og da spesielt søstre, da disse fungerer som fortrolige venninner. Foruten søstrene har de mest betrodde vennene vært informert. Foreldrene holdes i stor grad utenfor når det gjelder jentenes kjærestereelasjoner. Involveres de, skjer det på bakgrunn av at forholdet betraktes som seriøst i den forstand at ekteskap er tema. Flere av jentene forteller at det er uaktuelt å ta med en kjæreste hjem. Noen mener de kanskje kunne ha fortalt foreldrene at de hadde møtt en gutt, men at de likevel ikke kunne ha tatt han med hjem. Om situasjonen hypotetisk sett var slik at de kunne ta med en kjæreste hjem, er oppfatningen blant jentene at det er enkelte ting som er av avgjørende betydning for hvorvidt foreldrene ville akseptert vedkommende.

”Det kommer litt an på. Først og fremst måtte han ha vært muslim, og helst pakistaner. Han burde også ha utdannelse. Det tror jeg hadde gått bra”.

På bakgrunn av dette ser vi at foreldrene har preferanser for hvem de ønsker som fremtidig svigersønn, og dette er noe som påvirker jentene på flere områder. Konsekvensen blir gjerne at jentene holder sine kjæresteforhold skjult for sine foreldre, og også andre voksne i det pakistanske miljøet. Dette er på flere måter problematisk. Jentene må til enhver tid tenke nøye gjennom hvor de ferdes med sine kjærester, de møtes på steder hvor de vet at det ikke er vanlig at foreldregenerasjonen ferdes.

Foreldrenes preferanser gir seg også klare utslag i hvem jentene tenker på som potensielle ektemenn. En av jentene forteller at hun tidligere var sammen med en marokkaner. I dette forholdet var hun hele tiden klar over at det ikke kunne bli noe mer mellom dem, fordi han, slik hun tolket sine foreldres ønsker, hadde feil nasjonalitet. Vi ser at religion og til en viss grad nasjonalitet er av betydning. Slik jeg oppfattet det er betydningen av at gutten er muslim ofte viktigere enn at han er pakistansk. At religion er viktig er nokså selvsagt. I følge Islam kan muslimske jenter ikke gifte seg med annet enn muslimske menn (se for eksempel Vogt 2000, Stang Dahl 1992). Også utdannelse synes å være sentralt. Vektleggingen av utdannelse kan tolkes dit hen at sosial status er av betydning for foreldrene. Dersom ekteskap ses som en allianse mellom familier og ikke kun individer, er en potensiell ektemanns sosiale status av betydning, fordi dette vil kunne påvirke den sosiale statusen til familien som helhet. I den nåværende situasjonen er det slik at de fleste av jentenes foreldre ikke har høy sosial status i Norge. Fedrene er enten lavtlønnede eller uføretrygdet, mens mødrene enten er hjemmeværende eller jobber i barnehage. En mulighet for familien til å øke sin sosiale status både i det norske samfunnet, og særlig i det pakistanske miljøet, er nettopp gjennom at døtrene tar utdannelse, og at de guttene døtrene gifter seg med tar utdannelse.

For at forholdet skal aksepteres er det noen kriterier som bør være innfridd. Foreldrenes meninger er av betydning for jentenes tanker rundt en fremtidig ektemann. Når det gjelder kjæsterelasjoner har enkelte av jentene, som for eksempel jenta som var sammen med en gutt fra Marokko, samt jenta som var sammen med en gutt som ikke var muslim, på den annen side trosset sine foreldres ønsker. Dette kan være et tegn på at de setter forelskelse og kjærlighetsnormen høyt. Jentene begrunner da også sine kjæsterelasjoner med sterke følelser for gutten. Kjæsteri kan også innebære seksuell utprøving og kompetansebygging, og kanskje også et frirom i påvente av et tradisjonelt ekteskap (se for eksempel Bredal 1998).

Intimitetens grenser

Det er en vanlig oppfatning at muslimske jenter må være jomfru når de gifter seg. Ekteskapet anses å være den sanne arena for guddommelig og lovlig seksualitet (Stang Dahl 1992).

Normen om at seksualitet bør skje innenfor ekteskapets rammer, er noe flere av jentene samstemmer i. Viktigheten av å vente knyttes først og fremst til religion og kultur, men også andre aspekter trekkes frem. Som for eksempel at man ved å vente vil lære hverandre å kjenne på en annen måte. ”*Man går liksom glipp av det mentale, det kan bli for mye fokus på det kroppslige*”, som en av jentene forklarer.

Jentenes erfaringer og holdninger rundt dette med fysisk kontakt før ekteskap varierer nokså mye. Mens noen av jentene påpeker at det er helt utenkelig med noen som helst form for fysisk kontakt før ekteskap, åpner andre for visse former for intimitet, og enkelte gir også implisitt uttrykk for at de har debutert seksuelt.

”Ja, altså i Islam og vår kultur, så er det å ligge sammen ikke aktuelt i det hele tatt før ekteskap, men jeg vet jo at det er mange som gjør det. Vi [hun og kjæresten] var jo i fysisk kontakt, det var vi, men vi passet på å ikke gå over grensa da, for å si det sånn”.

”Det er ikke så vanlig at man har fysisk kontakt før ekteskap. Men det er ikke noe problem, for de som er her de er helt, det er ikke noe forskjell mellom nordmenn og pakistanere. Det er helt vanlig det. Det som skjer i parforhold, det skjer både i et norsk forhold og i et pakistansk forhold... Fra foreldrenes side er det strengt forbudt, ikke noe sånt før ekteskap. Men foreldrene våre vil jo helst at vi ikke skal ha kjærester heller. Så egentlig er det strengt, det er det. Hvis andre får vite det er det liksom skam på familien”.

På bakgrunn av at jenta i siste sitat har et langvarig forhold bak seg, samt at hun påpeker at det som skjer i norske forhold også skjer i pakistanske forhold, ligger det i kortene at dette innebar et seksuelt forhold. For foreldregenerasjonen er dette strengt forbudt. Får andre vite at deres datter har hatt et seksuelt forhold før ekteskap, vil dette gi familien dårlig rykte. Ikke alle jentene følger foreldrenes ønsker. De tøyer grensene, om enn på ulike måter. Noen har hemmelige kjærester, noen gir seg lov til å ha visse former for fysisk kontakt med disse kjærestene, og enkelte har trolig også hatt sex med kjæresten. I følge tidligere forskning vil dette være unntakene, og det påpekes at de er særlig få blant muslimske jenter (Prieur 2004,

Pedersen 2002). Det problematiske i forhold til å tøyne grensene på denne måten kan være at det kan oppleves som vanskelig på det personlige plan å skjule ting. Man kan slites på grunn av moral, man gjør noe forbudt, og det kan oppleves som vanskelig. Noen av jentene som ønsker å være jomfru til de blir gift sier at dette er et standpunkt de ikke med hundre prosent sikkerhet kan si at de kommer til å innfri.

”Altså, det syns jeg er helt individuelt fra person til person. Jeg syns egentlig det er greit [å ha sex før ekteskap], men personlig ønsker jeg å være jomfru når jeg gifter meg. Jeg vet ikke hvorfor, men jeg ønsker det. Jeg er i hvert fall fortsatt jomfru. Vi får se om jeg fortsatt er det når jeg gifter meg da, det vet jeg ikke noe om egentlig”.

Det at denne jenta ikke helt vet hvorfor hun ønsker å være jomfru når hun gifter seg kan tolkes dit hen at denne holdningen ligger i hennes habitus. Det ligger gjennom primærsosialiseringen i hennes underbevissthet at sex er noe som hører ekteskapet til. Som sagt er det ikke sånn for alle jentene. Enkelte har trosset foreldrene, og disse går dermed mot det man antar ligger i deres habitus. Dette viser at det er rom for endring, og at det ikke er gitt hvilke verdier jentene har. Igjen ser vi at Bourdieus (1999) teorier kanskje legger litt for mye vekt på betydningen av de verdier som skapes i primærsosialiseringen. Det er helt tydelig at erfaringer senere i livet også er av betydning for de holdningene jentene innehar.

Samlivsform og partner

Alle jentene i mitt materiale har gjort seg tanker om fremtidige samliv, hvem de ønsker å dele livet med, og innenfor hvilke rammer. Tankene rundt disse temaene er ikke enhetlige, men varierte. På noen områder er det likhetstrekk, mens det på andre områder synes å være mer ”personavhengig”.

I Hymens lenker

Det å gifte seg betraktes som viktig for de fleste av jentene i mitt materiale. Foruten Farida som selv er samboer, er oppfatningen at det ikke er noe galt i det å være samboer, men at dette ikke er noe jentene selv ønsker. At etniske nordmenn er samboere er helt legitimt, fordi jentene oppfatter at dette er en del av den norske kulturen. Få av jentene har hørt om andre jenter med pakistansk bakgrunn som er samboere. Dette er i overensstemmelse med statistiske undersøkelser³². Samboerskap innenfor det pakistanske miljøet oppfattes altså ikke som vanlig, og i den utstrekning det skjer, mener jentene at dette handler om gutter med pakistansk bakgrunn som fortrinnsvis bor sammen med jenter med etnisk norsk bakgrunn. Noen av jentene er inne på at samboerskap kan være en fin måte å lære hverandre å kjenne på, men uansett holdning til samboerskap, sier jentene at denne samlivsformen ikke ville føles riktig for deres eget vedkommende. På bakgrunn av religiøs tilknytning er dette ikke aktuelt, de anser ekteskapet som den riktige måten å leve i et parforhold på. Dette er i overensstemmelse med deres tro (Stang Dahl 1992). Det å gifte seg blir derfor viktig, fordi dette er jentenes mulighet til å få en livspartner og senere stifte familie. Viktigheten av å gifte seg kan også melde seg på bakgrunn av at det oppstår dypere kjærlighetsforhold for jentene, slik tilfelle var for Umera:

”Jeg syns det var viktig fordi, altså, jeg var jo sammen med han typen min, og jeg klarte ikke å leve med det på grunn av at jeg hadde dårlig samvittighet. Derfor ble det viktig for meg. Jeg ville ikke at det skulle ødelegge. Jeg ville ikke føre foreldrene mine bak lyset, eller at folk skulle snakke om dem da. At dattera hans er sammen med en type og bla, bla, bla. Det er veldig sånn tabu i vår kultur”.

Umera opplevde det å gifte seg som viktig, fordi hun da slapp å leve et dobbeltliv. Ved å gjøre dette følte hun at hun fikk et helhetlig selv. Vi ser at, som hos Bushra når det gjaldt venner, synes ikke Umeras kjærlighetshistorie og kunne forklares gjennom Østbergs (2003) begrep om plural integrert identitet. Umera føler motsetningene fra den pakistanske kulturen og den norske kulturen på kroppen, og dette gjør at hun ikke føler at hun er ”hel”. Først når hun har legitimert sitt forhold til kjæresten ved å gifte seg føler hun dette. Bushras og Umeras identitetsfølelse før de får et helhetlig selv synes å kunne fanges opp av Goffmans (1992) vektlegging av multiple selv uten et helhetlig selv. Umera ønsket heller ikke å stille foreldrene

³² Under 1 prosent av personer fra Pakistan og Afghanistan har inngått samboerskap (Lie 2004:28).

i en vanskelig situasjon ved at de skulle bli utsatt for sladder. Tanker om rykte og ære tas med andre ord til etterretning. Denne tankegangen innebærer at jentenes handlinger virker tilbake på familien. Dette betyr at det ikke bare er jentene som dømmes for sine kjæresterelasjoner, relasjonene berører også familiens anseelse i det pakistanske miljøet. På bakgrunn av at jentene ønsker å opprettholde et godt forhold til sine foreldre, påvirker denne tanken om ærbarhet jentenes handlinger når det gjelder kjærester og ekteskap. De har ikke bare seg selv å ta hensyn til, familiens rykte må også tas med i betraktningen. Dermed vil også det øvrige pakistanske miljøet kunne utøve former for sosial kontroll overfor jentenes atferd i forbindelse med kjærlighet og samliv. Ekteskap kan også betraktes som en legitim måte å ha kjæreste på.

Jeg har her trukket frem en rekke elementer som kan sies å være fellestrekk ved de jentene jeg har snakket med. Selv om det finnes slike fellestrekk er det viktig å påpeke at jentenes historier ikke er like.

Jenta mot strømmen

Historien til Farida illustrerer i særlig grad at jentenes historier ikke er like. Hennes historie skiller seg nokså mye fra de øvrige jentenes fortellinger. Farida er den eneste i mitt materiale som anser samboerskap som den ideelle samlivsform. Hun bor da også sammen med sin etnisk norske kjæreste. Farida ønsker også i fremtiden samboerskap fremfor ekteskap. På bakgrunn av at hun definerer seg som ikke-religiøs ser hun ingen verdi i det å gifte seg. Hun trenger, som hun sier, ikke noe papir for å bevise sin hengivelse overfor samboeren. Farida ønsker heller ikke å ha barn i fremtiden. Dette handler hovedsakelig om at hun ikke liker verden slik hun oppfatter at den er i dag. En verden hun på mange måter oppfatter som urettferdig og fordømmende. Farida forteller at foreldrene hennes har vent seg til tanken om at hun er samboer, men at de helst hadde sett at hun og kjæresten giftet seg. Dette har Farida forståelse for, og forklarer foreldrenes holdninger med at de ikke er vant med samboerskap som en måte å leve sammen på, grunnet deres pakistanske opprinnelse. Farida definerer altså seg selv som ikke-muslim, og dette preger i stor grad hennes måte å leve på. Farida tenker først og fremst på seg selv som norsk. Dette viser seg tydelig ved at Farida blir nokså ubekvem i situasjoner hvor folk spør hvor hun kommer fra.

”Hvis jeg sier at jeg er norsk tror ikke folk på meg. Så jeg må på en måte fortelle at foreldrene mine har en annen kulturell bakgrunn. Men jeg er ikke helt bekvem med det. Jeg går jo ikke rundt og tenker på at jeg har svart hår, men det gjør jo andre...

Egentlig så har jeg bare lyst til å si at jeg er et menneske, lik deg. Jeg er ikke noe annerledes”.

På bakgrunn av det Farida forteller, synes det altså som om hun først og fremst knytter sin tilhørighet og identitet opp mot det norske. Hun oppfatter det som urettferdig at hun ikke kan omtale seg selv som norsk. Selv om Farida oppfatter seg selv som norsk må hun på samme tid forholde seg til at omverdenen ikke oppfatter henne som norsk. Hun må med andre forholde seg til en tilskrevet sosial identitet som ikke-norsk. I tråd med Goffman (1975) kan vi si at Farida får ødelagt sin ønskede sosiale identitet fordi omgivelsene rundt henne ikke vil bekrefte hennes oppfattelse av seg selv som norsk. Farida har antakelig et mer anstrengt forhold til foreldrenes pakistanske bakgrunn sammenlignet med de andre jentene i mitt materiale fordi hun i større grad knytter sin livsstil opp mot ”den norske væremåten”. Farida har flest norske venner, hun har også flest guttevenner, og hun liker å ta seg et glass vin nå og da. Farida har heller aldri vært spesielt delaktig i det pakistanske miljøet, hun har heller tatt avstand fra det.

”Jeg merket det også da jeg var mindre. Jeg nektet å være sammen med andre pakistanske jenter, fordi de var så totalt annerledes fra meg, og deres foreldre var forskjellig fra mine”.

Ikke bare oppfatter Farida at hun er annerledes enn andre jenter med pakistansk bakgrunn, hun opplever også sine foreldre som annerledes enn andre pakistanske foreldre. Dette kan handle om at hennes foreldre har vært mer individualistisk orientert enn andre pakistanske foreldre i sin oppdragelse av datteren. De har, i følge Farida, vært opptatt av at både de og barna skal integreres mest mulig i det norske samfunnet. De er opptatt av at barna skal bli selvstendige og stå på egne ben. Det at de kanskje har latt henne være mer ”norsk” enn de øvrige jentene kan antas å ha påvirket Faridas måte å se seg selv på, samt hvordan hun lever sitt liv. Det kan synes som om det er et samspill mellom foreldre og barn som påvirker jentenes utforming av sine liv.

Det er tydelig at det er mer enten/eller for Farida enn det er for de andre jentene. Dette handler om at Farida er opptatt av å definere seg selv som norsk. Fordi hun er opptatt av å definere seg selv og sitt liv til å være norsk blir hun en mye mer enten/eller person enn de andre jentene i mitt materiale. De andre jentene har på en måte et større spekter å spille på

fordi de ikke er så opptatt av å måtte være enten/eller. De er mer både/og, og kan trekke på det de anser som positive egenskaper fra både ”det pakistanske” og ”det norske” (se for eksempel Rihel Brenna 2004, Hylland Eriksen 2001, Kumar 1997). Dette med å trekke på det positive fra begge kulturer vil jeg gå mer i dybden av i kapittel 7.

Farida må betraktes som et relativt ekstremt unntak i mitt materiale, dette betyr likevel ikke at det ikke finnes flere Faridaer der ute i det norske samfunn. Det finnes helt sikkert flere som vil fortelle lignende historier, men det finnes også mange som har de mer typiske historiene som ikke bryter like tydelig med stereotypien om muslimske jenters situasjon. Farida passer på den annen side med annen stereotypi; ”Jenta som bare vil leve et vanlig norsk liv”. Det er derfor viktig å understreke at det også skjer endringer for de øvrige jentenes utforming av sine liv, blant annet i form av heterogene vennsrelasjoner, kjærestereasjoner, og former for fysisk kontakt før ekteskap.

Ekteskapets byggeklosser

Jentene har alle gjort seg tanker rundt hva et ekteskap bør bygges på. Som blant annet Benedicte Lie (2004) og Anja Bredal (1998) poengterer er det en vanlig oppfatning at et godt ekteskap i Vesten bygges på kjærlighet, mens det i andre ikke-vestlige land er fornuften som råder, mens kjærligheten er noe som kommer senere. Det ser ikke ut til at jentenes tanker rundt hva et ekteskap bør bygges på samsvarer helt med et slikt bilde. I mitt materiale kan man nok finne igjen noe av den samme tankegangen, men det ser ut til at jentene også fremsetter kjærlighet som en av ekteskapets sentrale byggeklosser. Dette utsagnet illustrerer de fleste jentenes formening om hva et ekteskap bør baseres på:

”Troskap, ærlighet og gjensidig respekt. Vi skal være likestilt. Kjærlighet, og litt romantikk i hverdagen må det være. Vennskap er veldig viktig. At man er gode venner”.

Vi ser at kjærlighetsnormen står sentralt med tanke på fremtidig ekteskap. De andre kvalitetene jentene trekker frem kan antakelig ikke sies å skille seg fra etnisk norske jenters forestillinger om hva et godt ekteskap bør innebære. I tillegg til kjærlighet er nok egenskaper som troskap, ærlighet, gjensidig respekt og vennskap momenter de fleste ville trukket frem. Det er interessant å merke seg at forestillingene om hva et godt ekteskap bør innebære antakelig inneholder en rekke av de samme ”ingrediensene” som hos etnisk norske jenter. På

bakgrunn av at jentene har en annen religion, samt at de på flere områder er oppdratt innenfor en kollektivistisk livsanskuelse, skulle man anta at de i større grad trakk frem egenskaper som henspeilte på fornuft. Kjærlighet har imidlertid en fremtredende rolle i de fleste av jentenes syn på ekteskap.

Enkelte av jentene vektlegger ikke kjærlighetsaspektet i like stor grad. Som en av jentene forklarte det:

”Jeg har et veldig merkelig syn på kjærlighet. Jeg har ikke så stor tro på den store kjærligheten for å si det sånn. Samfunnet er veldig annerledes nå, både i Vesten og i Østen. Jeg føler jo kjærlighet overfor foreldrene mine og vennene mine, det er jo ikke sånn at kjærlighet ikke finnes overhodet... Hun venninna mi som er sammen med [x] nå, hun var jo sammen med en annen fyr før. Da sa hun jo at hun elsket han, men så viste det seg at det ikke ble noe av det på en måte... Og nå elsker hun han hun er sammen med nå. Og da kan du ikke på en måte si at det er den store kjærligheten. Hele konseptet om å tilbringe livet sammen er jo blitt borte. Jeg tror ikke det er rom for sånn kjærlighet lenger. Så jeg føler ikke at jeg må være dødsforelska i en fyr for å gifte meg med han. Det er bare at det er noe ved den personen jeg liker, for det er alltid noe ved en person du kan lære å elske... For meg så er det veldig viktig, jeg er kanskje litt konservativ sånn sett da, men jeg vil veldig gjerne at den personen jeg gifter meg med er den personen jeg skal tilbringe resten av livet med”.

Jentas vektlegging av at hun ikke trenger å være dødsforelska, men at hun kan lære seg å elske en person synes å handle mer om fornuft som utgangspunkt for et ekteskap.

Arrangerte ekteskap

Arrangerte ekteskap blant unge med minoritetsetnisk bakgrunn har vært et mye omdiskutert tema. Debatten rundt tvangsekteskap og arrangerte ekteskap skjøt for alvor fart da Nasim Karims bok ”Izzat. For ærens skyld” kom i 1996. Denne boka forteller en historie om en jente som, på ferie i Pakistan, mot sin vilje blir giftet bort. Det eksisterer ulike oppfatninger av hvordan arrangerte ekteskap praktiseres. Noen setter likhetstegn ved arrangerte ekteskap og tvang (se for eksempel Storhaug 1998), mens andre viser at arrangerte ekteskap går over et videre spekter, og at forhandlingsrommet varierer fra person til person (se for eksempel Thorbjørnsrud 2001, Bredal 1998).

Flere av jentene er opptatt av at en type ekteskap ikke nødvendigvis er bedre enn en annen. Her snakker de om henholdsvis kjærlighetsekteskap og arrangerte ekteskap. Av egne erfaringer, eller erfaringer gjennom søsken og venner har flere av jentene i mitt materiale sett at begge typer ekteskap kan fungere godt eller dårlig.

”Alt avhenger fra person til person. Jeg har jo sett lovemarriages som varer lenge, men også de som ikke varer i det hele tatt. Også har jeg sett sånne arrangerte ekteskap som går helt til helvete, eller folk som holder livet ut, og folk som faktisk er glad i hverandre selv om de er gifta på en sånn arrangert måte. Ikke det at de må holde sammen fordi ekteskapet er arrangert liksom. Jeg tror ikke du på forhånd kan si hva som er bedre enn noe annet liksom. Blant mine nærmeste så har det vært veldig sånn opp og ned. Man kan aldri si at en type ekteskap er bedre enn en annen liksom”.

I likhet med hva tidligere studier også viser (se for eksempel Østberg 2003, Jacobsen 2002, Bredal 1998, Sveen Lorentz og Quereshi 1998), er det slik at jentene i mitt materiale ikke har noe entydig negativt forhold til arrangerte ekteskap. De ser negative og positive sider ved både arrangerte ekteskap og kjærlighetsekteskap. Slik de fleste jentene fremstiller byggeklossene i et godt ekteskap kan fremstå som noe kontrastfylt sett i forhold til deres syn på arrangerte ekteskap. De stiller seg positive til en slik form for ekteskap, og dette kan virke noe motsigende i forhold til deres vektlegging av kjærlighet som en viktig byggekloss. Men som jeg nedenfor vil vise innebærer ikke nødvendigvis et arrangert ekteskap fravær av forelskelse og kjærlighet. To av jentene i mitt materiale, Noreen og Umera, har egne erfaringer når det gjelder arrangerte former for forlovelse og ekteskap. I det følgende skal jeg i korte trekk gjengi deres historier.

Jenta som arrangerte sitt eget ekteskap

Noreen forteller oppspilt at hun er forlovet, og at hun skal gifte seg i forholdsvis nær tid. Forloveden hennes er muslim, noe som var avgjørende for hennes valg av ektemann, da hun er nokså opptatt av sin religion. Noreen har møtt sin tilkommende ansikt til ansikt ved to anledninger. Kontakten dem i mellom pleies via telefon, mail og hyppig teksting på sms. Hun forklarer at selv om hun bare har møtt forloveden personlig et par ganger, føler hun at hun gjennom annen kontakt har lært han å kjenne ganske godt. Noreen forteller at hun er forlovet på arrangert vis, men at de gjorde det på en litt annerledes måte. Hun og forloveden har selv arrangert ekteskapet, uten at deres familier har vært direkte involvert i avgjørelsen. Deres

foreldre har vært involvert i den forstand at, *”de ble det lille bindeleddet som førte oss sammen”*. Dette handler om at Noreen møtte sin forlovede ved at hun reiste til hans hjemby på bakgrunn av at moren hennes var der. Sånn sett var nok hennes mor, fremfor deres foreldre, ”bindeleddet”. Hennes forlovede er ikke pakistansk, han er fra et annet asiatisk land. Så det er religion fremfor nasjonalitet som har vært viktig i Noreens valg av ektemann. De fant ut at de likte hverandre og bestemte seg for å inngå ekteskap.

”Det blei ganske uvanlig arrangert for oss siden jeg ikke har møtt foreldrene hans enda. Egentlig så pleier jo arrangert å være det at foreldre i mellom avtaler. Det er jo det som kalles arrangert. I vår situasjon så har ikke hans foreldre møtt meg, hos meg har moren min møtt han. Det er bare det som har skjedd. Egentlig så var det bare sånn at han og jeg fant ut at vi likte hverandre, og bestemte oss for å gifte oss. Foreldrene våre var ganske langt unna disse planene da. Det var vi som tok avgjørelsen”.

Noreens historie bryter med både vår og hennes egen forståelse av hva arrangerte ekteskap innebærer, ved at hun og forloveden selv valgte hverandre, uten at familiene har vært direkte involvert i denne avgjørelsen. At Noreen likevel omtaler forlovelsen som arrangert kan derfor virke litt rart. Det kan være flere mulige tolkninger av dette. Noreen kan for eksempel betrakte forlovelsen som arrangert på bakgrunn av at hun oppfatter at det ligger en forventning fra omgivelsene rundt (både fra nordmenn og pakistanere) om at jenter med pakistansk bakgrunn skal gifte seg på arrangert vis. Det kan tenkes at Noreen betrakter sin forlovelse som arrangert basert på at ”fornuft” er et element i avgjørelsen hennes. Hun vet at foreldrene vil akseptere den fremtidige ektemannen fordi hans religion er samsvarende med hennes egen. Det at foreldrenes forventninger, og også hennes egne fornuftsønsker, innfris ved denne forlovelsen, kan bidra til at hun betrakter det kommende ekteskapet som arrangert fremfor et kjærlighetekteskap. Det at Noreen kun har møtt sin tilkomne ved to anledninger kan også gi henne en forståelse av at dette handler om et arrangert ekteskap. Noreen forteller også at hun og forloveden fant ut at de likte hverandre og dermed fant ut at de ville gifte seg. På bakgrunn av at foreldrene ikke har deltatt aktivt i denne prosessen er det ikke usannsynlig at det ligger en viss betatthet tilstede i de unges valg her. Dette arrangerte ekteskapet innebærer både fornuft og (en mulig gryende) kjærllighet. Dette viser at arrangerte ekteskap ikke utelukkende bygger på fornuft. Følelser som grenser opp til forelskelse og gryende kjærllighet kan, i tillegg

til fornuft, være ingrediens i et arrangert ekteskap. Jeg synes Noreens måte å arrangere sitt ekteskap tydelig viser at det er mulig å kombinere fornuft og kjærlighet. Noen kristne mennesker i Norge kan jo også sies å stå for en slik fornuft, der det at samlivspartneren deler deres kristne tro veier tungt i valget av samlivspartner. Selv om deres ekteskap ikke betraktes som arrangerte ser vi likevel noe av den samme fornuftstankegangen.

Jenta som satset på kjærligheten

Umera, som i dag er gift, traff sin mann gjennom jobben. De hadde vært kjærester i flere år før de giftet seg. Umera forteller om en vanskelig periode, hvor mye energi gikk med på å skjule sitt forhold for foreldrene og øvrige deler av foreldregenerasjonen innenfor det pakistanske miljøet. Hun og kjæresten kunne ikke møtes på offentlige steder hvor folk fra det pakistanske miljøet ferdes, og Umera måtte lage dekkhistorier om at hun skulle møte venninner når hun skulle være sammen med kjæresten. Umera var hele tiden plaget av dårlig samvittighet på grunn av dette dobbeltspillet, men sier hun ikke hadde noe valg. Hun var så forelsket i denne gutten, og det betydde svært mye for henne å være sammen med han. Foreldrene hennes var uvitende om forholdet frem til de fikk et frieri fra en familie i Pakistan. Umera ville ikke akseptere dette frieriet fordi hun ikke ønsket å bryte med kjæresten i Norge. Hun hadde truffet en gutt hun kunne tenke seg å dele livet med, og derfor tok hun mot til seg og fortalte det til foreldrene.

”Jeg sa til mamma at jeg har en venn, jeg sa ikke at jeg var sammen med han, jeg sa jeg har en venn. Jeg tror hun innerst inne visste at vi var sammen, men det er ikke noe vi har kunnet snakke åpent om. Søstrene mine visste det jo, men det er en annen ting... Så dem har jo visst om han... For hos oss så er det ikke sånn at, jeg har funnet meg en type og jeg vil gifte meg med han. Foreldrenes synspunkter er veldig viktig. Jeg har et godt forhold til foreldrene mine, og de har samarbeidet med meg hele veien. Da syns jeg det blir litt feil av meg å komme med en gutt å si at han vil jeg gifte meg med. Men det er kanskje litt vanskelig for dere [etniske nordmenn] å forstå, for vi er jo fra to forskjellige kulturer... Når det kom til at dem fikk et frieri fra Pakistan fortalte jeg dem det. Pappa tok det pent, og mamma tok det veldig pent. De dro hjem til dem og så på familien hans og han, og var fornøyd, så da ble det happy ending”.

Umera tok et valg, hun ville satse på kjærligheten. Men selv om hun kan sies å selv ha valgt sin ektemann, er situasjonen litt mer komplisert enn det. Umera gir uttrykk for at det var

viktig for henne å få foreldrenes aksept. Dette fordi hun har innsosialisert oppfatningen om at hennes ekteskap også angår familien. Hun synes det var rimelig at foreldrene skulle delta i denne avgjørelsen på bakgrunn av at de har samarbeidet med henne i oppveksten. Respekten for foreldrene er fremtredende, og deres formeninger om hvem deres svigersønn skal være, har tydelig ligget i bakhodet på Umera.

”Familiebakgrunn er viktig hos oss. De var opptatt av hans bakgrunn, og han som menneske. Pluss kaste. Nå er det jo veldig mange som ikke bryr seg om kaste, men foreldrene mine er veldig opptatt av det. Det er en indisk tradisjon, det er ikke i religionen vår i det hele tatt. Kastesystemet er ikke i Islam, det er i kulturen. Så det er jo et dilemma for dem, det blir jo litt feil. De er jo muslimer, likevel følger dem kastesystemet som ikke er en del av religionen. Så det passer ikke inn i min tankegang da. Men det var veldig viktig for dem. Så det var veldig flaks at han var i det samme kastesystemet da”.

Umera fortalte at hun ikke ville ha innledet noe forhold til sin nåværende ektemann om han ikke hadde vært i samme kaste. Selv om hun personlig mener at tankegangen om kastesystemet er feil, tar hun likevel dette til etterretning fordi foreldrene hennes er opptatt av det. Umera tok likevel en sjanse. Foreldrene kunne motsatt seg ekteskap, det kunne ikke Umera på forhånd vite. For Umera har derfor kjærlighetsnormen også vært til stede i valg av ektemann. Selv om betatthet var tilstede i Noreens forlovelse, innebærer Umeras ekteskap i større grad, og på en mer uttalt måte, kjærlighetsnormen og ikke bare fornuft som utgangspunkt. Umera og forloveden ga, gjennom forespørsel om aksept, foreldrene den statusen de trenger utad, samtidig som valget var deres. Det er tilsynelatende arrangert, men bygger på forelskelse. For foreldrene ble det antakelig lettere å akseptere et slikt ekteskap når Umera og forloveden ga dem en seremoniell rolle (Bredal 1998).

Både Noreens og Umeras historier er eksempler på arrangerte ekteskap hvor jentene begge er delaktige i valg av ektemann, om enn på forskjellig vis. Historiene illustrerer at arrangerte ekteskap kan innebære nokså forskjellige situasjoner og relasjoner. I motsetning til hva Prieur (2004:47) synes å mene, finnes det muligheter for å inngå kompromisser også når det gjelder ekteskap. Disse fortellingene bryter klart med den stereotype oppfatningen av hva arrangerte ekteskap er. Vi ser her at jentene i aller høyeste grad er delaktige i sine valg av ektemenn. Foreldrenes ønsker og meninger tillegges, om enn mer uttalt for Umeras

vedkommende, stor vekt, men er ikke det eneste som betyr noe. Det at Umera er opptatt av å tilfredsstille foreldrenes ønsker tyder på at hun aksepterer en holdning om at hennes ekteskap angår familien. Men på samme tid er hun opptatt av at det også er en relasjon mellom to individer. Vi ser også at foreldrenes holdninger går i retning av en mer individualistisk orientert holdning, der det ikke utelukkende er familien som er styrende for valg av ektemann. De er også opptatt av at jentene skal være fornøyde. For Umeras foreldre var det likevel viktig at de fikk en seremoniell rolle i forhold til datterens ekteskap.

Flere av de ugifte jentene i mitt materiale opplever at foreldrene ønsker at de selv skal finne en ektemann. Dette er noe også Christian Ebeltoft (2003) fant i sin studie av oppdragelse i minoritetsfamilier³³. Flere av foreldrene gir også, i følge jentene, uttrykk for at de ønsker at døtrene skal finne en kandidat som er oppvokst i Norge.

”Det er jo vanlig at pakistanere har arrangerte ekteskap, men foreldrene mine tror det kan bli problemer ved å hente en mann fra Pakistan. Da må han lære seg norsk, og om han har en bra utdanning fra Pakistan hjelper ikke det når han kommer hit. Det blir kjempeslit ikke sant... Så foreldrene mine vil egentlig at jeg finner en type her, sånn at det er bedre forståelse mellom oss to da. Da blir det lettere for oss å etablere oss”.

En slik (pragmatisk/rasjonell) holdning til valg av ektemann fra foreldrenes side, handler, slik jentene ser det, om at det da vil være lettere for dem (døtrene og svigersønnene) å etablere seg. At foreldrene ønsker at jentene skal finne seg en ektemann som er oppvokst i Norge kan også handle om sosial status. Det å få en norsk-pakistaner med norsk utdanning som svigersønn vil jo, i deres nåværende situasjon i Norge, gi mer status enn om døtrene gifter seg med en gutt fra Pakistan. Det påpekes jo av jentene at selv om en gutt fra Pakistan har bra utdanning vil ikke denne kunne konverteres i Norge. Det er interessant at jentenes foreldre viser en så rasjonell holdning til døtrenes ekteskapsinngåelse. De kan i sosiologisk forstand sies å være rasjonelle aktører, der det er fremtidige ”belønninger” (pull faktorer), i form av økt sosial status, som er styrende for deres holdninger (Gambetta 1987).

³³ Ebeltoft (2003) har intervjuet pakistanske og vietnamesiske foreldre med tenåringsbarn i forbindelse med sin hovedoppgave.

”Jeg vil ha en norsk-pakistaner”

I intervjusituasjonene kom vi også inn på jentenes tanker rundt hvem den ideelle ektemann ville være. Pakistanere i Norge er generelt sett svært endogame i sitt ekteskapsmønster, det vil si at de gifter seg innenfor sin egen gruppe³⁴. Dette gjelder også for den yngre generasjon. Unge mennesker med pakistansk bakgrunn i Norge henter oftest sin ektefelle fra foreldrenes hjemland. Det vi skal være klar over her er at denne statistikken sier mest om unge førstegenerasjons innvandrere fra Pakistan. Av de som er født i Norge er det bare 26 % av de som er over 18 år som har giftet seg. Disse følger i stor grad mønsteret til førstegenerasjonen med tanke på hvor mange som finner ektefelle i utlandet og som gifter seg med ektefelle med pakistansk bakgrunn. Det er likevel for tidlig å trekke konklusjoner om denne gruppens ekteskapsmønster ettersom flertallet ennå ikke er gift, og de fleste i større grad enn førstegenerasjonen velger å utsette ekteskapsinngåelsen (Lie 2004:76-77).

Det er umulig å spå hva som kommer til å skje i fremtiden, men ut fra jentenes preferanser, samt at flere opplever at foreldrene ønsker at døtrene skal finne en livspartner som er oppvokst i Norge, synes ikke dette å måtte bli tilfelle for de jeg har snakket med. På spørsmål om tanker rundt hvem en fremtidig ektemann skal være, er dette noe alle jentene har reflektert over.

”Det ville være ideelt hvis han er ganske lik meg da. En ideell livspartner for meg ville være en norsk-pakistaner, og muslim selvfølgelig. Det er ikke helt essensielt at han er oppvokst her. Det er ganske mange i Pakistan som kan være lik meg og. Jeg har venner der og. Men en norsk-pakistaner vil kjenne til språket og miljøet her, så det vil være null problem. Selvefølgelig er det ideelt med en herfra. Da slipper man problemer”.

Disse problemene handler om å være vokst opp i ulike land, med ulike idealer og praksiser. Flere av jentene sier at det å gifte seg med en som er født og oppvokst i Pakistan vil være som å oppdra et barn. Det vil ta lang tid før de kommer inn i og forstår det norske samfunnssystemet, som er helt annerledes enn det de er vant med fra Pakistan.

Det er ikke bare i valg av venner at etnisk og kulturell likhet står sentralt, dette er også tilfelle i jentenes tanker rundt en fremtidig livspartner. De fleste ønsker først og fremst å gifte

³⁴ Pakistanske kvinner er, sammen med irakiske kvinner, de som har det mest endogame ekteskapsmønsteret (Lie 2004:49).

seg med en norsk-pakistaner. Dette var også tilfelle blant informantene i Kathrine Sveen Lorentz og Naushad Ali Quereshi (1998)³⁵, samt Bredals (1998) studier. Selv om jeg ikke kan generalisere ut fra mitt materiale, kan det likevel synes som om dette er et utbredt fenomen. Dette betyr ikke at en fremtidig ektemann må være oppvokst i Norge. De kan også være oppvokst i andre vestlige land. Enkelte av jentene er også åpne for å gifte seg med en gutt som er født og oppvokst i Pakistan, om de skulle møte en de liker der³⁶. Forutsetningen synes da å være at han skal være nokså lik de selv når det gjelder holdninger og verdier. Det oppfattes likevel som enklere å gifte seg med en som er oppvokst her i Norge, eller et annet vestlig land. Flere av jentene tror det å gifte seg med en som er født og oppvokst i Pakistan kan føre til en kulturkrasj. Selv om jentene har pakistansk bakgrunn føler de seg nokså ulike mange av de som er oppvokst i Pakistan. Dette fordi jentene ved å ha vokst opp i Norge, også har norske verdier og holdninger i seg. Denne kulturkrasjen vil de unngå ved å gifte seg med en norsk-pakistaner ved at gutten da vil være kjent med det norske samfunnssystemet, den norske kulturen, samt det norske språk. Vi ser her at jentene ikke er like rasjonelle som sine foreldre i forhold til det at en norsk-pakistaner fremstår som en potensiell ektemann. Jentene vektlegger i mye større grad en lik referanseramme, likhet i erfaringer og oppvekst som viktige kriterier, mens foreldrene synes å være mer opptatt av ytre ting som utdanning og status. Jentene kan likevel sies å ha en slags rasjonalitet bak denne tankegangen. De er opptatt av å unngå problemer i fremtiden. De ser for seg at det å gifte seg med en som er mer lik dem selv vil skape mindre problemer i et ekteskap. Dermed er det også fremtidige belønninger (i form av mindre problemer med hensyn til motstridende verdier og holdninger) som er styrende i deres holdninger til hvem som utgjør en potensiell ektemann (Gambetta 1987).

Oppsummerende betraktninger

Forelskelse oppleves som en naturlig del av jentenes liv. Det kan også synes som at kjærestereelasjoner blant den yngre generasjonen er blitt vanligere innenfor det pakistanske miljøet i Norge. Flere av jentene jeg har snakket med har selv hatt langvarige kjæresteforhold. Dette er imidlertid noe som fortsatt kan skade familiens rykte, og forholdene holdes derfor skjult for foreldregenerasjonen med mindre ekteskap er tema. Jentene tar med andre ord

³⁵ Intervjuene er foretatt av Kathrine Sveen Lorentz (1995) i forbindelse med hennes hovedoppgave;

”Nikkedukker er vi ikke”. Intervjuer med pakistansk-norske tenåringsjenter om opplevelser av egen livssituasjon og kvinnelig identitetsutforming. Hovedoppgave, Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo.

³⁶ Noreen er jo, som vi har sett, forlovet med en gutt som ikke er oppvokst i vesten.

hensyn til at foreldrene og deres generasjon har en annen æreskodeks enn det de selv har. Når det gjelder hvor langt jentene kan gå i disse kjæresterelasjonene er normen blant de fleste at sex er noe som hører ekteskapet til. Det åpnes imidlertid for visse former for intimitet, og enkelte har sannsynligvis også debutert seksuelt.

Ekteskap anses av de fleste av jentene å være den ideelle, eller kanskje retttere sagt eneste mulige samlivsformen. Man kan også si at det er en legalisert form for kjæresteri, samt kanskje en måte å løsrive seg fra familien på. De fleste av jentene synes å ha innsosialisert tanken om at deres ekteskap også angår familien, men ikke ut fra det stereotypiske bildet som er dannet rundt såkalte arrangerte ekteskap. Materialet viser at jentenes erfaringer rundt arrangerte ekteskap varierer i innhold og relasjoner. Det er ikke kun foreldrenes ønsker som har stått i fokus, jentenes følelser for sin tilkomne har også hatt innvirkning på valg av ektemann. For de av jentene som ikke er gift oppfattes ikke arrangerte ekteskap som noe negativt, men det er viktig at de får et ord med i laget når den tid kommer. Kjærlighetsnormen synes å stå sentralt i så henseende.

Som for nære venninnerelasjoner er kulturell og etnisk likhet også viktig for jentene i valg av ektemann. Dette betyr at de verken ønsker å gifte seg med en pakistaner eller en nordmann, men en norsk-pakistaner som de selv. Når det gjelder valg av fremtidig ektemann synes jentenes og foreldrenes ønsker å være nokså samstemte. Begge parter er opptatt av at han skal være muslim, samt at det beste ville være om han var oppvokst i Norge.

Jentenes tanker rundt potensielle ektemenn og hva et godt ekteskap innebærer kan, i likhet med jentenes venninnerelasjoner, tolkes i lys av Gambettas (1987) push og pull faktorer. Jentenes tanker rundt ektemenn og ekteskap bygger på kjærlighetsnormen, fornuft og rasjonelle motiver. Som vi ser er mekanismer som trekker dem forfra (pull) en forventning om et problemfritt og lykkelig ekteskap av stor betydning. På samme tid er foreldrenes ønsker av betydning, og dermed dyttes de også bakfra (push). Jentene styres altså av to mekanismer som virker samtidig i sine tanker rundt potensielle ektemenn.

Hvordan jentene ser på seg selv, det vil si hvorvidt de oppfatter seg som norske eller norsk-pakistanere ser ut til å ha innvirkning på hvordan de velger å leve sine liv, samt hvilke holdninger de har til samboerskap, ekteskap og sex før ekteskap. Jenta mot strømmen ser på seg selv som norsk, og lever også livet sitt på en veldig ”norsk” måte. De andre jentene ser ikke på seg selv som norske, og lever også livet sitt på en måte som er mer forenlig med en mer tradisjonell pakistansk tankegang, og dermed også i overensstemmelse med foreldrenes forventninger. Men vi ser at det også her er endringer i sving. I motsetning til jenta mot strømmen som er litt mer enten/eller, ser det ut til at de andre jentene i større grad

representerer litt både/og, der deres utforming av sine liv og deres verdier og holdninger er mer en kombinasjon. Mer ”norske” tanker kombineres med et mer tradisjonelt pakistansk syn, der det inngås kompromisser mellom hvordan jentene har lyst til å leve livet sitt og hva foreldrene ønsker. De er i relativt stor grad delaktige i valg av ektemenn, men foreldrenes forventninger spiller også en avgjørende rolle. Vi ser at de antakelig har innsosialisert en kollektivistisk livsanskuelse der foreldrenes behov og ønsker er av betydning. Noe som støtter opp om at de innehar en slik kollektivistisk livsanskuelse er deres respekt for at foreldrene har et annet syn på ære og skam. Ved å velge i samsvar med foreldrenes ønsker og ved å skjule sine kjæresteforhold slik at de ikke skal bringe skam over familien forsøker de å innfri dette. Det at de tar hensyn til at det ikke utelukkende er de selv, men også foreldrene/familien, som ”rammes” av den potensielle skammen det å ha kjæreste innebærer, viser at de har innsosialisert en kollektivistisk livsanskuelse. På samme tid er det også her innslag av en individualistisk livsanskuelse. Kjærlighetsnormen står relativt sterkt, og dette er jo en byggekloss som er basert på egne behov, og ikke familiens. Flere av jentene anser kjærlighet som en viktig ingrediens i et godt ekteskap, og dette indikerer at de i tillegg til en kollektivistisk livsanskuelse også innehar en individualistisk livsanskuelse.

Det ser ut til at jentene takler det å ha en kombinasjon av to ulike livsanskuelser, der både individuelle behov og familiens behov kombineres, på en relativt ukomplisert måte. De har også her funnet det jeg i kapittel 4 omtalte som den gylne middelvei. De finner sin egen måte å kombinere disse to livsansuelsen på, og det gir seg utslag i den variasjonen som eksisterer i mitt materiale. De finner sitt eget uttrykk og sin egen måte å leve livet sitt på. Det finnes likhetstrekk, men de variasjonene som finnes i materialet tyder på at disse ulike uttrykkene er forskjellige måter å kombinere en kollektivistisk og individualistisk livsanskuelse på. Det finnes selvsagt problematiske sider ved å kombinere to livsanskuelser, og i mitt materiale kommer dette særlig til uttrykk i det at jentene skjuler sine kjæresteforhold for foreldrene.

Kapittel 7 Identitetssnakk

I dette kapitlet vil jeg ta for meg hvordan jentene snakker om sin identitet og tilhørighet. Det kan være vanskelig å uttale seg om andres identitet, og jeg vil her forsøke å vise hvordan jentene selv tenker rundt sin identitet og tilhørighet, for derigjennom å gi et bilde av hvordan identitet dannes i en flerkulturell kontekst. Tilhørigheten kan ta mange former, som Jacobsen (2002:226) skriver. Familierelasjoner, vennskapsrelasjoner og forholdet til det annet kjønn er i de foregående kapitlene blitt betraktet som avgrensede områder i jentenes liv. Hittil har fremleggelsen av det empiriske materialet fokusert på betydningen av de nære relasjoner, og hvordan disse spiller inn på hvordan jentene utformer sine liv. Analysen vil nå trekkes opp på et litt mer overordnet nivå. I dette kapitlet ligger fokuset på hvordan andre dimensjoner, som blant annet kultur, nasjonalitet, etnisitet, og religion, virker inn på jentenes identiteter.

Kulturell tilhørighet

”Norsk-pakistaner – det sier seg i navnet at det blir fifty-fifty”

F: ”Det er blitt sagt at barn av innvandrere står med ett ben i hver sin kultur. Hva tenker du om det?”.

I: ”Ja, det er jo det da egentlig. Jeg vil si meg ganske mye enig i det, for det blir fifty-fifty av alt. Sånn som når de sier innvandrere, så sier jeg norsk-pakistanere. Den pakistanske tilhørigheten og den norske liksom. Det sier seg i navnet og, at det er fifty-fifty”.

Til tross for at jeg stilte et spørsmål som kan oppfattes som en stereotypi som bygger opp til et fokus på det problematiske ved å vokse opp med flere kulturer, presenterer de fleste jentene likevel dette som relativt uproblematisk. Ikke alle jentene var av denne oppfatning, og enkelte svarte mer i henhold til innholdet i stereotypien:

”Vi sitter jo mellom barken og veden for å si det sånn. Vi er verken helt inne i den norske kulturen eller helt inne i den kulturen som er i Pakistan. Det er to forskjellige steder, to forskjellige kulturer, og to forskjellige religioner. Så det blir sånn at man står med ett bein på den ene siden og ett bein på den andre”.

Her ser vi at ”det å stå med ett ben i hver kultur” oppleves som problematisk av enkelte, men uproblematisk av de fleste når de gir en mer generell beskrivelse av sin situasjon. Gjennom de

andre analysekapitlene har vi på den annen side sett at det ikke er helt uproblematisk å forholde seg til flere kulturer. Til tross for dette forteller de fleste av jentene i ”sin historie om seg selv” om dette som mer uproblematisk. Sitatene ovenfor sier også noe om hvordan jentene oppfatter kulturbegrepet. Det er noe ferdig, noe de ikke lager selv. Dette er i overensstemmelse med tidligere tanker om kulturbegrepet, hvor oppfattelsen var at kultur er noe som kommer i ferdige pakker.

Flere av jentene uttrykker også at de forholder seg til den pakistanske kulturen og den norske kulturen på ulike arenaer. Dette betyr ikke at de ikke har med seg elementer fra begge kulturene i ulike situasjoner i hverdagen. Jentene forholder seg til begge kulturene til enhver tid, men innenfor den private sfære er det slik at den pakistanske kulturen i større grad legger føringer for jentenes atferd, mens den norske kulturen er mer fremtredende for deres væremåte i den offentlige sfære. Noe som eksemplifiserer dette kan være at jentene for eksempel aldri bruker ”pakistanske” klær på skolen, men kan gjøre det på arrangementer i regi av det pakistanske miljøet³⁷. I det offentlige rom snakker jentene stort sett bare norsk, mens de hjemme snakker urdu eller punjabi med sine foreldre, samt en blanding av urdu/punjabi og norsk med sine søsken.

Det å på samme tid føle tilhørighet til den norske kulturen og den pakistanske kulturen, oppleves for de fleste av jentene i dag å være relativt uproblematisk. Jentene har gjennom oppveksten klart å finne en balanse. I tidligere ungdomsår, hvor usikkerheten over hvem man er, var større, var dette imidlertid vanskeligere å forholde seg til.

”Jeg føler at jeg har funnet en bra balanse. Jeg har aldri følt meg som en outsider i det norske samfunnet. Jeg føler at det er her jeg hører til. Men det er fortsatt en del av meg som føler at jeg er pakistaner, og at det er Pakistan som er hjemlandet mitt. Men jeg har aldri opplevd noe rasistisk, aldri. Jeg trives, og jeg har funnet en balanse for å si det sånn. Men da jeg vokste opp var det et stort problem for meg. Altså, det å ikke kunne gå ut med venner, og det at du ikke skal ha guttevenner, det blir vanskelig når alle andre gjør det. Hva skal jeg gjøre? Hva skal jeg si til dem [de etnisk norske vennene]? Det var vanskelig”.

³⁷ Jenter som bruker hijab er her selvsagt unntak i så henseende. Men de er få i mitt materiale. Dette kommer jeg tilbake til senere i kapitlet, under avsnittet om religiøs tilhørighet.

Jentene har altså med tiltagende alder funnet en balansegang når det gjelder å forholde seg til forventninger fra ulikt hold. Foreldrenes grensesetting var vanskelig å håndtere da de var yngre, men oppleves nå som mer uproblematisk. Dette kan forstås til hen at jentene etter hvert har kommet til å godta, eller sier seg enige i, foreldrenes regler og grensesetting (Prieur 2004, 2002b). På den annen side kan det også ha sin bakgrunn i at jentene gjennom en modningsprosess har blitt tryggere på seg selv og sin flerkulturelle tilværelse. De har gjennom oppveksten opparbeidet seg erfaringer rundt hvordan de best kan utforme sin flerkulturellhet.

Hvorvidt det å vokse opp med impulser fra flere kulturer oppleves som problematisk eller ikke, avhenger ikke bare av foreldrenes grensesetting, men også av hvordan jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn håndterer situasjonen.

”Det kommer an på hvilket miljø du går i, hvilke venner du har. Har du forståelsesfulle [etnisk norske] venner som skjønner at det er forskjeller og tar hensyn, da går det greit. Har du [etnisk norske] venner som maser på deg om at du skal gjøre ting du egentlig ikke vil på grunn av religion og kultur, så kan det være tøft. Det er veldig individuelt”.

Både foreldre og jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn kan altså legge føringer for hvordan det oppleves å ha tilknytning til ulike sett av normer og verdier. Foreldrene gjennom sin grensesetting, og jevnaldrende gjennom deres grad av aksept for at jentene lever litt annerledes liv enn det de selv gjør. Aksepterer jevnaldrende venner med etnisk norsk bakgrunn at jentene har en annen livsstil, for eksempel at de ikke drikker alkohol, vil det å forholde seg til ulike idealer og praksiser være forholdsvis uproblematisk. Om jentene derimot opplever å bli utsatt for press til å være med på ting som ikke er akseptert innenfor den pakistanske kulturen eller Islam, stiller situasjonen seg annerledes. Det kan da oppstå konfrontasjoner på bakgrunn av at verdier og normer i de respektive kulturer oppleves som motstridende. Problematisk side ved det å forholde seg til flere kulturer oppstår altså i det jentene opplever å bli utsatt for krysspress (Hylland Eriksen og Arntsen Sørheim 1994). Hvordan jentene håndterer sin flerkulturellhet synes derfor å være forankret i de sosiale omgivelsene rundt.

”Jeg tar det beste fra begge kulturer”

Symbolikken i Ole Brumm sitt ”Ja takk, begge deler”, synes å være en overordnet verdi for flere av jentene jeg har snakket med. I valget mellom to goder vil de ha begge. Jentene vektlegger at det å ha tilknytning til flere kulturer må betraktes som noe positivt.

”Jeg syns det er viktig at man plukker opp det som er positivt i både den norske kulturen og den pakistanske kulturen. Det er mye positivt i den norske kulturen og mye positivt i den pakistanske kulturen, og det vil jeg ta med meg videre”.

Når det kommer til positive verdier er familierelasjoner og respekt for de eldre, noe flere av jentene setter høyt ved den pakistanske kulturen. Som vi har sett tidligere i kapittel 4, verdsetter jentene råd fra de som er eldre, fordi de anser at eldre generasjoner sitter inne med mye nyttig kunnskap og erfaring gjennom å ha levd et langt liv. Det er også naturlig for jentene at de skal ta vare på sine foreldre når de blir gamle. De fleste stiller seg derfor kritisk til den ”norske” ordningen med at foreldre som ikke lenger kan ta vare på seg selv bor på gamlehjem. Oppfatningen synes å være at de gamle stues bort og blir glemt av familien³⁸. I likhet med blant annet Andersson (1996) sine informanter viser også jentene jeg har snakket med til at den pakistanske kulturen tilbyr en familietilhørighet og et samhold de oppfatter at den norske kulturen mangler. Respekt for de eldre handler også om hvordan jentene opptrer overfor disse. Noen av jentene er for eksempel overrasket over måten jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn snakker til sine foreldre. *”De snakker til foreldrene som de snakker til venner. Det kunne jeg aldri gjort”*. Jentenes forhold til deres foreldre synes i større grad å være preget av at de har en klarere hierarkisk definert foreldre/barn relasjon enn hva som kanskje er tilfelle for majoriteten av etniske nordmenn. Det at unge med muslimsk bakgrunn opplever å ha større respekt for sine foreldre sammenlignet med jevnaldrende med etnisk norsk bakgrunn har også tidligere studier vist (se for eksempel Prieur 2004, Østberg 2003, Jacobsen 2002, Bredal 1998, Andersson 1996).

Når det gjelder sentrale verdier ved den norske kulturen er samfunnssystemet (demokratiet) noe flere av jentene trekker frem som positivt, og verdier som henholdsvis rettferdighet, toleranse, frihet, åpenhet og ærlighet. Frihet handler her både om retten til å kunne ta sine egne valg og si sin mening uten å bli dømt for det, samt økonomisk frihet til

³⁸ Som Prieur (2004) også understreker, viser jentene kanskje litt mangelfull kunnskap på dette området. Det er jo ikke slik at de gamle blir ”glemt og forlatt” når de flytter inn på gamlehjem.

blant annet å kunne ta utdanning. Verdiene åpenhet og ærlighet handler om at jentene verdsetter nordmenns evne til å stå for det de gjør i all offentlighet. De opplever at det pakistanske miljøet er mer lukket i så henseende. Innenfor det pakistanske miljøet er det flere temaer som er tabubelagt, temaer man ikke skal snakke høyt om.

”Jeg liker at nordmenn er åpne og ærlige, og at de står for det de gjør. De sier ikke en ting og gjør noe annet, sånn som mange pakistanere gjør. For eksempel vil ikke pakistanere som har kjæreste, og kanskje har seksuell kontakt med de, innrømme det. Det er liksom et tabubelagt område, du skal ikke snakke om det på grunn av rykte og sånne ting. Det er mange ting pakistanere ikke skal snakke høyt om, og det syns jeg er dumt”.

Kombinasjonen av positive verdier fra den pakistanske kulturen og den norske kulturen er noe jentene også vil trekke med seg i en fremtidig oppdragelse av egne barn. På bakgrunn av egne erfaringer opplever de at dette vil kunne lette barnas tilværelse i det norske samfunnet.

”Da jeg var 15-16 og prøvde å finne identiteten min var det sånn at det var enkelte ting jeg ikke fikk lov til. Det var sånn at, nei, du får ikke lov til det og det. Du er ikke norsk, du kan ikke være sent ute, du kan ikke gå på den festen og... Jeg som er vokst opp her, jeg vet at det ikke er noe galt i det. Jeg har sett det, og jeg kommer ikke til å gjøre sånn mot barna mine. Jeg kommer til å sette grenser for dem, men jeg kommer til å gi dem frihet slik at de finner seg til rette i det norske samfunnet... De erfaringene jeg har hatt, jeg vil ikke at de skal gå gjennom det samme... Kanskje det blir lettere for dem. Kanskje det blir lettere for meg å oppdra barna mine. Finne den rette veien i det norske samfunnet, tatt i betraktning den pakistanske kulturen også. Jeg vil jo ikke at dem skal bli helt norske, for å si det sånn”.

Jentenes egne erfaringer gjennom oppveksten betraktes altså som nyttig lærdom å ta med seg videre. Denne lærdommen vil kunne gagne deres fremtidige barns oppvekst i Norge. Selv om jentene ønsker at barna deres skal vokse opp i Norge, vil de også at barna skal være seg bevisst sine pakistanske røtter. De fleste av jentene er stolte over sin pakistanske bakgrunn, men på samme tid har de behov for å endre på deler av barneoppdragelsen foreldrene deres

har gitt dem. De ønsker at deres egne barn skal ha et friere spillerom enn det de selv har hatt i sin balansegang mellom ulike kulturer, slik at de lettere kan finne sin plass i det norske samfunnet. Selv om jentene forteller at de nå har funnet en balansegang, viser deres utsagn om oppdragelse av egne barn, at det ikke har vært helt problemfritt å vokse opp med foreldre som har vektlagt et annet oppdragelsesideal enn hva majoriteten av etniske nordmenn gjør. Det kan synes som om flere av jentene ønsker at deres egne barn i større grad skal få rom til å handle etter ”norske” spilleregler, slik at de ikke skal føle seg utenfor eller ”annerledes”. Deltar man for eksempel ikke på klassesaker, fester og lignende, vil man fort falle utenfor på bakgrunn av at de aller fleste andre gjør nettopp det.

”Jeg står også med ett bein i en kultur som verken er den norske eller den pakistanske”

På samme tid som jentene forholder seg til både den pakistanske kulturen og den norske kulturen, gir flere av jentene også uttrykk for at de i tillegg forholder seg til det de kaller en tredje kultur.

”Jeg vil si vi har tre-fire [ulike kulturer å forholde seg til]. Altså, vi står med ett bein i den norske kulturen og ett i den pakistanske kulturen. Samtidig står vi med ett bein i en ikke-kultur på en måte, som verken er den pakistanske kulturen eller den norske kulturen, men en kultur som vi har laget sjøl. I tillegg så tror jeg kanskje vi sliter litt fordi vi også står med ett bein i en kultur som er skapt for oss av samfunnet på en måte”.

Samtidig som de fleste av jentene oppfatter seg som både/og i den forstand at de på samme tid føler tilhørighet til den norske kulturen og den pakistanske kulturen, og at de forsøker å bygge broer mellom disse (se for eksempel Rihel Brenna 2004, Hylland Eriksen 2001, Mørck 1998, Kumar 1997, Andersson 1996), utvikler de også tilhørighet til det de omtaler som en tredje kultur. Det er interessant å se hvordan jentene her snakker om tilhørighet. Det de omtaler som en tredje kultur er det samfunnsvitere gjerne snakker om som hybriditet (Hall 1992) eller kreolisering (Hylland Eriksen 2001).

Velutdannede jenter har språket til disposisjon

Det er viktig å understreke at jeg tar jentene på alvor. I henhold til for eksempel det å ”ta det beste fra begge kulturer” er dette noe jentene både ønsker, og noe de tror er mulig. Det ser samtidig ut til at jentene er inneforstått med hvordan samfunnsforskere tenker identitet i forhold til unge med minoritetsetnisk bakgrunn. Et godt eksempel på dette er deres forsøk på å si at de lager seg en tredje kultur. Det de omtaler som en tredje kultur er det samfunnsvitere omtaler som hybriditet eller kreolisering. Disse perspektivene har altså som utgangspunkt at de ikke opererer med atskilte kategorier. På bakgrunn av at jentene selv tydelig skiller mellom den pakistanske kulturen og den norske kulturen kan det bli vanskelig for dem å være hybride, men de kan retorikken. Slik sett kan vi kanskje si at jentenes fortellinger er fortellinger om reelle liv, men at de på samme tid sier oss noe om at jentene har et språk til disposisjon når det gjelder hvordan de kan fortelle om det. Jentene har kanskje gjennom bøker og media fått inspirasjon i henhold til hvordan de skal fortelle om sin flerkulturelle tilværelse. Jentene kan i tråd med hva Gullestad (1996) påpeker ha forestillinger og forventninger om hva som regnes som et godt liv, og av bevisste eller ubevisste regler for hva som utgjør en god historie. Det er tydelig at hybridretorikken for flere av jentene utgjør en god historie. Dette sannsynligvis på bakgrunn av at en slik historie vil være den som fremstår som minst problematisk i henhold til det å vokse opp i en flerkulturell kontekst. Et argument som kan støtte opp om dette er at jentene trekker frem dette uproblematisk perspektivet i en mer generell fortelling om sine liv, mens detaljene, og de ”små historiene” forteller om en mer problematisk tilværelse.

Religiøs tilhørighet

For flere av jentene har betydningen av religiøs tilknytning tiltatt ettersom de er blitt eldre. For de av jentene i mitt materiale som i dag er veldig opptatt av sin status som muslim forteller enkelte at de oppdaget Islam gjennom venninner. Interessen for å lære seg mer om Islam handler imidlertid først og fremst om at de har blitt stilt opp til veggen av etnisk norske medstudenter. De har måttet lære religionen sin å kjenne for å kunne forsvare sin posisjon som muslim.

”Jeg oppdaget ikke Islam før jeg gikk på videregående. Jeg ble liksom ikke opplært i hva det innebærer å være muslim. Jeg kunne bare litt generelt om Islam, men ikke sånn i dybden – jeg så ikke lyset på en måte. Det så jeg ikke før på videregående. Det var først da jeg begynte å tenke litt rundt min identitet, hva det innebærer å være

muslim. Det var ganske mange [etnisk norske] medelever som hadde spørsmål rundt Islam, og de kritiserte Islam. Jeg hadde ikke noe svar å gi, for jeg visste jo ikke sjøl. Jeg ville så gjerne forsvare Islam, men jeg visste ikke hva jeg skulle si. Det var først da jeg begynte å lese [den norske] oversettelsen av Koranen og andre bøker om Islam at jeg begynte å skjønne hva jeg står for. Og det var da jeg kom på at jeg kan begynne å bruke hijab også... For meg så var det veldig mye diskusjoner i klassen som var avgjørende, jeg måtte finne svar liksom. Jeg ser fremdeles at det er mange pakistanere som ikke vet noe som helst, de vet ikke engang at Koranen er skrevet på arabisk. Det er noen som ikke er interessert i det hele tatt. Men for meg var det bare sånn at det lå der, at jeg måtte vite litt mer. Det er flere av venninnene mine som ikke veit så mye om Islam. De pleier å spørre meg om ting, om hva som er reglene i Islam, om hvorfor det er sånn og ikke sånn... Når jeg var barn så var det bare sånn at vi feirer id og vi spiser ikke svinekjøtt. Det var liksom de reglene jeg hadde fått med meg, og at vi faster... ”.

En annen jente forteller at hun er blitt spesielt interessert i å lære mer om Islam etter 11.september 2001. *”Jeg må vite hvorfor det bare går utover muslimer på en måte. Det er jo ikke sånn muslimer er”.* Det er altså ulike former for ytre press som har gjort at noen av jentene har satt seg bedre inn i hva Islam er og står for. I tråd med Hylland Eriksen (2001) og Barth (1969) ser vi her at den religiøse tilhørigheten fremtrer som viktig for jentene på bakgrunn av at omgivelsene rundt stiller seg kritisk til det muslimske fellesskap. Når jentene opplever å bli vurdert ut fra medlemskap i en gruppe eller et fellesskap fremfor som enkeltindivid oppleves det som nødvendig å sette seg inn i hva dette fellesskapet står for. For enkelte av jentene fører det også til at identiteten til dette fellesskapet blir sterkere. Det at angrep på Islam fra etnisk norske medstudenter og media bidrar til at den tause, kroppsliggjorte kunnskapen jentene har med seg hjemmefra om Islam, fremstår som utilstrekkelig, er noe også Jacobsen (2002:228) fant blant sine informanter.

Med fremveksten av en religiøs tilhørighet ser vi at det å bruke hijab også blir et aktuelt tema for enkelte av jentene. Det er få av jentene i mitt materiale som bruker eller har vurdert å bruke hijab. En av jentene bruker hijab, og en av jentene har tidligere brukt hijab, men sluttet med det på grunn av at hun følte seg stigmatisert.

F: Er det noen av kvinnene i din familie som bruker hijab?

I: Nei, men jeg vurderer.

F: Du vurderer?

I: Ja.

F: Er det noe du har begynt å tenke på nå eller?

I: Jeg har tenkt på det lenge, men jeg har ikke klart det. Jeg begynte en stund, men følte meg ikke vel, så jeg slutta.

F: Hvorfor det?

I: Først og fremst på grunn av selvtilliten min. Og for det andre så bor jeg på et sted der det er få pakistanere, og ingen andre går med det. Hadde det vært i Oslo, her er det jo veldig mange som går med det, da hadde det vært greit. Du føler deg ikke alene her, men der jeg bor følte jeg meg litt alene. Jeg stakk meg ut liksom. Men sånn personlig har jeg veldig lyst til å gjøre det.

F: Det er noe du vurderer å gjøre igjen senere?

I: Ja, det gjør jeg absolutt.

F: Er det noe du på en måte knytter til din identitet?

I: Ja, det gjør jeg. Jeg føler at jeg burde gjøre det. Det er et indre ønske, men jeg føler meg ikke vel ved å gjøre det. Det er egentlig veldig dumt. Jeg har hatt lyst til det veldig lenge, i 3-4 år kanskje. Men jeg har aldri klart å få den motivasjonen og den styrken til å bare være meg selv og vise min identitet. Det har jeg ikke klart, og det er en av grunnene til at jeg ble med i NMU. Der henter jeg inspirasjon og motivasjon, for det er mange der som er av den typen jeg vil identifisere meg med”.

Jentenes følelse av tilhørighet til flere kulturer har også implikasjoner for hvordan de praktiserer og forstår Islam. Religionen synes for jentene å være mer privatisert enn hva som kanskje er tilfelle for foreldregenerasjonen. Det er ikke slik at jentene ber fem ganger om dagen, de er muslimer ”inni seg”, som noen uttrykker det. Dette kan minne om det folk forteller når de sier at de er personlig kristne, de viser ikke sin religiøse tilknytning utad, men bærer den inni seg. Jentene oppfatter at deler av foreldregenerasjonen står for en mer gammeldags og konservativ form for Islam. Selv er de opptatt av å kunne kombinere sin

religiøse overbevisning med en vestlig levemåte. Jentene oppfatter kultur og religion som separate fenomener i større grad enn hva de mener er tilfelle for foreldregenerasjonen. Jentene betrakter for eksempel kastesystemet som et negativt trekk ved den pakistanske kulturen, og påpeker at dette ikke har noe med Islam å gjøre. Flere av jentene mener også at det er større frihet i henhold til æresbegrepet innenfor Islam enn hva som er tilfelle innenfor den pakistanske kulturen³⁹.

”Det med ære, folk gjør jo feil også, og folk må få lov til å leve litt fritt. I hvert fall det som er innenfor de islamske grensene. Den pakistanske kulturen er veldig begrenset – jeg føler at Islam har gitt meg mye mer frihet enn det den pakistanske kulturen gjør. Så for meg blir det helt feil å følge den pakistanske kulturen om den går i mot det Islam sier. Sann som for eksempel tvangsekteskap, det har ikke noe med Islam å gjøre. Men likevel er det mange som presser barna sine til å gifte seg med noen, og det er helt tåpelig”.

Noen av jentene mener også at dette med å holde kjønnene atskilt ikke er så reelt lenger, spesielt ikke her i Norge. Foreldrene er oppvokst med det, men *”her i Norge er det liksom ikke så big deal å ha guttevenner”*, som en av jentene sier det. Foreldrene viser i større eller mindre grad forståelse for at det er naturlig og omgås begge kjønn i skole- og jobbsammenheng. Men, som jeg har vist i kapittel 4, er utenomekteskapelige forhold fortsatt noe som skader familiens rykte. Jentene er også opptatt av at dette med seksuell ære skal gjelde begge kjønn. Det skal ikke være slik at toleransegrensen for hva som skader familiens rykte er større for gutter enn for jenter. De skal være likestilte sann sett.

Religion ser ut til å være en viktig del av jentenes liv, men for de fleste uttrykkes denne tilhørigheten i deres indre. En slik personliggjøring av religion og tro ga også Jacobsens (2002) informanter uttrykk for. Religion oppfattes av de fleste av jentene i mitt materiale som noe som hører privatlivet til, og selv om noen har prøvd å vise denne tilhørigheten offentlig, har dette opplevdes som vanskelig. Jenta som tidligere brukte hijab og som vurderer å gjøre det igjen, sa hun ikke følte seg komfortabel med å vise sin religiøse tilhørighet offentlig. Selv om hun ved å gå med hijab i det offentlige rom ville få *”forent”* det indre og det ytre, noe som synes viktig for henne, er det altså likevel ikke noe hun følte seg komfortabel med. Dette kan bunne i holdninger som eksisterer overfor slike ytre religiøse symboler. Ytre press gjør at

³⁹ Jentenes forståelse av æresbegrepet har jeg allerede redegjort for mer utførlig i kapittel 4.

jenta ikke føler seg komfortabel, og at hun ikke makter å vise sin tilhørighet utad. De andre jentene derimot virker ikke så opptatt av å vise sin religiøse tilhørighet i det offentlige rom. Disse jentene har aldri vurdert å bruke hijab, og definerer som sagt sin religion som et indre, privat anliggende. Dermed oppleves heller ikke kontrastene som noe som ”splitter opp” deres følelse av et helhetlig selv. Når det gjelder symbolske uttrykk for religion har de akseptert det skillet som eksisterer mellom den private og offentlige sfære, og deres identitet kan i dette tilfelle, slik jeg ser det, belyses gjennom Østbergs (2003) begrep om plural integrert identitet.

Stedstilhørighet

Døtre av Oslo, med Urdu som morsmål

De fleste av jentene forespeiler seg sin fremtid i Norge. Dette er kanskje ikke så overraskende, da det er Norge, eller rettere sagt Oslo, som oppleves som hjemme. Tidligere studier viser at unge med minoritetsetnisk bakgrunn føler en sterk lojalitet til bydelen de er vokst opp i (se for eksempel Østberg 2003, Vestel 2000⁴⁰). Dette er noe også jentene i mitt materiale gir uttrykk for.

”Ofte så er det sånn at hvis folk spør hvor jeg kommer fra så svarer jeg bare Oslo, fordi jeg føler meg veldig, eller de få gangene jeg har vært i Pakistan så har jeg ikke følt meg helt tilpass der, jeg er ikke kjent med det samfunnssystemet. Oslo er såpass kjent for meg, og det er her jeg føler meg hjemme. Hvis jeg er i Pakistan eller Danmark og kommer tilbake, da får jeg veldig følelsen av å ha kommet hjem.”

I spørsmålet om hva som er ”hjemme” ser vi altså at den regionale tilhørigheten fremtrer som viktigst. Jentene synes ikke å ha noen sterk nasjonalfølelse, verken til Norge eller til Pakistan. Når det er snakk om stedstilhørighet er det der de er vokst opp som definerer hvem de er. Jentene er ikke nordmenn eller pakistanere, de er osloværing. Dette er, slik jeg oppfatter det, kanskje ikke så overraskende. De fleste etniske nordmenn vil vel heller ikke først og fremst definere seg ut fra nasjon. Det er først når man er i utlandet at man forteller at man er norsk. Hvem jentene definerer seg som vil jo også for dem avhenge av kontekst. Blir de spurt når de er i Danmark vil de kanskje si Norge, men det er tydelig at det er steds og ikke nasjonstilhørigheten som utgjør den mest sentrale delen av det de opplever som sin identitet.

⁴⁰ Materialet for denne konferanserapporten er hentet fra hans doktorgradsprosjekt. Prosjektets fulle tittel er: ”Populærkultur, relasjonsdannelser og hybridisering blant ungdom i en flerkulturell drabantby i Oslo øst”.

Selv om dette nok også er tilfelle for etniske nordmenn kan det tenkes at jentene opplever stedstilhørigheten som enda sterkere fordi de oftere blir konfrontert med spørsmål av typen hvor kommer du fra.

Samtlige av jentene jeg har snakket med er flerspråklige. De behersker både norsk og urdu eller punjabi. I tillegg snakker de gjerne engelsk, og kanskje også andre språk. Et par av jentene definerer norsk som sitt morsmål. Dette begrunner de med at de er født og oppvokst her, og at de av den grunn kjenner det norske språket best. Samtlige av jentene sier de behersker norsk bedre enn urdu eller punjabi, spesielt når det gjelder skriftspråket. Selv om de snakker norsk som førstespråk, og oppfatter Oslo som hjemme, definerer de fleste av jentene likevel sitt morsmål til å være urdu eller punjabi. Betrakter man språket som en identitetsmarkør som sier noe om hvor vi kommer fra og hvem vi er, kan jentenes vektlegging av urdu eller punjabi som morsmål forstås dit hen at de knytter sin tilhørighet og identitet opp mot foreldrenes hjemland. Det å betrakte urdu eller punjabi som sitt morsmål kan på den annen side skyldes at jentene gjennom skolegangen har blitt lært opp til at dette er deres morsmål. I stedet for undervisning i sidemål (nynorsk), får barn av utenlandske foreldre undervisning i morsmål. Begrepet i seg selv kan også legge føringer for jentenes tanker i så henseende. Mors-mål kan også lett assosieres med det språket mor snakker, fremfor hvilket språk man selv behersker best. Det at jentene definerer urdu eller punjabi som sitt morsmål kan også knyttes til deres følelser overfor mødrene (se kapittel 4).

Tilskrevet annerledeshet

Det er ikke bare tilknytning til flere kulturer som er av betydning for jentenes selvoppfattelse. Omgivelsene rundt har også betydning for hvor jentene føler sin tilhørighet. Selv om jentene i mitt materiale føler at Oslo er hjemme, er det ikke slik at de betrakter seg som norske. De fleste jentene omtaler seg selv som henholdsvis pakistanere eller norsk-pakistanere. Selv Farida, som hovedsakelig føler tilhørighet til ”det norske”, og ønsker at andre skal betrakte henne som norsk, understreker at hennes foreldre har en annen kulturell bakgrunn når hun får spørsmål om hvor hun kommer fra. Dette fordi det er det hun oppfatter at folk lurer på. Farida får, som vist i kapittel 6, sin ønskede sosiale identitet som norsk ødelagt gjennom at omgivelsene rundt ikke vil bekrefte hennes identitet som norsk (Goffman 1975). Oppfatningen av å bli definert som ”ikke-norsk” deler hun med de øvrige jentene i mitt materiale. Holdninger fra etniske nordmenn, men også holdninger blant personer i det pakistanske miljøet, gjør at jentene ikke kan definere seg som norske.

”Om jeg ser på meg selv som norsk, så er det jo mange nordmenn og pakistanere som ikke gjør det, fordi jeg har svart hår. Selv om jeg kan føle meg norsk, så er jo utseendet et viktig førsteinntrykk da. Så da blir det liksom sånn at du ikke hører til noe sted”.

Opplevelsen av å ikke være hundre prosent norsk handler altså ikke bare om at jentene føler tilhørighet til flere kulturer, det handler også om at samfunnet rundt betrakter dem som ”ikke-norske”. Denne tilskrevne identiteten er trolig det jenta i et tidligere sitat karakteriserte som at de sliter med *”å stå med ett bein i en kultur som er skapt for oss av samfunnet på en måte”*. Denne følelsen av å ikke bli akseptert som norske har betydning for jentenes tilhørighetsfølelse. Tidligere studier (se for eksempel Jacobsen 2002, Sveen Lorentz og Quereshi 1998) tar også opp de former for identitetstilskrivning og kategorisering som unge muslimer er gjenstand for fra det norske storsamfunnets side. Disse studiene viser at diskursen som tilskriver jentene en posisjon som ”andre” i det norske samfunnet, har konsekvenser for hvordan de identifiserer seg i relasjon til andre. Knyttet til det å bli konstruert som en ”andre”, ligger også opplevelsen av å bli puttet i bås med en rekke mennesker man kanskje ikke selv identifiserer seg med, og som man kanskje heller ikke ønsker å bli identifisert med. I mitt materiale kommer dette tydeligst frem i Faridas tilfelle, men også de andre jentene kan oppleve denne identitetstilskrivelsen fra omverdenen som problematisk⁴¹.

Det er få av jentene i mitt materiale som selv har opplevd rasisme på kroppen, men enkelte kom inn på dette i forhold til problematiske sider ved å ha foreldre med innvandrerbakgrunn.

”Det er snakk om balanse. Altså, nå har jeg [x] antall år med trening da. Det er noen ganger det er vanskeligere enn andre. Det vanskeligste er egentlig å møte hverdagsrasismen. Du er vant til det, du vet den eksisterer, men det er like vondt hver gang. For ofte så glemmer vi jo at vi er mørke i huden liksom. Også blir du mint på det, og det blir sårt når du føler at du blir behandlet på den måten fordi du dessverre har en annen hudfarge, selv om du snakker samme språk og oppfører deg på samme måte. Det skal liksom ha mindre å si det enn hvilken farge du har på håret liksom”.

⁴¹ Dette utdypes senere i kapitlet, under avsnittet ”vi vet at stereotypier selger, men ikke skjær oss alle over en kam”.

Selv om jentene skulle glemme at de er mørke i huden, er altså dette ikke tilfelle for omgivelsene rundt. Det å snakke norsk og det å ha en norsk væremåte klassifiserer ikke til å bli betraktet som ”fullnorsk”, kravet for dette synes å være at man også skal ”se” norsk ut. Synlige karakteristika, i dette tilfelle hudfarge/hårfarge, gjør at jentene blir oppfattet som ”annerledes”. Slike karakteristika gjør at jentenes muligheter for ”å skape seg selv” innskrenkes. Det finnes, på bakgrunn av jentenes ytre, ikke rom for at de kan definere seg selv som norske (se Prieur 2004 og 2002a og c, Bugge 2002, Goffman 1975).

”Hva jeg er avhenger av hvor jeg er”

Selv om jentene ikke definerer seg som norske i en norsk kontekst gjør de det i en pakistansk og utenlandsk kontekst.

”Når noen spør meg hvor jeg kommer fra, oppfatter jeg at de spør om hvor foreldrene mine kommer fra, eller hvor jeg egentlig kommer fra, på grunn av hårfarge og sånne ting. Men når jeg er ute og reiser så sier jeg at jeg er fra Norge. Så det er litt forskjell på hva jeg svarer ut fra hvor jeg er. I Norge så svarer jeg at jeg er fra Pakistan, er jeg og reiser i England svarer jeg Norge. Når jeg er i Pakistan så sier jeg Norge. Hvis jeg får spørsmål om hvor jeg er fra hvis jeg er i en annen by [enn foreldrenes hjemby i Pakistan] liksom, så tenker jeg ikke at de tenker på hvor i Pakistan jeg er fra, jeg tenker hvor jeg egentlig er fra; Jo, jeg er fra Norge. Men hvis noen spør i Norge, så er det helt klart Pakistan”.

Jentenes oppfattelse av hvor de kommer fra varierer altså i henhold til hvor de befinner seg. I Norge sier jentene at de er fra Pakistan. Dette på bakgrunn av at det er det de forventer at omgivelsene rundt spør om. Selv om jentene er norske statsborgere kan de ikke definere seg selv som nordmenn i en norsk kontekst. De kommer ikke utenom sin pakistanske bakgrunn, og definerer seg av den grunn som pakistanske, da dette svarer til omgivelsenes forventninger. Befinner jentene seg derimot i utlandet er de fra Norge. Dette er for flere også tilfelle når de er på ferie i Pakistan. Dette gjøres ofte på bakgrunn av at de opplever at de heller ikke glir inn som fullverdige medlemmer av det pakistanske samfunnet.

”Når jeg er i Pakistan så syns jeg folk glør så veldig. Pappa sier det er fordi de ser at jeg er fra et annet land, de ser at jeg ikke er fra Pakistan. Selv om jeg har svart hår og

går med pakistanske klær, så ser de at jeg ikke er derfra. De merker det på måten du snakker av en eller annen grunn... Siden jeg er vant til samfunnssystemet sånn det er i Norge, så er det veldig merkelig for meg å være i et land som er så totalt annerledes.”

I likhet med deres situasjon i Norge opplever jentene også å bli definert som ”annerledes” når de er i Pakistan. Det er ikke sånn å forstå at alle jentene i mitt materiale føler seg ”totalt fremmede” i Pakistan. Flere, da gjerne de som er regelmessig på ferie i Pakistan, knytter nære relasjoner til familie og venner der. Likevel føler de fleste at de betraktes som ”annerledes” også i Pakistan, på bakgrunn av sin oppvekst i et vestlig land. Dette viser at etnisitet er et relasjonelt anliggende, det er noe som skapes og gjøres relevant i samhandling med andre (Hylland Eriksen 2001, Barth 1969).

”Vi vet at stereotypier selger, men ikke skjær oss alle over en kam”

Enkelte av jentene jeg har snakket med stilte opp til intervju på bakgrunn av at de ønsket å fortelle historier de mener kan bryte med stereotype holdninger den øvrige norske befolkning har i forhold til muslimer, og da spesielt muslimske kvinner. Flere av jentene påpekte at media ofte forvrenger bildet, og at de er ensporet i sin fremstilling av og informasjon rundt muslimer og Islam.

”Det er ingen som vil sitte å høre på meg, en fornorsket jente, som liksom har prøvd å ta det beste fra begge kulturer. Det er ingen som vil høre om det. De vil ikke vise sånne ting på Holmgang, fordi det ikke trekker folk. Men hvis det kommer en skikkelig typisk pakistaner, sånn imam som kommer og sier at Norge er et syndens land – da vil så klart alle høre på han. Alle veit at han er teit, ikke utdanna, at han ikke skjønner hva han prater om. Men likevel så er det det som kommer på førstesida av VG. Det er det de bryr seg om, det er det som selger mest... Angående media og sånn, de fleste inntrykk vi får om andre folkegrupper får vi for det meste gjennom media”.

Jentene har sett seg leie på stereotype oppfatninger av hva som er typisk ”pakistansk”, eller typisk ”muslimsk”. De ønsker å gi omverdenen informasjon om tingenes tilstand. Selv lever de med verdier fra både den pakistanske kulturen og den norske kulturen. Bildet er altså ikke like svart/hvitt som media ofte kan gi uttrykk for.

Oppfattelsen av at det eksisterer stereotype holdninger blant etniske nordmenn gir seg også klart uttrykk i at enkelte av jentene påpeker at de er lei av å bli spurt om de kommer til å bli tvangsgiftet, eller om brødrene deres er medlem av A-gjengen og lignende. En av jentene uttrykker også at medias fremstilling kan gjøre at hun av og til opplever det som litt flaut å fortelle at hun kommer fra Pakistan.

”Det hender jeg blir litt flau når folk spør hvor jeg er fra. Det kan være litt flaut å si at jeg er fra Pakistan. Det er kanskje på grunn av den negative omtalen pakistanere får i media. Hvis jeg sier at jeg er fra Pakistan, så tenker de sikkert noe dumt om meg med en gang, for det blir jo til at folk har litt fordommer [mot pakistanere]”.

Jentene forholder seg altså til medias og hverdagens diskurser om innvandrere og muslimer/pakistanere. Noe som synes å ha implikasjoner for deres relasjoner til sine omgivelser, og dermed også deres forvaltning av tilhørighet og identitet.

Kapittel 8 Avsluttende betraktninger

I denne studien har jeg sett på hvordan jentene mestrer det å vokse opp med flere kulturer. Selv om jentenes erfaringshorisont ikke er fiksert innenfor et homogent kulturelt rammeverk er historiene deres fortellinger om jenter som vokser opp og utfolder seg positivt. De har alle episoder og erfaringer som kan sies å ha vært problematiske, men dette innebærer ikke at de er jenter som ”faller mellom to stoler” fordi de forholder seg til flere kulturer.

Ved å fokusere på jentenes nære relasjoner, som familie, venner og det annet kjønn, har jeg fått innblikk i hvordan de håndterer det å måtte forholde seg til ulike kulturer. Gjennom sine beskrivelser av hverdagslivet viser de hvordan de forvalter sin tilhørighet og identitet. Også det å snakke om identitet og tilhørighet på et mer generelt plan har vist seg å være fruktbart, og det er tydelig at kildene til jentenes identitet er plurale. Deres identitet kan sies å være et sammensatt prosjekt, som består av mange ulike deler. Jentene er opptatt av å kunne føle at disse ulike delene utgjør en forenelig helhet. Deres identitetsforvaltning ser ut til å foregå på en relativt uproblematisk måte, men i de tilfeller hvor jentene opplever å ha en ”splittet” identitet viser de imidlertid at dette også er et prosjekt som kan by på problematiske sider.

Materialet viser at det er behov for å trekke inn Bourdieus (1999) begrep om habitus. Flere av jentenes holdninger bærer preg av å være ”på forhånd gitt”. Eksempler på dette er deres holdninger til jomfrudom, alkohol, respekt for de som er eldre, samt at ekteskapet også angår familien. Disse internaliserte normene får igjen betydning for deres venninnerrelasjoner i ung voksen alder. Etter hvert som temaene ovenfor aktualiseres fremtrer likheten til jenter med samme etniske og kulturelle bakgrunn, og motsatt forskjellene sammenlignet med jevnaldrende jenter med etnisk norsk bakgrunn, som klarere. Noe som resulterer i en økt dreining mot etnisk homogene venninnerrelasjoner. Alkohol synes å ha en sentral plass i denne prosessen. Jentenes avhold fra alkohol synes å fungere som en sosial eksklusjonsmekanisme.

Materialet viser også at teorier som gir ”rom for endring” må trekkes inn i forståelsen av mine funn. Jentene reproducerer ikke blindt foreldre- og familiebakgrunn. Bourdieu kan kritiseres for å legge for mye vekt på den tidlige formingen av habitus, der det gis lite rom for endring. Willis (1977) derimot legger mer vekt på mulighetene for kreativitet og valg. Han er også av den oppfatning at strukturer er av betydning, men at dette ikke er alt. Ungdommene betraktes, i noe høyere grad enn hos Bourdieu, som kreative aktører som kan ta selvstendige valg. Denne kreativiteten og evnen til å ta selvstendige valg viser seg tydelig gjennom at jentene skaper seg nye forståelsesrammer i henhold til både religion, verdier og normer. Disse

forståelsesrammene gir utslag i nye idealer og praksiser. Jentene skiller for eksempel i større grad enn sine foreldre mellom kultur og religion. Gjennom dette skaper de blant annet nye forståelser av æresbegrepet, noe som igjen synes å åpne for både kjærestereelasjoner og kjønnsheterogene vennskspsrelasjoner. Sammenlignet med funn fra tidligere studier, må det at flere av jentene har gutter og menn blant sine mest fortrolige venner betraktes som et av avhandlingens hovedfunn.

Både Mead (1967) og Østberg (2003) kan belyse store deler av materialet. Jeg ser klare paralleller mellom Mead og Østberg, hvor hovedforskjellen nok ligger i at Østberg mer konkret snakker om identitet i en flerkulturell kontekst. Det virker som jentene selv også tenker ut fra tankegangen om at de har et helhetlig selv, og når ting oppleves som problematisk snakker de om at de er ”splittet” i motsetning til ”hele”. Tanken om at det er mulig å forholde seg til verdier og normer innenfor flere kulturer uten at dette behøver oppleves som problematisk, og at man kan utvikle en følelse av å ha et helhetlig selv til tross for at det kan være motsetninger, synes å være tilfelle for de fleste av jentene. De bygger broer mellom to livsanskuelser, den kollektivistiske og den individualistiske. Det ser ut til at de takler det å ha en kombinasjon der både individuelle behov og familiens behov kombineres, på en relativt uproblematisk måte. Dette handler trolig om at jentene er oppvokst i familier med betydelig innslag av forhandling, hvor de sammen med foreldrene har forhandlet seg frem til grenser og regler begge parter kan godta. Forhandlinger og kompromissinnngåelser gjør også at jentenes selvstendighet kan knyttes til kontinuitet mer enn brudd (Lidén 2003, og forthcoming 2004). Jentene finner sin egen måte å kombinere den kollektivistiske og den individualistiske livsanskuelsen på, og det gir seg uttrykk i den variasjonen som eksisterer i mitt materiale. De finner gjennom slik brobygging sitt eget uttrykk og sin egen måte å leve livet sitt på. Det finnes likhetstrekk, men de variasjonene som finnes i materialet tyder på at disse ulike uttrykkene er forskjellige måter å kombinere en kollektivistisk og individualistisk livsanskuelse. Det finnes selvsagt problematiske sider ved å kombinere to livsanskuelser. For enkelte av jentene har dette ført til at dette helhetlige selvet, eller den integrerte plurale identiteten som Østberg lanserer, ikke aktualiseres. Bushra føler for eksempel at hun er to forskjellige personer frem til hun får en kulturell homogen vennekrets i ung voksen alder, og for Umera inntreffer ”helheten” når hun gifter seg og får legitimert sitt forhold til kjæresten. Da trenger hun ikke lenger leve et dobbeltliv. Frem til Bushra og Umera oppnår følelsen av å ha et helhetlig selv fanges de kanskje mer opp av Goffmans (1992) tanker om multiple selv uten et helhetlig selv. Disse historiene sier oss noe

om at når motsetningene mellom to livsanskuelser oppleves som for store kan det være vanskelig å integrere disse i en helhet.

Jentene forteller om det å forholde seg til flere kulturer som om det er relativt uproblematisk. De problemene de har hatt snakker de om som i fortid. De har nå funnet en balansegang. Når jentene forteller den store historien om sitt liv fremstilles denne som relativt uproblematisk, men det viser seg at det har vært mer problematisk gjennom oppveksten og også i relativt nær tid når man går inn i de mindre historiene. Dette innebærer imidlertid ikke at jentenes generelle fortelling om sine liv er et forsøk på å videreformidle et glansbilde av sin virkelighet. Det kan heller ses på som en måte å mestre sin flerkulturelle tilværelse. De hindrene jentene har møtt på veien har de overvunnet, og de ser derfor på historien om sitt liv som relativt uproblematisk. Likevel må det påpekes at jentene også bærer tydelig preg av måter å fremstille sine liv som er i overensstemmelse med et samfunnsvitenskapelig begrepsapparat. Et godt eksempel på dette er deres forsøk på å si at de lager seg en tredje kultur. Det de omtaler som en tredje kultur er det samfunnsvitere omtaler som hybriditet eller kreolisering. Men disse perspektivene har som utgangspunkt at det ikke opereres med atskilte kategorier, og på bakgrunn av at jentene nokså tydelig skiller mellom den pakistanske kulturen og den norske kulturen kan det bli vanskelig for dem å være hybride. Men de kan altså retorikken.

Alkoholens sentrale plass i det sosiale livet blant etniske nordmenn gjør at det blir vanskelig for jentene å være hybride. De fleste av jentene har tatt et klart standpunkt i forhold til alkoholbruk, og deres avholdsmoral kan tydelig ”spores” tilbake til foreldrenes kulturelle orientering. Det samme kan sies om de fleste av jentenes syn på jomfrudom, samt ekteskap. Mulighetene for å være hybride begrenses også av den identiteten jentene tilskrives av omverdenen. Jentene kan på bakgrunn av holdninger fra omgivelsene rundt ikke betegne seg selv som nordmenn. Det hjelper lite om jentene oppfatter seg selv som norske, når deres samhandlingspartnere ikke gjør det. Denne tilskrevne identiteten som ”ikke-norsk” kan være vanskelig å forholde seg til. For Farida som betrakter seg selv som norsk resulterer dette i at hun får ødelagt sin ønskede sosiale identitet (Goffman 1975). For de andre jentene som opplever seg selv mer ”fifty-fifty” vil også storsamfunnets definering av hvem de er og ikke er, påvirke deres forvaltning av tilhørighet og identitet. Det å ikke bli akseptert som norsk, og kanskje ikke som fullverdig medlem av det norske fellesskap, gjør at jentene i samhandling med storsamfunnet får liten anledning til å glemme at de oppfattes som ”annerledes”. Dette kan, som også Prieur (2002a) viser, belyses via Goffmans (1992) dramaturgiske fremstilling

av sin rolleteori. Ikke alle har muligheten til å iscenesette seg selv som norske (Prieur 2002a:12).

Foruten Farida som ønsker en ren identitet som norsk, synes de øvrige jentenes sammensatte identiteter derfor hovedsakelig å ta form av bindestreksidentiteter i den forstand at de gir uttrykk for at de føler tilhørighet til både den norske kulturen og den pakistanske kulturen, samt at de på ulike måter forsøker å kombinere/bygge broer mellom normer og verdier fra begge kulturer på det de anser som en best mulig måte. Slik jeg oppfatter det har ikke jentene funnet ”en tredje vei” eller ”et nytt kart” som hybriditet og kreolisering synes å innebære. De inntar holdninger til alkohol, jomfrudom og ekteskap som tydelig kan spores tilbake til foreldrenes kulturelle orientering. På andre områder, som i deres forhold til gutter, inntar jentene kanskje mer ”norske” verdier. Men de opererer helt tydelig med rene kulturer, der de sier at de tar det beste fra begge. De adderer, og addisjon er ikke hybriditet. Selv om enkelte av jentene ikke innehar et ”tradisjonelt” syn på sex, og dermed utviser endring i forhold til foreldregenerasjonen, betyr ikke dette at de ikke tenker ut fra to rene kulturer. De jentene som innehar et såpass liberalt standpunkt tenker nok heller at de opptrer i overensstemmelse med den norske kulturen. Det synes også å være endring i henhold til hva arrangerte ekteskap innebærer. Det viser seg at jentene som er gift/forlovet har vært delaktige i valg av ektemann, og at kjærlighetsnormen står sentralt for de fleste av jentene. På samme tid er det slik at foreldrenes forventninger er av betydning. Selv om det er endring betyr ikke dette at jentene er hybride. De bygger videre på verdier og normer de har med seg hjemmefra. Men disse utvikles og omformuleres gjennom at de også forholder seg til verdier og normer innenfor den norske kulturen. Det vil jo alltid være endring fra generasjon til generasjon, en kultur er jo ikke konstant, men i stadig endring. Så selv om jentene er kreative og inngår kompromisser, mener jeg at denne kreativiteten skjer innenfor rammen av de rene kategoriene de opererer med; Den pakistanske kulturen og den norske kulturen.

Det fremkommer også av materialet at noen nye overordnede identiteter dannes. Jentene synes ikke å ha noen sterk nasjonalfølelse, verken til Norge eller Pakistan. Som i Norge opplever jentene å bli oppfattet som ”annerledes” også når de er i Pakistan. Når det er snakk om stedstilhørighet er det der jentene er vokst opp som definerer hvem de er. De er fra Oslo fremfor Norge eller Pakistan. Det er altså den regionale tilhørigheten som er viktigst. Betydningen av religiøs tilhørighet har også tiltatt med alderen. I tråd med Hylland Eriksen (2001) og Barth (1969) fremtrer den religiøse tilhørigheten som viktig på bakgrunn av at omgivelsene rundt stiller seg kritisk til det muslimske fellesskap. Opplevelsen av å bli vurdert ut fra medlemskap i en gruppe fremfor som enkeltindivid har gjort det nødvendig å sette seg

inn i hva dette fellesskapet står for. Mens den religiøse tilhørigheten for de fleste av jentene oppfattes som et privat anliggende, fører dette presset for enkelte av jentene til at deres identitet til dette fellesskapet blir sterkere, og også hovedanliggende i deres forvaltning av tilhørighet og identitet.

Å snakke om at jentene befinner seg i en diasporatilstand vil være uriktig, men jeg vil påpeke at enkelte elementer fra Safrans (1991) definisjon aktualiseres (se kapittel 2). For det første vil jentene på bakgrunn av sin tilskrevne identitet som ”annerledes” eller ”ikke-norsk” kunne oppleve at de ikke fullt ut aksepteres av majoriteten. For det andre medfører et ytre press at jentene opprettholder en gruppebevissthet og gruppesolidaritet med foreldrenes etniske gruppe.

Flere av funnene jeg har gjort er i overensstemmelse med hva tidligere studier viser. I likhet med Prieur (2004, 2002a og b) og Østberg (2003) finner også jeg at jentene, på bakgrunn av utvikling av ulik livsstil og ulike verdier sammenlignet med jevnaldrende jenter med etnisk norsk bakgrunn, etter hvert trekkes mer mot sin egen etniske gruppe i valg av venninner. Dette handler i stor grad om forskjeller når det gjelder kultur, religion, og fremtidsplaner. Alkohol er her av sentral betydning. Aktualiseringen av alkoholbruk synes å fungere som en sosial eksklusjonsmekanisme. I motsetning til tidligere studier finner jeg imidlertid også, nokså overraskende, at flere av jentene ikke bare har en kjønnsheterogen vennskapskrets, men at flere også har gutter blant sine nærmeste og mest fortrolige venner. I likhet med Bredal (1998) sine informanter er også jentene jeg har snakket med av den oppfatning at kjæresterelasjoner er blitt nokså vanlig i det pakistanske miljøet i Norge. Flere av jentene har også egne erfaringer i forhold til dette. Dette er likevel et problematisk område i jentenes liv på bakgrunn av at foreldregenerasjonen ikke aksepterer slike forhold. I likhet med Østberg (2003), Jacobsen (2002), Bredal (1998), samt Sveen Lorentz og Quereshi (1998) gir også jentene i mitt materiale uttrykk for at de ikke stiller seg negative til arrangerte ekteskap, men de skal ha et ord med i laget når den tid kommer. I likhet med Bredal (1998) kan det argumenteres for at arrangerte ekteskap går over et videre spekter, og at det også her finnes rom for forhandlinger. Noreens og Umeras historier viser at arrangerte ekteskap kan innebære nokså forskjellige situasjoner og relasjoner. Deres fortellinger bryter klart med den stereotype oppfatningen av hva arrangerte ekteskap er. Jentene har selv vært delaktige i valg av ektemenn. I motsetning til den vanlige oppfatningen om at arrangerte ekteskap baseres på fornuft, synes også kjærlighetsnormen å stå sentralt for de fleste av jentene. I tillegg viser også mitt materiale, i likhet med Prieur (2004, 2002a og c) at mulighetene for å konstruere

nye kulturelle identiteter begrenses av kroppslige kjennetegn, religion og innsosialiserte væremåter.

Denne studien viser betydningen av å fokusere på de nære relasjoner, fordi det er gjennom beskrivelser av disse man får et innblikk i jentenes forvaltning av tilhørighet og identitet. På samme tid er det også behov for å snakke om tilhørighet og identitet på et mer generelt plan, fordi jentene i en slik sammenheng kommer eksplisitt inn på de mer teoretiske aspektene ved sin identitetsforvaltning. I fremtidig forskning bør det nok, i enda større grad enn det jeg har gjort i denne studien, fokuseres på jentenes synspunkter på kjærester og seksualitet, fordi det er innenfor dette feltet de mest problematiske sidene kommer til syne. Jentenes synspunkter på dette området forteller mye om hvordan de håndterer sin identitet, og hvordan de kombinerer, og prøver å finne en balansegang, mellom en kollektivistisk og individualistisk livsanskuelse.

Referanseliste

- Aagre, Willy (2003). *Ungdomskunnskap. Hverdagslivets kulturelle former*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Album, Dag (1996). *Nære fremmede. Pasientkulturen i sykehus*. Oslo: Tano.
- Andersson, Mette (1996). *Innvandrerungdom, nettverk og etnisk identitet: en studie av tokulturellhet*. IMER-programmet UiB. Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner.
- Bakken, Anders (1998). *Ungdomstid i storbyen*. Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 7/98.
- Barth, Fredrik (1969). "Introduction". I: *Ethnic groups and boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berger, Peter L. og Thomas Luckmann (2000). *Den samfunnsskapte virkelighet*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Bernstein, Basil (1975). *Class, Codes and Controll iii*. London: Routledge & Keagan Paul.
- Bertaux, Daniel (1982). "Ch. 6: The Life Course Approach as a Challenge to the Social Sciences". I: *Aging and Life Course Transitions: An Interdisciplinary Perspective*. Tamara K. Hareven & Kathleen J. Adams (red.). New York: Guilford Press/ London: Tavistock 1982, s 127-147.
- Blom, Svein (1997). "Bokonsentrasjon blant innvandrere i Oslo". I: *Tett eller spredt. Om innvandrernes bosetningsmønster i Norge*. Ottar Brox (red). Tano Aschehoug, s 44-62.
- Bourdieu, Pierre (1999). *Meditasjoner*. Oversatt av Annick Prieur og Erik Ringen. Oslo: Pax Forlag.
- Bredal, Anja (1998). *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn*. Kompetansesenter for likestilling.

- Brenna, Loveleen Rihel (2004). *Sangam! Integrering og inkludering*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Bugge, Lars (2002). "Identitet og makt". I: *Agora* Nr 3(4), 2002, s 134-162.
- Collins, Randall (1994). *Four Sociological Traditions*. Oxford University Press.
- Dahl, Tove Stang (1992). *Den muslimske familie. En undersøkelse av kvinners rett i Islam*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ebeltoft, Christian (2003). *Oppdragelse i minoritetsfamilier. Kontinuitet, endring og generasjonsrelasjoner i tenåringsfasen*. Hovedoppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo, våren 2003.
- Eriksen, Thomas Hylland og Torunn Arntsen Sørheim (1994). *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Ad Notam Gyldendal.
- Eriksen, Thomas Hylland (1994). *Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, Thomas Hylland (2001). *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fangen, Katrine (1998). "Fangens dilemma. Etiske betraktninger i kjølvannet av en observasjonsstudie blant høyreekstremister". I: *Nytt Norsk Tidsskrift* Nr 3, 1998, s 257-269.
- Fauske, Halvor og Tormod Øia (2003). *Oppvekst i Norge*. Abstrakt Forlag.
- Frønes, Ivar (1994). *De likeverdige – om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frønes, Ivar og Ragnhild Brusdal (2000). *På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en nær fremtid*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

- Fuglerud, Øivind (2001). *Migrasjonsforståelse: flytteprosesser, rasisme og globalisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gambetta, Diego (1987). *Where they pushed or did they jump? Individual decision mechanism in Education*. (Ch. 1: The Theoretical Question, s 7-29). Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony (1996). *Modernitet og selvidentitet: selvet og samfundet under sen-moderniteten*. Oversatt af Søren Schultz Jørgensen. København: Hans Reitzels Forlag.
- Goffman, Erving (1975). *Stigma. Om afvigernes sociale identitet*. Gyldendals samfundsbibliotek.
- Goffman, Erving (1992). *Vårt rollespill til daglig. En studie av hverdagslivets dramatikk*. Oslo: Pax forlag.
- Gullestad, Marianne (1996). *Hverdagsfilosofer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hall, Stuart (1992). "Ch. 6: The Question of Cultural Identity. Social Organisation in Antalya, Southern Turkey". I: *Modernity and its Futures. Understanding modern societies, an introduction*. Edited by Stuart Hall, David Held and Tony McGrew. Cambridge 1992. London: Polity Press in association with the Open University, s 274-325.
- Hammersley, Martyn og Paul Atkinson (1996). *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Ad Notam Gyldendal.
- Helland, Håvard (1997). *Etnisitet og skoletilpasning. En undersøkelse av norske, pakistanske og konfusianske Oslounghommers skoleprestasjoner*. Magisteravhandling. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.
- Hennum, Nicole (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 19/02. Dr.polit.-avhandling. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim 2002.

- Høgmo, Asle (1986). "Det tredje alternativ: barns læring av identitetsforvaltning i samisk-norske samfunn preget av identitetsskifte". I: *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1986, s 395-416.
- Jacobsen, Christine M. (2002). *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge*. Oslo: Unipax.
- Karim, Nasim (1996). *Izzat. For ærens skyld*. J.W. Cappelens Forlag.
- Kaya, Mehmed (2000). "Innvandrerungdom og en tredje alternativ identitet?" I: *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning* Nr 1, 2000, s 21-46.
- Kumar, Loveleen (1997). *Mulighetens barn. Å vokse opp med to kulturer*. J.W. Cappelens Forlag.
- Kvale, Steinar (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notam Gyldendal.
- Lange, Birgitte og Marit Slagsvold (2003). *Venner for harde livet. Skråblikk på moderne vennskap*. Oslo: Aschehoug.
- Leirvik, Mariann (2004). *Hvordan virker sosial kapital inn på skoletilpasning? En kvalitativ studie av ungdom med vietnamesisk bakgrunn*. Hovedoppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo, våren 2004.
- Lidén, Hilde (2003). "Foreldres autoritet og ungdoms selvstendighet". I: *Tidsskrift for ungdomsforskning* Nr 3(2), 2003, s 27-47.
- Lidén, Hilde (forthcoming 2004). *Negotiating autonomy. Girls and parental authority in multiethnic Norway*. Occasional Papers. Anthropology Department, Goldsmiths College, University of London.
- Lie, Benedicte (2002). *Innvandring og innvandrere 2002*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, 2002.

- Lie, Benedicte (2004). *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, 2004.
- Lien, Inger-Lise (2002). "Ære, vold og kulturell endring i Oslo indre by". I: *Nytt Norsk Tidsskrift* Nr 1, 2002, s 27-41.
- Lorentz, Kathrine Sveen og Naushad Ali Qureshi (1998). "Nikkedukker er vi ikke...!". I: *Norsk Pedagogisk tidsskrift* Nr 4(5), 1998, s 233-239.
- Mead, George Herbert (1967). *Mind, Self and Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. London: The University of Chicago Press.
- Mørck, Yvonne (1998). *Bindestregsdanskere. Fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. Forlaget Sociologi.
- Pape, Hilde (1996). *Avholdsungdommens ulike ansikter. En studie av ungdom som ikke drikker alkohol og ungdom med medlemskap i avholdsorganisasjoner*. Rusmiddeldirektoratet. Temaserie 1996:1.
- Pedersen, Willy (1994). *Ungdom er bare et ord*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, Willy (2001). *Bittersøtt. Ungdom/sosialisering/rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, Willy (2002). "Dyd i ars erotica: forelskelse og seksualitet blant muslimske jenter i Norge". I: *Sosiologisk tidsskrift* VOL 10, 2002, s 209-237.
- Plummer, Ken (1995). *Telling Sexual Stories. Power, Change and Social Worlds*. London and New York: Routledge.
- Prieur, Annick (2002a). "Frihet til å forme seg selv?" En diskusjon av konstruktivistiske perspektiver på identitet, etnisitet og kjønn. I: *KONTUR* Nr 6, 2002, s 4-12.

- Prieur, Annick (2002b). "Magt over eget liv: om unge indvandrere, patriarkalske familieformer og nordiske ligestillingsidealer". I: *Kønsmagt under forandring*. Anette Borchorst (red). København: Hans Reitzels Forlag, s149-167.
- Prieur, Annick (2002c). "Fargens betydning. Om rasisme og konstruksjon av etniske identiteter". I: *Sosiologi i dag* Nr 4, 2002, s 59-82.
- Prieur, Annick (2004). *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag.
- Simmel, George (1964). "The Stranger". I: *The Sociology of George Simmel*. Kurt Wollf (red.). The Free Press/Collier Macmillan Publ. s 402- 408.
- Storhaug, Hege (1998). *Hellig tvang. Unge norske muslimer om kjærlighet og ekteskap*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Strandbu, Åse (2003). "Bokmeldinger". I: *Tidsskrift for Ungdomsforskning* Nr 3(2), 2003, s 127-129.
- Thagaard, Tove (1998). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Thorbjørnsrud, Berit (2001). *Syn på ekteskap blant hinduer, buddhister, sikher, muslimer og kristne*. Barne- og familiedepartementet.
- Ve, Hildur (1997). "Primærsosialisering". I: *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ve, Hildur (1997). "Sekundærsosialisering". I: *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

- Vestel, Viggo (2000). "Om populærkultur og relasjonsdannelser i et flerkulturelt ungdomsmiljø i Oslo øst". I: *Utenfra, men hjemme – innvandrerungdom i storbyen*. Konferanserapport 30. – 31. mars 2000. Området for kultur og samfunn. Norges forskningsråd, s 177-184.
- Vogt, Kari (2000). *Islam på norsk. Moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. Oslo: Cappelen.
- Wikan, Unni (1994). "Folk – ikke kulturer – kan møtes". I: *Velferdssamfunnets barn*. Tordis Dalland Evans, Ivar Frønes, Lise Kjølørød (red.). Ad Notam Gyldendal, s 125-132.
- Willis, Paul (1977). *Learning to Labour. How working class kids get working class jobs*. Farnborough: Saxon House.
- Øia, Tormod (1993). *Mellom Moske og McDonalds. Ung og innvandrere i Oslo*. Program for ungdomsforskning (UNGforsk). Norges forskningsråd, avd. NAVF, Oslo.
- Øia, Tormod (1994). *Norske ungdomskulturer*. Oslo: Opplandske Forlag.
- Øia, Tormod (2001). "Aksel Sandemose og moderne identitetskonstruksjon". I: *Tidsskrift for ungdomsforskning* Nr 1, 2001, s 5-25.
- Øia, Tormod (2003). *Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 20/03. Dr.philos.-avhandling. Universitetet i Oslo 2003.
- Østberg, Sissel (2003). *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget.

**Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.
Antall ord i denne oppgaven er: 41 525.**

Vedlegg nr 1 Forespørsel om intervjupersoner

Kristin Eide

Gabelsgt 5, 0272 Oslo

Tlf hjemme: 22430027, mobil: 48075240

E-post: eidemor@hotmail.com

Oslo : dato

Hei!

Jeg er en hovedfagsstudent i sosiologi (ved Universitetet i Oslo), som nå skal begynne med innsamling av datamateriale til mitt forskningsprosjekt. Jeg er av den grunn på søk etter personer som kunne tenke seg å delta i min kvalitative intervjuundersøkelse.

Du er en av åtte til ti personer jeg ønsker å få kontakt med. Felles for alle jeg ønsker å komme i kontakt med er at dere er:

- a) unge kvinner med bakgrunn fra Pakistan, og
- b) studenter ved Universitetet eller ulike høyskoler i Oslo.

Det jeg ønsker er å *snakke* med deg, for på den måten å få innblikk i din hverdag. Tid og sted for vårt møte vil være opp til deg. Jeg ønsker også å ha mulighet til å kunne kontakte deg igjen, om det er noe som fremstår som uklart etter vår samtale. Det er heller ingenting i veien for at du kontakter meg om det er noe du skulle lure på i forbindelse med min oppgave, eller gjennomføringen av intervjuet. Du kan også henvende deg til min veileder, professor Willy Pedersen. Han kan kontaktes via mail: willy.pedersen@sosiologi.uio.no, eller på tlf nr 22854096.

Jeg ønsker å få svar på en del spørsmål rundt din hverdag. Jeg vil i min oppgave fokusere på hvordan det oppleves å vokse opp i et samfunn hvor kjønnsrollemønsteret antas å være annerledes enn i Pakistan. Jeg vil hovedsakelig snakke med deg om ditt forhold til temaene *vennskap og kjærlighet*.

En del av medias fremstilling av muslimske kvinners situasjon er preget av ”sensasjonsnyheter” med fokusering på blant annet kvinnens undertrykte rolle og arrangerte ekteskap. Denne fokuseringen kan gi et feilaktig bilde av virkeligheten. Dine tanker kan bidra til en mer nyansert virkelighetsforståelse.

Med min oppgave ønsker jeg altså å videreformidle *dine* meninger, opplevelser og tanker rundt ulike aspekter ved disse temaene, og erfaringer du selv har gjort deg.

Alle som blir intervjuet vil bli anonymisert. Dette betyr at ingen vil gjenkjenne deg ved en eventuell gjennomlesning av oppgaven.

Jeg ønsker å ta opp intervjuene på lydbånd, og håper dette er greit for deg. Fordelen med å gjennomføre intervjuene på denne måten er at jeg lettere vil kunne konsentrere meg om det du forteller, og faren for å gjengi svarene på en feilaktig måte vil reduseres.

Da håper jeg at nettopp du ønsker å delta i min undersøkelse! Gi en tilbakemelding så raskt som mulig om du er interessert. Oppgi mailadresse og/eller telefonnummer, slik at jeg kan ta kontakt med deg.

Vennlig hilsen

Kristin Eide

Vedlegg nr 2 Intervjuguide

Egen bakgrunn

- Hvor gammel er du?
- Hvor er du født og oppvokst?
- Statsborgerskap
- Religion
- Hva anser du som ditt morsmål? Hvilket språk føler du at du behersker best?
- Bosituasjon
- Søsken (Hvor mange? Brødre/søstre?)
- Sivilstatus (Gift/ugift? Samboer?)
- Barn
- Utdannelse (Hva studerer du? Jobber du ved siden av? Med hva?)
- Har du noen spesielle fritidsinteresser? Hva?

Foreldrenes bakgrunn

- Når kom dine foreldre til Norge, og hva var grunnen til at de kom hit?
- Hvor i Pakistan kommer dine foreldre fra? (Tradisjonelt landsbysamfunn versus mer urbant bysamfunn?)
- Har dine foreldre utdanning? (Hva slags? Hvor har de tatt sin utdanning?)
- Er dine foreldre yrkesaktive? Hva jobber de med?
- Hva slags språk snakker dere hjemme?
- Snakker dine foreldre godt norsk? I hvilke sammenhenger snakker de norsk?
- Hender det at du må fungere som ”tolk” for dine foreldre? I hvilke situasjoner? Hva synes du om det?
- Hvordan opplever du at dine foreldre trives med å bo i Norge? (Har de tett kontakt med hjemlandet?)
- Har foreldrene dine venner med norsk bakgrunn? (Hvem? Arbeidskollegaer, naboer, andre?)
- I hvilken grad går dine foreldre i vestlige klær?
- Bruker kvinnene i din familie hijab? (Når? Hvorfor?)
- Er feiring av religiøse høytider viktig hjemme hos dere? (På hvilken måte?)

- Hvor ofte besøker foreldrene dine moskeen? (Forventer de at du skal være med? Hva synes du om det?)
- Hvilken kontakt har de med imamene?
- Hvordan forholder de seg til Ramadan? Hvor viktig er det å overholde disse pliktene?

Familieforhold

- Hvordan vil du beskrive ditt forhold til dine foreldre og øvrige familie?
- Har forholdet til familien endret seg etter hvert som du har blitt eldre? (På hvilken måte? Hvorfor?)
- Er det forskjell på hvordan du og dine brødre lever? (På hvilken måte? Hva synes du om det?)
- Synes du foreldrene dine er strenge? (På hvilken måte?)
- Er det noe i din hverdag du føler at du må holde skjult overfor familien? (Hva? Hvorfor?)
- Krangler eller diskuterer du noen ganger med dine foreldre eller andre i familien? (Hva går det ut på?)
- Hvor viktig er det for deg å leve slik foreldrene dine ønsker? (Hvorfor?)

Venner

- Kan du fortelle om dine 3-4 nærmeste venner.
- Hva er viktig med dem?
- Hvorfor er (navngitt venn) så viktig for deg? Hva er det som er så ålreit med henne/han?

Eventuelt; Om disse nære vennene viser seg å være jenter med pakistansk bakgrunn:

De fleste av dine venninner har pakistansk bakgrunn?

Har du noen venninner med norsk bakgrunn?

Hvor nær kommer du de?

Reagerer moren og faren din på det? Hvordan?

Har du noen gang hatt med deg disse venninnene hjem? Hvordan opplever du det?

- Har du både jente- og guttevenner?

Eventuelt; Er det noen spesiell grunn til at du ikke har noen guttevenner? (Hva?)

Eventuelt; Har du guttevenner med både pakistansk og norsk bakgrunn?

- Er det forskjell på det å ha jente- og guttevenner? (På hvilken måte?)
- Hva gjør du og dine venner på fritiden? Hvor er dere sammen?
- Opplever du at du har en annen livsstil og andre verdier enn noen av dine venner? (Hvem? På hvilken måte? Hva tror du dette skyldes?)
- Hvordan vil du si at vennene dine påvirker deg?
- Møter du noen forventninger fra noen av dine venner om hvem du skal være? (Hvem? Hva går forventningene ut på?)
- Er det noen sider ved din hverdag du føler at du må skjule for dine venner? (Hvem? Hva? Hvorfor?)
- Er det noen av vennene dine som har vært spesielt populære eller upopulære hos dine foreldre? (Hva var grunnen til det? Hva skjedde da?)
- Møter du noen forventninger fra dine foreldre eller andre om hvem dine venner skal være? (Hva går forventningene ut på? Hva synes du om det?)

Kjærester og kjærlighet

- Har du noen gang vært forelsket? (Fortell. Beskriv følelsen)
- Har du, eller har du hatt kjæreste?
- Har du hatt med deg en kjæreste hjem? (Reagerte dine foreldre på det? Hvordan?)
- Hvis du er forelsket i noen, eller har kjærlighetssorg – hvem snakker du med da?
- Hva legger du i det å være kjæreste med noen? (Hva gjør kjærester?)

Eventuelt;

Du og kjæresten din, hva gjorde/gjør dere når dere var/er sammen?

Var/er dere ofte alene?

Hadde/har dere noe spesielt sted dere møttes/møtes?

- I forhold til det med kjærester; hva synes du om det å ha fysisk kontakt før ekteskap?
- Synes du folk i Norge er seksuelt åpne? (På hvilken måte? Hvorfor?)

Samliv og ekteskap

- Er mange av dine venninner gift? (Hva tenker du om det?)
- Hvor viktig er det for deg å gifte deg og stifte familie? (Er det noe du tenker mye på?)
- Hva mener du et ekteskap skal baseres på?

- Hvilke tanker gjør du deg rundt en fremtidig ektemann?
- Møter du noen forventninger fra dine foreldre eller andre om hvem din fremtidige ektemann skal være? (Hvilke? Hvordan påvirker dette deg? Hvorfor tror du de er opptatt av dette?)
- I Norge blir det stadig vanligere å være samboer. Hva synes du om det? Hva tror du foreldrene dine ville sagt om du ble samboer?
- Tror du det blir vanskelig å kombinere jobb og ekteskap? (Hvorfor/hvorfor ikke?)
- Pakistanske jenter som er gift bor ofte hos svigerforeldrene. Har du gjort deg noen tanker om dette? Hvilke?

Tilhørighet

- Det er blitt sagt at barn av innvandrere står med ett ben i hver sin kultur. Hva tenker du om det?
- Det å vokse opp med impulser fra to ulike kulturer, er det vanskeligere i spesielle situasjoner? Hvilke? Hvorfor?
- Hvis du får spørsmål om hvor du kommer fra, hva svarer du da?
- Forutsatt at dette er et spørsmål du får ofte; blir du irritert når folk spør deg hvor du kommer fra? (Hvorfor?)
- Hvilke verdier vil du trekke frem som de mest sentrale innenfor det pakistanske og det norske miljøet? (Hvordan forholder du deg til disse?)
- Hva forstår du med begrepene ære og moral?
- Vil du si at du og dine foreldre har ulik oppfatning av æresbegrepet ? (På hvilken måte? Hvorfor?)
- Synes du at du lever forskjellig fra ungdommer med norsk bakgrunn? (Hvordan/hvorfor? Hvordan opplever du det?)

Vedlegg nr 3 Samtykke fra informanter

Kristin Eide, hovedfagsstudent ved ISS, skal skrive en oppgave hvor identitetsdannelse blant jenter med pakistansk bakgrunn vil være den ytre rammen for prosjektet. Temaer som vennskap og kjærlighet vil stå i fokus.

Datamaterialet vil bestå av kvalitative intervjuer. Det er i denne forbindelse viktig å fremheve at forskeren har taushetsplikt. Opptak av intervju vil bli oppbevart på et sikkert sted, og slettet når prosjektet er avsluttet. Intervjupersonen vil bli anonymisert, det vil si at ingen skal kunne gjenkjenne vedkommende ved gjennomlesning av oppgaven.

Jeg er innforstått med det ovenstående, og stiller frivillig opp som intervjuperson i dette prosjektet:

.....

underskrift

Jeg, Kristin Eide, er innforstått med kravet om konfidensialitet og anonymitet. Informantene vil anonymiseres, taushetsplikten vil bli overholdt, og ingen utenforstående vil ha tilgang til datamaterialet.

.....

underskrift